1985/11/15

הצופה

מוסף של שבת

מי זורע פורענות בישראל?

מאת משה אישון

היועץ המשפטי לממשלה, פרופ' יצחק זמיר, נתן השבוע שיעור בהלכות דמוקרטיה. הרצאתו בפני לשכת עורכי-הדין בירושלים התייחסה בין היתר לנושאים אקטואליים שעל הפרק כגון: מאבקם של אמני ארץ-ישראל על שלמות הארץ, הקצנה במחנה הדתי והחלטות של מועצת יש"ע שהן לדעתו „זרע פורענות" למלחמת אזרחים. אם לשפוט לפי הדיווחים בכלי התקשורת, הרי שהפעם לא נהג היועץ המשפטי כמשפטן, אלא גלש בדבריו לתחום הפוליטי, תוך הטחת ביקורת קשה על חלקים נכבדים בציבוריות הישראלית, לא שנתבקש כלל לחוות את דעתו המשפטית לגבי התנהגותם.

בדבריו גילה פרופ' יצחק זמיר יותר בטפח מדעותיו והשקפת עולמו ובכך העמיד הרבה סימני שאלה לגבי סדר עבודתו והכרעותיו המשפטיות בנושאים לסמכות שהחוק מקנה לו. של מקום, לא אלה התבטאויות של המשפטן העומד בשורה הראשונה של המגינים על שלטון החוק במדינה, אלא של פוליטיקאי. [illegible]

לפי הפרסומים הצביע היועץ המשפטי לממשלה על שלושה מוקדים המנוגדים לדעתו לשלטון החוק במדינת ישראל. שניים מהם קשורים ישירות בארץ-ישראל ואילו השלישי נוגע לשלומי אמוני ישראל — לציבור הדתי הקיצוני, החרדים, שאינו יכול להשלים עם אורח חיי הרוב במדינה. האצבע המאשימה שהיועץ המשפטי לממשלה מפנה כלפי הציבור הדתי, קיצוני כביכול, [illegible] את פרופ' יצחק זמיר [illegible] עם הכתנה הפוליטית, לדעתו, רוב במדינה.

מעולם לא נערך משאל עם במדינת ישראל כדי לקבוע את החלוקה לפי אחוזים בין דתיים וחילוניים. בכלל, השאלה היא כיצד ניתן למדוד זאת: האם לפי מספר המתפללים בבתי-כנסת בשבת וביום-טוב; או לפי מספרם של המקפידים על משמר שלא להיגעל במאכלות אסורים, או לפי האחוז הגבוה מאוד של מכבדי מסורת ישראל, גם אם הם עצמם אינם מקפידים לקיים את מצוות ההלכות, אך עם זאת מברכים על כל דבר שיש בו, כדי לשמור את המורשת של הבית היהודי.

אולי [illegible] הקריטריונים כאלו, התוצאה היתה כי על אף הכל קיים רוב במדינת ישראל, הבא לא מבוטל, צועק לשמור על אופיה היהודי-דתי של המדינה — כמדינת היהודים [illegible] של פרופ' זמיר, לפיה מיעוט של קנאים שאינו רוצה להשלים עם אורח חיי הרוב והחילוני במדינה עוסק ב„עבריינות פוליטית".

[illegible]

עם זאת יש להניח כי הפרופסור המלומד בעניין החקיקה בעלת אופי דתי אינה „עבריינות פוליטית". יתירה מזו, חוק בעל אופי דתי שאושר על ידי הכנסת דינו כדין שאר החוקים שאושרו על ידי בית הנבחרים של מדינת ישראל הריבונית. אם קיימת „עבריינות פוליטית" הרי היא דווקא מן הצד שכנגד — כנגד אלה המפירים בגלוי את חוקי המדינה הנוגעים לשמירת שבת וכו': המתייחסים בבוז לחוקי הנישואין ועושים לפי הלכה, או עוסקים בהונאה בעניני כשרות וכו'.

למרבה הצער, לא שמענו עד כה שהממונים על אכיפת החוקים במדינת, בתוכם היועץ המשפטי לממשלה, ינקטו צעדים משמעותיים כדי להגן על שלטון החוק.

חוק שעות עבודה ומנוחה המחייב שמירת השבת ומועד מופר מתוך עזות מצח וגסות רוח; חוק נגד הונאה בכשרות אינו מחייב איש [illegible] בתוך ספר חוקים של מדינת ישראל. המבזים את מערכת המשפט הרבני, בכתב ובעל-פה, אף הם מעולם לא נתבעו לדין על ביזוי בית-משפט, לברית לפי החוק נהנית מערכת השיפוטית הרבנית שוויון כלא, בבקביל למערכת השיפוט הכללית.

רבים הם הפוגעים בחוקי המדינה, בעיקר כל הדברים המתייחסים לענינים דתיים עוברים לסדר היום כאילו הם קיימים במדינה שני סוגי חוקים: סוג אחד שיש לקיימו וסוג אחר שהוא בבחינת הלכה ואין מורין כן.

גם לא שמענו כי יועמדו לדין בריונים אנטי-דתיים שהתפארו בראש חוצות שתקעו סכין בלבו של חרדי על שכנע בעדם, כביכול, לנסוע בתוך שכונתו החרדית בעיצומו של יום השבת. יתר על כן, אף בתחומים אחרים בעלי אופי פוליטי בולטת הגישה החד-צדדית מצד הממונים על אכיפת החוקים.

ראש עיריית אום-אל-פאחם לא הואשם ב„עבריינות פוליטית" על פרסום כרוז הסתה נגד היהודים ולהצעתו נגד מדינת ישראל שהוא נבחר מן מאזרחיה. לעומת זאת נתבעים לדין מתנחלים ביהודה ובשומרון, אם הם נחשדים בפגיעה בכבודם של בני המיעוטים.

משתפי פעולה עם אש"ף, ביניהם חברי-כנסת, אינם נתבעים לדין; הלוחמים נגד הטרור הערבי את כמאשימים בהסתה...

[illegible] של כידת איפה ואיפה אנו עדים לה במדינת ישראל הריבונית. אך מה היא לרצון של אלה הממונים על שמירת החוק במדינה.

*

מי שגדל במדינת חוק מצווה קודם כל לגלות [illegible] לכל החוקים שנחקקו על-ידי הכנסת בלי הבדל, בלתי נפרד מספר החוקים של מדינת ישראל. ביצוע חוקים בדרך סלקטיבית, מוביל למצב של תוהו ובוהו „וכל הישר בעיניו יעשה".

לאור האמור, יש לחפש את „העבריינים הפוליטיים" לאו דווקא במחנה הדתי; ואת זורעי „זרע פורענות" יש לחפש לאו דווקא אצל נאמני ארץ-ישראל, אלא קודם כל אצל המתנגדים ליישוב ארץ-ישראל ולבניין הארץ בנחלת אבות. בכך שהיועץ המשפטי לממשלה „אני מאשים" שלו כלפי הציבור הדתי מזה ונאמני ארץ-ישראל מזה, נקט עמדה חד-צדדית פגועה במעמדו, בכבודו ובמעמדה — כאמור — מהווה שאלה לגבי כושר שיפוטו האובייקטיבי. מי שרואה בציבור הדתי הקיצוני כביכול „עבריינים פוליטיים" ספק אם יוכל לשפוט על-פי [illegible]

את תביעות הקשורות בציבור זה, מי שהביע את דעתו בראש על נאמני ארץ-ישראל כזורעים „זרע פורענות". הכיצד יוכל לשקול על-פי אמות מידה אובייקטיביות, בשעה שיידרש לעשות זאת, עם הגשת תיק המפליל אותם?

פרופ' יצחק זמיר נהג ורגא לא נזהר בדבריו, אף שחובת הזהירות מוטלת עליו בתוקף תפקידו. דבריו הבוטים אף עלולים לעורר גלי שנאה כלפי הציבור הדתי ונאמני ארץ-ישראל כאחד. אין להניח שאכן זאת היתה מטרתו של היועץ המשפטי, הוא סטה מצד בלשונו, אבל ביטויים כה [illegible] כדי להביע תרעומת עליהם. הדבר זה לא פחות חמור מעצם המכלת הדברים.

בעקבות הדברים שהשמיע פרופ' זמיר, יש מבקשים לבחון מחדש את מעמדו וסמכויותיו של היועץ המשפטי. ועדת החוקה — חוק ומשפט תיזקק לסוגיה זאת באחת מישיבותיה הקרובות. ברם, ספק אם יהיה בבירור זה כדי להשיב על מספר שאלות עקרוניות בכל הקשור במדיניות האיפה ואיפה לגבי אכיפת שלטון החוק במדינת ישראל. ועדת החוקה לא תיכנס לבירור סוגיה זו. זה לא בתפקידה. במקרה הטוב ביותר תביע את דעתה בתחום המשפטי הצר לגבי סמכויותיו של היועץ המשפטי, אפילו אם בוויכוח [illegible] חברי הוועדה את טבע הביקורת מהיועץ המשפטי.

כדי לעקור מנוף חיינו הציבוריים את העבריינות הפוליטית שהיועץ המשפטי מתריע עליה, יש קודם כל לאתר את העבריינים הפוליטיים — את כל אלה שיצרו נורמות כפולות לגבי שמירת החוק במדינת ישראל. כל עוד שהללו לא ייתבעו לדין, ספק רב אם ניתן יהיה לעקור מנוף חיינו את העבריינות הפוליטית.

„העבריינות הפוליטית" מוצאת את ביטויה גם בתחום יחסי עבודה ועובדים. בשנים האחרונות היינו עדים להפרת צווי בתי-משפט על-ידי ראשי ועדי עובדים ואיגודים מקצועיים; היינו עדים להפקרת חיי אדם על-ידי אלה המצווים לחוש להצלתם, בכל הנסיבות ובלא להתנות זאת בתשלום מראש; היינו עדים להפגנות אלימות, אך במקום להעמיד את האחראים לדין, נשאו ונתנו אתם כאילו לא קרה דבר.

בכל זאת לא מצאנו בדבריו של היועץ המשפטי, ולוא ברמז קל, מספר דברי תוכחה כלפי העבריינים הפוליטיים העומדים בראש ועדי העובדים.

האצבע המאשימה מופנית בעיקר כלפי הציבור הדתי הקיצוני, כביכול, המתנחלים [illegible] ביהודה ושומרון, ברמת-הגולן וברצועת עזה.

דבר זה מעוות את האמת ואת קאנוני הצדק של מדינת חוק, שכולם מדברים בשמה, אך מעטים בלבד מוכנים לתת את הדעת למדיניות האיפה ואיפה בכל הקשור בקיום שלטון החוק במדינת ישראל על יסודות שוויוניים, ללא משוא פנים וללא דעות קדומות, גם כשמדובר בחוקים המתייחסים לעניני אמונות הדעה.

*

פרופ' יצחק זמיר אמר, כי אסור לגלות בנושאים אלה מורך וחולשה ויש להילחם בהם [illegible] האלה מאיימים על היסודות החברתיים והדמוקרטיים של המדינה. במלים אחרות, הוא מציע לפתוח מערכה פוליטית בין היתר נגד הציבור הדתי, נגד נאמני ארץ-ישראל ונגד כל אלה שהשקפת עולמם אינה עולה בקנה אחד עם השקפת עולמם של המזדהים עם השקפותיו של היועץ המשפטי.

לפנינו דברים חמורים. הם מחייבים בדיקה ציבורית רחבה, מחוץ לוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת. הם אינם מצטמצמים עוד בסוגיה: מה מוסמך לומר היועץ המשפטי ומתי עליו לעצור את לשונו.

הציבור הדתי אינו יכול לעבור לסדר היום על דברים המציגים אותו בדמותו של „עבריינים פוליטיים" בגלל רצונו לשמור על אופיה היהודי של מדינת ישראל. הדברים הללו מחייבים לא רק מחאה חריפה, אלא בעת ובעונה אחת הבהרה חד-משמעית כי מאבקו של הציבור הדתי אינו בגדר של עבריינות, אלא בחוקת חובה המוטלת על כל יהודי ויהודי שאמונת ישראל לוחשת בלבו. יתירה מזו, יש לחזור ולהבהיר לציבור, כי חוקים בעלי משמעות דתית — דינם כדין כל שאר החוקים במדינה, וכי על היועץ המשפטי לממשלה לפעול בתוקף לאכיפתם.

דבריו הכוללניים של היועץ המשפטי כלפי נאמני ארץ-ישראל והמתנחלים ביהודה ושומרון אף הם מחייבים הבהרה יסודית. לא ייתכן להשאירם בלא תגובה, בל ישמשו כמקור להסתה נגד המתנחלים בארץ-ישראל.

זכותו הדתית וההיסטורית של עם ישראל על ארץ-ישראל אינה ניתנה לערעור. אין זה מסמכותו של היועץ המשפטי לממשלה לקבוע אימתי מוסמך האדם בישראל לקיים את מצוות יישוב ארץ-ישראל ואימתי עליו להשלים עם שלטון זר בחלקים בארץ-ישראל. שאלה זו היא מצד אחד בעלת אופי אמונתי ומצד אחד בעלת משמעות פוליטית. בשני המקרים אין ליועץ המשפטי מעמד. כל עוד הכנסת הריבונית לא קיבלה חוק האוסר על יהודים לחיות ולבנות את ביתם ביהודה ושומרון — ודאי ודאי שאין להתייחס אל המתנחלים כאל „עבריינים פוליטיים" ואל נאמני ארץ-ישראל כאל זורעי פורענות.

לפי הסקרים שנתפרסמו קיים רוב במדינת ישראל השולל החזרת שטחים והמתנגד בכל תוקף להקמת מדינה פלשתינאית ביהודה ושומרון. הלכך, אם היועץ המשפטי בא לדבר בשם הרוב, כדאי שהנתונים הסטאטיסטיים יהיו לנגד עיניו ואז ודאי ידע טוב יותר כיצד לכלכל את דבריו.

אם עלינו לסכם את דבריו של היועץ המשפטי שהתמקדו בעיקר כלפי שלושה והם: ארץ-ישראל, כזכותו של עם ישראל ומעמדה של התורה במדינת ישראל. נמצא שבדעת או מתוך היסח הדעת פרופ' זמיר קרא תיגר על דברים הנוגעים בציפור נפשו הקיומי של עם ישראל. הדברים הללו רציניים מכדי למסור אותם להכרעתו ולחוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה.

המאבק הפרלמנטרי שמנהל הציבור הדתי כדי להבטיח את אופיה היהודי של מדינת ישראל, הוא לגיטימי ביותר, כשם שיש לגיטימיות בקיום הפגנות, על-פי רשיון, נגד חילולי שבת ומועד. זאת אינה „עבריינות פוליטית".

זכותו וחובתו של כל יהודי ויהודי לקיים את מצוות יישוב ארץ-ישראל, בדרכים לגיטימיות. זאת אינה פורענות.

אין בשום פנים ואופן לכרוך את כל נאמני ארץ-ישראל בקטגוריה אחת עם בודדים העוברים על החוק ולכנותם כמי שזורעים את זרע הפורענות למלחמת אזרחים. ודאי ודאי שלא היועץ המשפטי צריך להשמיע דברים כאלה.

חרף כל האזהרות והדברי האופקה כאילו הננו על סף מלחמת אזרחים — נראה שלא זו הסכנה היחידה המאיימת על מדינת ישראל. אם קיימת סכנה [illegible] במהות של מדינת ישראל היא קשורה בדמותה ובצלמה כמדינתו של העם היהודי בארץ-ישראל.

דבריו הבוטים של היועץ המשפטי לממשלה חשפו את התהום הפעורה בין נאמני ארץ-ישראל ומורשתו ההיסטורית של עם ישראל לבין [illegible] המבקשים להקים בארץ-ישראל מדינה „ככל הגויים", מעורטלת מהזהות היהודית ומנותקת ממורשתה היהודית וההיסטורית של ארץ-ישראל. בכך טמון זרע הפורענות ובו מקורו הכבד האמיתי המאיים על החברה הישראלית ועל מדינתו של העם היהודי.

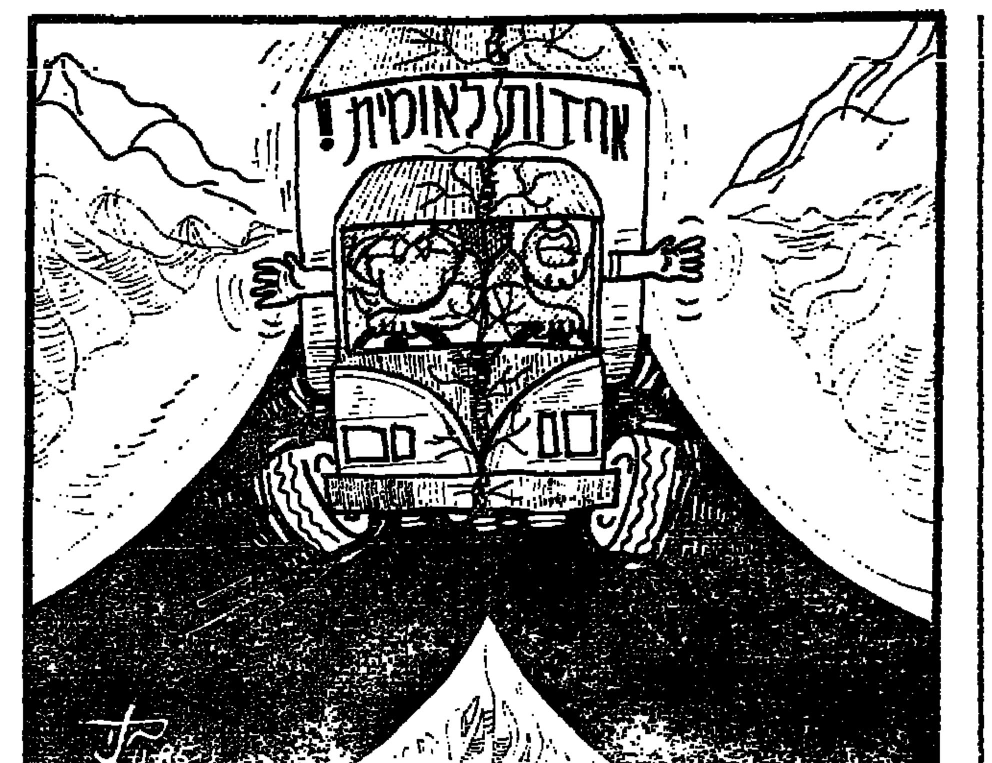

צומת שרון

משבר שרון — ההסכם והחוק

מאת יעקב אדלשטיין

המאבק בין הליכוד למערך, בקשר ל-אריאל שרון, הוא מאבק פורמלי לכאורה בין הנאמר בחוק שלפיו יש זכות לראש הממשלה לפטר שר, לבין הנאמר בהסכם, שלפיו לא יכול ראש הממשלה לפטר שר מן הליכוד אלא בהסכמת ממלא מקום ראש הממשלה. במשבר השבוע נצמד ראש הממשלה לחוק, אבל התעלם מן ההסכם האוסר עליו לעשות את מה שעשה. מר פרס יכול לטעון שבמקרה זה הוגדשה ה-סאה וההסכם לא חזה זאת מראש. ואולי דווקא משום שראה מראש את העלול ל-התרחש, הוכנס סעיף המגביל את ראש הממשלה לפטר שר מן הליכוד.

ההתבטאויות החריפות בפי שרי הליכוד כלפי ראש הממשלה, מכוונות לאו דווקא כלפי פרס, אלא יותר כלפי שמיר. זהו מאבק על המנהיגות של תנועת החרות [illegible] שרון עומדים בראש [illegible] צעות התקפות על פרס. [illegible] את שמיר בעקיפין, ולא רק את פרס, [illegible] בהתקפות רק נגד פרס. וכאשר שרון עושה זאת, הוא משתמש בלשון חריפה [illegible] לאו דווקא לשון דיפלומטית. הוא אינו הולך בתלם. [illegible] תמיד מהר לו נתיב שונה מן המקובל. [illegible] להתבלט [illegible] את האחרים בכלל. במקרה זה אין הוא [illegible] את פרס, אלא דווקא את שמיר. [illegible] הליכוד ומכריח את שמיר ללכת אחריו [illegible]

בפני פרס, כך נוצר מצב פרדוכסלי ששמיר נאלץ להגן על שרון בכל תוקף עד כדי משבר. יחד עם זאת, שרון לא התייעץ אתו לפני שהכריז הכרזותיו ולא [illegible]. שמיר יודע שהכרזות אלה מכוונות גם אליו, בעקיפין אך הוא מוכרח לעמוד לצידו, הרי במהלכים אלה בצד שרון מכרסמים את הסכם הרוטציה. והנה נוצר מצב ששמיר נאלץ להגן על שרון, נגד פרס, [illegible] את הדרך. המשבר —

תוצאה של חוסר מנהיגות בחירות

המשבר הנוכחי הוא לכן מאבק על המנהיגות בתוך חרות [illegible] על המנהיגות של הליכוד. שרון שובר את כל הכלים בדרכו אל המטרה שהיא העיקר אצלו. [illegible] אינם בעלי חשיבות בעיניו.

כאשר שרון מאשים את פרס שהוא מסתיר דברים בעניין המגעים עם חוסיין, הוא [illegible] גם לשמיר. שפרס אינו מסתיר משמיר, [illegible] פרס בהתאם להסכם לעדכן שמיר את כל [illegible] הדיפלומטיות הסודית ביותר. [illegible] בפני המהלכים הסודיים. אך שמיר אינו יכול לאשר זאת בפומבי. משום שאז היא צריך לגלות סודות [illegible]. שרון [illegible] דברים. [illegible] את כל המהלכים של שמיר. [illegible]

הללו ואינו מונה כשום שאם יצנה ייפתח ריב פומבי. [illegible] היא ההגנה הטובה ביותר שלו. כיון שהוא [illegible] אינו מקיים [illegible] של שרי הליכוד על בעיות [illegible] הנושא ויעמידו אותו על סדר היום של דעת הקהל.

המשבר הוא לכן תוצאה של משבר מנהיגות בתוך הליכוד. אילו פעלה מנהיגות זו בתוקף, לא היה שרון מעיז להכריז הכרזות על דעת עצמו.

אך המשבר הוא גם תוצאה של מהלכים במדיניות חוץ מצד ראש הממשלה שמעון פרס. השיחות עם חוסיין, המו"מ החשאי, מחייבים אותו למהלכים מדיניים מבפנים.

במצב הקואליציוני הנוכחי, אין פרס יכול לפעול באופן חפשי. פעולותיו והכרזותיו אינן תואמות את דרכו של הליכוד. הליכוד חייב להבליט את השינוי שביניהם אחרת יאבד את כוחו המדיני. [illegible] בצד הליכוד, אינם מוכנים לקבל [illegible] טוב יותר המערך. הליכוד חייב להוכיח את עצמו. מבחינה זו יש צדק בעמדתו של שרון, הטוען שפרס מנהל מדיניות על דעת עצמו מבלי להתחשב שהוא ראש ממשלה של אחדות לאומית, שבה יש דעות שונות. ראש ממשלה כזה צריך לדעת עד היכן הוא יכול להוביל את המדיניות שלא תתנגש עם הגוש הנגדי. אבל אם יתחשב בדרך זו, הוא יישאר משותק. לכן הוא משתמש [illegible]. מנהל מו"מ חשאי, מגלה טפח ומסתיר טפחיים. מבחינה זו יש צדק בטענה שיש כאן חוסר יושר ציבורי. אבל פרס טוען שהוא מחפש התקדמות בדרך המדינית. הקפאון מחזיר אותנו לאחור.

פרס שאף לפגישת פסגה עם הנשיא מובארק. אך היא אינו מוכן לכך. ולכן אין פרס יכול לקצור השיאית כפי שקצר בגין בשעתו בפגישותיו עם סאדאת. את פגישותיו החשאיות עם חוסיין אינו יכול לפרסם בשעתו.

(סוף בעמוד 11)

למה מפחדים מדיון חוזר?

מאת צבי ברנשטיין

טענותיהם של אנשי המערך לאישרור ההיתר ללכת לוועידה בינלאומית מקוממים אותי עד להרגיז.

תמיד רחשתי אהדה למר פרס: התחילה על דבקותו בשיקום מפלגת העבודה אחרי המפולת ב-77 ועמלו ללא חת להחזיר את מפלגתו לשלטון; תיפקודו כראש הממשלה בתחום הבטחון, המדיניות והכלכלה, הגבירה את האהדה שלה הוא זוכה מהציבור הרחב; סבלנותו המפורסמת שבזכותה קיימת עדיין הממשלה של אחדות לאומית, שבמעט שאין להסביר אורך ימיה בדרך הטבע — מוסיפה לו יוקרה; אף אינני נגד הערפת פשרה כלשהי — טריטוריאלית או פונקציונאלית — עם הערבים.

אבל — אינני יכול להמנע מלהגיד שאין מר פרס נוהג בהגינות עם חברי ממשלתו בהליכה.

כל תינוק בבריטניה [illegible] שישראל זכתה בעקב הופעותיו והצהרותיו בעת שהותו של ראש הממשלה בחו"ל הדימוי שלה שנשתפר מאוד — לא באו אלא משום שראש הממשלה יצר את הרושם, שישראל נכונה לוויתורים ושיש הפנית במדיניותה. האם נועץ עם שותפיו בממשלה וקיבל מהם הסכם לכך? עד כמה שאני זוכר, נהבע ראש הממשלה להביא לכנסת מה שברצונו להגיד בחו"ל. והיא התהפך מזה!

בשובו הביתה ולא היה לו מנוס מפני מסירת דו"ח לחבריו בממשלה — נחלץ מסכנת אי אימון בכנסת, לפחות מצד חלק משרי חזית הליכוד. בשל העדר מנהיגות (או אולי עודף מנהיגות) ב-מפלגה זו, עד כדי כך שהשר התוקפני ביותר (אומרי מר אריאל שרון) [illegible] שההצהרות שנתבקשו אכן ניתנו על ידי ראש הממשלה... כך יצא שהליכוד [illegible] הכנסת אישרה את הצהרת ראש הממשלה, בלי לדעת מה שבצעם מסתתר באחוריה...

עתה, הוויכוח נסוב מחדש על הנושא: „הוועידה הבינלאומית להסדר במזרח התיכון". הוועידה הוא, כמובן, על ביצה שלא נולדה ואיש אינו יודע אפילו כיצד היא נראית ומה טיבה. במקום לחשוב [illegible] שצריך להמתין ולבחון את ההצעה שתבוא (אם תבוא) — טוענים [illegible] ראש הממשלה שהסכמת ראש הממשלה להשתתף בוועידה בינלאומית כבר מונחת בכיסו מאז 1979 ובהסכמתו הגמורה של ראש הממשלה דאז מר מנחם בגין. ומי שאינו בטוח בהחלטה זו של הממשלה — ילך לפרוטוקול של ה-כנסת, אומרי שובו של מר פרס, ויווכח [illegible] שגם הכנסת ה-11 הצביעה [illegible] משאישרה את הדו"ח שמסר בשובו. אשר על כן — אין צורך לדון על כך מחדש וראש הממשלה כמי שקובע את סדר היום לכל ישיבות הממשלה [illegible] לא לאפשר עריכת דיון חדש בנושא זה.

כאמור, אין איש יודע מה זו „ועידה בינלאומית" ומי המשתתפים בה [illegible] הכרעה, או בבחינה [illegible], בעלת השפעה בלבד — ימצאו בה ללא ספק שתי המעצמות עוינות לישראל (ברית המועצות וסין) ויאוהדות לערבים. כלומר: ידוע מראש שהללו תהינה (ותפלגנה) נגדנו. המעצמות האחרות — בריטניה, צרפת — כבר הביעו לא פעם דעתם על מהות ה„פתרון" הנראה להם. כלום בנושא כה גורלי צריך לסמוך על החלטה מלפני למעלה מ-שמונה שנים (החלטה שנתקבלה רק כדי [illegible] את האוזן) ועל הציבור שהכנסת ה-11 כאילו נתנה בלי שידעה על מה מדובר. ומיותר לקיים דיון ו/או בירור לגבי העניין ועל משמעות [illegible] הבינלאומי הזה בנסיבות החדשות שנוצרו ועל השלכותיה כלפי פנים וכלפי חוץ?

האם אש"ף נחלש?

חוגים מדיניים נוהגים, באחרונה, לאזכר בסיפוק, כי אש"ף נחלש ולכן יוקרתו ירדה פלאים. על כן זה הזמן לנסות צעדים להסדר. אכן, [illegible] להפש דרכים להסדר עם הערבים. אך האם ניתן להגיד שהפרשיות האחרונות בהן נכשל אש"ף [illegible] — אכן מצביעים על חולשתו?

מי שמאמין בכך צריך לדעת כי מעולם לא היה אש"ף חזק אילולא חולשתו של העולם החופשי. „העולם החפשי" מוסיף להחזיק בפתרונות. ערפאת, היודע סוד כוחו, זרק [illegible] לעולם החפשי בהבטיחו שלא יהיו עוד פגיעות בחוץ לארץ והטירור יופנה אך רק ל„כיבוש הישראלי" (והכיבוש הישראלי כולל גם את השטח שבתוך הקו הירוק). נניח ל-משקל האמיתי של אותו שקרן שממילא אין לו כח לשלוט על קבוצות הטירור השורצות לכינהן — אך ראיתם כיצד „העולם החפשי" נשם לרווחה ל-משמע הצהרת הכזב שלו? ההצהרה האנטי ישראלית-גזענית אמיתית נמסרה בחסותו של ראש ה-מדינה המצרית שלה הסכם שלום עם ישראל לאחר שקיבלה כל מה שביקשה? ובחסותו של אותו משטר כותב עתון קאהירי נפוץ נגד „האויב ההיסטורי" (כלומר: ישראל) שמצרים, ירדן ואש"ף חייבים להתלכד כדי לפעול נגדו „בכל דרך תהיה אשר תהיה". וחוסיין, המלך הטוב, שראש הממשלה, כך מסתבר, מצביע על תבונתו וגישתו הקונסטרוקטיבית — מודיע בפומבי שבקרוב מאד יתנוסס הדגל הפלשתינאי (או הערבי) על הר הבית. למרבה הפלא, אנו עדים עתה גם לקירוב לבבות מפתיע בין חוסיין לאסד [illegible], אסאד הסורי ומעתה חוסיין יהיה כפוף לסוריה ופירוש הדבר שרמת הגולן תהיה אחד הנושאים בכל משא ומתן ישיר. כלום אין בכך משום הוכחה כי עוף החול האשפי זכה בתמיכה שלא פילל לקבלה עד עתה?

האם נוכח הליכוד המתפתח בין שכנינו — ליכוד אשר ללא ספק יגביר את כוחם של הערבים בזירה הבינלאומית — לא ניתן לפורום עליון ומוסמך להקדיש לתביעה ב„ועידה הבינלאומית" תהיה דמותה אשר תהיה, יותר אמינות מזו הנובע מהסתמכות על החלטה מלפני 8 שנים. הסתמכות כזאת עשויה לעורר גיחוך אילולא היה מדובר בגורל המדינה.

מה צפוי לנו מהחלטות מועצת הבטחון?

ישראל תבעה תמיד ותבעה משא ומתן ישיר: הכירה בהחלטות מועצת הבטחון 242 ו-338. עתה, גם בעקבות המגעים שראש הממשלה ניהל עם המלך חוסין, נדמה שגברו הסיכויים שמהלך זה אולי יתחיל, ואש"ף ייאות להכיר (בתנאי) בזכות קיומה של ישראל. נדמה שמי שנפשו יוצאת להכרה אש"ף בשתי ההחלטות, לא קרא היטב מה כתוב בהן (ראה המסגרת).

משתי ההחלטות (ובעיקר מהראשונה) עולה ב-בירור (גם אם נקבל את הנוסח המקובל יותר על ישראל שמדובר על „שטחים" ולא על „השטחים") כי קלושים הסיכויים לתוצאות חיוביות בשביל ישראל, שהרי בכל משא ומתן, ישיר או לא ישיר, ב„חסות מתאימה" או אחרת — האינדיקציה של מועצת הבטחון ברורה והשלכות של החלטותיה לגבי ירושלים, יהודה ושומרון ורמת הגולן ברורות לא פחות.

אשר על כן רבה האחריות הנופלת על ראש המדינה, למקרה של פתיחת צעדים כלשהם לפתרון הסכסוך הישראלי — ערבי. וכל תהליך לקראתה צריך להישקל מאה ואחת פעמים — תוך בירור מקסימאלי של אחדות ושכנוע הצדדים — ובתוצאה של דיון מעודכן בנסיבות המתחדשות.

אם מישהו נוהג אחרת — יש לחשוש שהוא דבק במתכוון בסיכומים פורמאליים חסרי משמעות, כדי לפרק את הקואליציה ולמנוע את קיומו של הסכם הרוטציה. לא הייתי רואה בזה אסון לאומי, אבל כיצד נוכל לנהל מאבק מכריע ליד פורום בינלאומי כלשהו, המוקף רובו שונאי ישראל ובתוכם גם פלשתינים כשאש"ף משגיח עליהם בשבע עיניים — כאשר העם בישראל ובעולם יהיה מפולג. האם לא לעת אשר כזאת הוקמה האחדות הלאומית, תהיה ויפה כפי שתהיה.

החלטות מועצת הביטחון

החלטה מספר 242

(נתקבלה פה אחד ב-22.11.67)

מועצת הביטחון, בהביעה את דאגתה המתמדת למצב החמור במזרח התיכון, בהטעימה כי אין להסכים לרכישת שטח על-ידי מלחמה וכי יש צורך לפעול למען שלום צודק ובר קיימא שבו כל מדינה באיזור תוכל לחיות בבטחון, בהוסיפה להטעים כי כל המדינות החברות, בקבלן את מגילת האו"ם, נטלו על עצמן התחייבות לפעול בהתאם לסעיף 2 של המגילה.

1. מאשרת, כי מימושם של עקרונות המגילה דורש כינונו של שלום צודק ובר קיימא במזרח התיכון, שעליו לכלול את החלתם של שני העקרונות כדלקמן:

א. נסיגה של כוחות מזויינים ישראליים מ-שטחים שנכבשו בסכסוך האחרון.

ב. סיום קץ לכל טענות לוחמה או מצבי לוחמה וכיבוד ריבונותה, שלימותה הטריטוריאלית ועצמאותה המדינית של כל מדינה באיזור. הזכות להיות בשלום, בתוך גבולות בטוחים ומוכרים, חופשית מאיומים או ממעשים של שימוש בכוח.

2. מוסיפה ומאשרת את הצורך:

א. לערוב לחופש השייט דרך נתיבי מים בינלאומיים באיזור.

ב. להשיג יישוב צודק של בעיית הפליטים.

ג. לערוב לאי פגיעה בשטחה של כל מדינה באיזור ולעצמאותה המדינית על-ידי אמצעים הכוללים כינונם של אזורים מפורזים.

3. מבקשת מאת המזכיר הכללי למנות נציג מיוחד אשר יצא למזרח התיכון, לכונן ולקיים מגעים עם המדינות הנוגעות בדבר כדי לקדם הסכם ולסייע למאמצים להשיג הסדר מוסכם בדרכי שלום בהתאם להוראותיה ולעקרונותיה של החלטה זו.

4. מבקשת מאת המזכיר הכללי לדווח למועצת הבטחון על התקדמות שבמאמצי הנציג המיוחד בכל ההקדם האפשרי.

החלטה מס' 338

(נתקבלה בהצבעה [illegible] ב-22.10.73)

1. מועצת הביטחון קוראת לכל הצדדים הנוטלים חלק בקרבות המתנהלים עתה להפסיק את האש ולסיים כל פעולה צבאית לאלתר, ולא יאוחר מאשר 12 שעות לאחר קבלתה של החלטה זו, בעמדות שהם מחזיקים בהן עתה.

2. מועצת הבטחון קוראת לכל הצדדים הנוגעים בדבר להתחיל מיד לאחר הפסקת האש בביצוע החלטת מועצת הבטחון 242 (1967) על כל חלקיה.

3. מועצת הבטחון מחליטה כי מיד ובעת ובעונה אחת עם הפסקת האש יתחילו משא ומתן בין הצדדים הנוגעים בדבר, בחסות מתאימה, במגמה לכונן שלום צודק ובר קיימא במזרח התיכון.

משבר מול „חגיגת" הישגים

מאת יצחק דויטש

בסניפי המוסד לביטוח לאומי התווספה באחרונה תמונה חדשה. תורים של מבקשי השלמת הכנסה. אנשים עובדים ומקבלים משכורת, אלא שמשכורתם אינה מגיעה למינימום שמתחת לו המדינה חייבת בהשלמת הכנסה. אלה הם בודדים שהכנסתם היא מתחת ל-350 אלף שקל לחדש ובעלי משפחות גדולות שהכנסתם היא מתחת ל-600 אלף שקל לחודש.

מצב קיומו של החוק להשלמת הכנסה הוא חיובי בתהליך. זוהי הגנה על החלשים. אבל העובדה שמספר הנזקקים למצב הסבה זו גדל באחרונה בשיעורים דראסטיים אינה מוסיפה כבוד למשק ולחברה הישראלית.

*

שחיקת השכר בדרגות הנמוכות

התכנית הכלכלית מבוססת ביסודה על שחיקת שכר גדולה, שהגיעה בחודש האחרון לשיאה. אולם בתוך השחיקה הכוללת „זוכים" [illegible] לבעלי שכר נמוך. שכרם של אלה נשחק בשיעור גבוה מזה הממוצע בשלושת החודשים אפילו — יותר הכנה. הקפאת השכר במסגרת התכנית הכלכלית „הנבזיות" מצב זה ואף החמירה אותו. התוצאה ניצבת לפנינו בסניפי הביטוח הלאומי, כאשר דמויות חדשות פוקדות משרדים אלה שלא הכירו אותם בעבר.

יעד חיובי בחברה הוא, שהאדם מבקש להתקיים מיגיע כפיו. מסיבה זו נקבע גם, כי שכר המינימום יהיה גבוה מדמי האבטלה במשק. חייב להיות תמריץ לעבוד ולא לפנות לדמי אבטלה, על הנזק הכלכלי והחברתי שיש בכך. אולם מה הדבר אם בעבודה אין האדם מגיע לשכר המוכר כמינימום הדרוש לקיומו.

בפועל מוציאה המדינה מתקציבה כספים להשלמת השכר. בכל בחינה שהיא היה זה מועיל יותר אם כסף זה היה מופנה למעסיקים, בין בסיוע תקציבי ובין כאישור להתאמת המחיר, והם היו משתמשים בו כדי לייצב את השכר ברמות הנמוכות. התוצאה של עלייה במספר הנזקקים להשלמת הכנסה אינה מוסיפה לכבודה של החברה.

*

מי נושא במחיר

בקרב מעצבי התכנית הכלכלית שוררת בימים ה-אחרונים אווירה של שביעות רצון עצמית. על פי הנתונים, עומדים בפני הדברה של האינפלציה. לו כך היה, כולנו היינו מברכים על ההתפתחות. אלא שסימני השאלה מרובים לגבי זו. היום (ערב שבת) יתפרסם מדד אוקטובר, ובעת כתיבת שורות אלה שיעורו אינגו ידוע. בכל מקרה, אנו עומדים בפני חידוש תשלום תוספת יוקר, בין למשכורת נובמבר ובין למשכורת דצמבר. בנוסף לכך קובע ההסכם שבין הממשלה, ההסתדרות והמעסיקים, כי תשולם „תוספת שחיקה" בשיעור 4 אחוזים במשכורת דצמבר, 4 אחוזים במשכורת ינואר ו-3.5 אחוזים במשכורת פברואר, ובסך הכל (כולל „ריבית") 12 אחוז. אלה עצמם יגררו אחריהם ביטוי בתחום השכר.

במסגרת התקציב 1986 מתוכנן ייקור של צריות אחרות במחירי מוצרי היסוד.

למרות כל ההכרזות יש אחוז מסוים של אינפלציה כבושה. וזה ראייה שהממשלה נמנעת מלהסיר את הפיקוח, כדי למנוע עליית מחירים חריפות.

מכאן שהדיבורים על הדברת האינפלציה הם מוקדמים במידה רבה. גם אם אין להתעלם מכך שאכן יש ירידה בשיעורים. אלא שבירידה זו בשיעור האינפלציה מתבלים במחיר ששילם ומי שמשלם את המחיר. הדבר מזכיר את הסיפור השיגרתי בפולקלור של העיירה. זהו סיפורו של הרשלי מאוסטרופולי שהתארח אצל [illegible]. על השולחן היו שם להם לבן שרי ולחם שחור. הרשלי התכבד בזה אחר זה מהלבן השרי. המארח צר העין: הרי יש גם לחם שחור. הרשלי: אבל יש גם לבן. המארח: אבל הלבן יקר יותר. הרשלי: כן, אבל זה שוה את המחיר.

אכן, השאלה היא, מי משלם את המחיר? במקרה זה, החלשים בחברה הישראלית הם המשלמים את המחיר. מה שזורה בהשלמת הכנסה והתארכות ה-תורים במוסד לביטוח לאומי הוא דוגמה בולטת. אבל רק דוגמה.

*

הגידול באבטלה

שיעור הבלתי מועסקים במשק הגיע ל-8.5 אחוזים מכלל כח העבודה האזרחי. כ-100 אלף איש הם בלתי מועסקים. יש אבחנה בין מובטלים זמן ממושך לבין בלתי מועסקים תקופה קצרה, צפויי הגדרות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אבל אלה הם אותם נתונים אשר בזמן המיתון הגדול בשנת 1966 קבעו את האבטלה המוגזה במשק. לא חסרות היום הפגנות גדולות על רקע האבטלה. אך עוצמתן חלשה יותר בשל קיומה של ממשלה אחדות וכפיפות ההסתדרות למפלגת השלטון. אין בכך כדי לשנות את העובדות עצמן.

אותו דבר בשחיקת השכר. איש לא חזה כאמת, כי החברה הישראלית תבליג על שחיקת שכר של שלושים אחוז בתוך פחות משנה.

מכל מקום, תורים בסניפי הביטוח הלאומי, הגידול באבטלה השחיקה הגדולה בשכר מצביעים בבירור מי משלם את המחיר. לא אלה שחוגגים.

*

הצמיחה עודנה רחוקה

בעת הפעלת המדיניות הכלכלית החדשה, ועוד קודם לכן בעסקות החבילה, הובטח, כי היעד הוא להחזיר לצמיחה עוד במהלך שנת 1985. ראש הממשלה, שמעון פרס, תקע על כך בחצוצרות ובקול שופר. מה נקודה בינתיים הוא אבטלה הולכת ומתמיקה, שחיקת שכר, התמוטטות מפעלים וכל מה שמתלווה לכך. חלק מצרות אלה הן בלתי נמנעות בתהליך להבראת המשק, שבו יש גידולי פרא רבים. אבל מצב כזה לעשות הניה? [illegible]

[illegible] الأصل

אמנות כמסווה למלחמת חורמה באנשי אמונה

מאת נ' גולן

בהתחלה נדמה לך שהתופעות מבודדות. מין התפרצות אזוטרית של אנשים חסרי שליטה עצמית. איזה מדריך בתנועת נוער שכדי להסביר לחניכים שסמלים הם לא דבר מקודש — לוקח את דגל המדינה ו־שורף בחצר של „הקן", איזה גרפיקאי ש־כדי לבטא את מחאתו הפוליטית מעצב מגן דוד שחלקו העליון הוא חבל תליה, איזה מחזאי (יהושע סובול) המציג על הבמה בריון ישראלי בועט בבטנה של אשה ערביה הרה („פלשתינאית" בתיאט־רון חיפה). בהקשר שונה נודע לך שמשו־ררת שמתה לא מכבר (יונה וולך) מתארת רצועת תפילין כאמצעי למעשה מגונה ואז אתה נזכר גם באותו פסבדו משורר (יצחק לאור) שהעליל במה שנקרא שיר, על מתנ־חלי יש"ע שהם „זוללים דם ילדים פלש־תינאים" לתיאבון.

במקומונים נתקלות עיניך בסדרות של קומיקס ה־מציגות יהודים חרדים בקפוטות ובמגבעות שחורות בנוסח ה„שטירמר", וכקטעה הולך לתיאטרון „הלאר־מי" הבימה, כדי לצנן מעט את סערת רוחך מפרצופה העכשווי של התרבות הישראלית במשהו שיש בו (אתה מקווה) מטעם הקונצנזוס, נתקלות עיניך באשה הרוקצת את רגליה על הבמה לאורם של נרות שבת. בו, מה אתם רוצים. הרי הם מזיוף של נרות החנוכה אסור ליהנות למטרות שימושיות (כמה אירוני ששם המחזה הוא „קדושי" ומחברו, בחור עם כיפה) אפשר להביא עוד ועוד דוגמאות — אבל ודאי כבר הבנתם את הפרינציפ. אתה מחבר מידע למידע, ושוזר את הפסיפס כולו לנגד עיניך, ומה מתקבל? מתקבל גל חזק ביצירה הצעירה של מדינת ישראל, הגל המכשורי של חילול סמלים מקודשים.

יוצרים אנטי־דתיים או אנטי־יהודיים היו כבר קו־דם. מי לנו: חווין מחיים־יוסף ברנר ומן המתקפה שערך בימי העליה השנייה על מסורת ישראל. סא־טיריקנים חריפים נוסח מנדלי או פרץ וטרקר, ש־הלעיגו בעקבנות לוחמת על אמונתם של החסידים, על לבושם, זקניהם, תנועותיהם וצורת דיבורים של יהודי מזרח אירופה — ידענו גם כן, מה שלא תמצאו בדורות הקודמים של סופרים, משוררים ומחזאים הוא חילול גס, המיסוסם של סמלים מקודשים: תפילין, נרות, אגדות והמזוזה.

האם עומדים בפני תופעה חדשה?

האם עומדים אנחנו בפקוטה שנות קיום של ה־מעה, בפני תופעה ישראלית מקומית חדשה, שלא רק בעבר לא ידענו כמותה אלא שאין לה מקבילות ב־ארצות אחרות? (איש לא יעלה בדעתו בוודאי לשבור או לשרוף צלב על במה בארץ קתולית או ללגלג על סמל המסגד של האיסלם בארץ מוסלמית, או בארץ מערבית (גם בארץ ישראל לא תראו דבר שכזה). רק סמלי הדת היהודית הם על הכוונת.

שלוש שאלות מרכזיות גיבשתי לעצמי תוך כדי הצטברות הנתונים שלעיל: א) האם ביזוי סמלים דתיים אינו עבירה על חוק המדינה? ב) האם הת־תופעה היא כלל עולמית או ישראלית ספציפית? ג) האם הציבור הדתי צריך להמשיך ולהתחבר באמצ־עות. שאנו בידינו ש„יצירות" שלא אינם הולכים לתיאטרון ולקולנוע ואינם קוראים ספרות ושירה צעי־רה (מה שלא כל כך מדויק) או שעליו לעלות על בריקאדות ולא להבליג על ביזוי אמונותיו בארצו שלו.

סומה מי שסקפטי לגבי יעילותם של שביתות שבת („סוס־איך"). מחאות, הפגנות, ומאבק על דעת הק־קהל — יעילותם של אלה הוכחה עשרות פעמים במערב בדור האחרון ועובדה שאפילו בפורנוגרפיה איסור מוחזר הנגושמי של סקנדינביה אך ורק בלחץ המפגינים היהודיים, הפגנות עקשניות ועקביות בי־פתוח תיאטראות שלנו — שווה להתנגדות ביטוי של לא פחות.

פרופ' הראל פיש, בלפניו העליו את הרהור־של־לותי, משוכנע שלא מלחמת דת חדשה נפלה עלינו, אלא המשך ישיר וטבעי של המתירנות הכללית ש־משטה בתרבות המערב.

„היום עושים על הבמה לעין כל מעשים שרק לפני כמה שנים היו נוטים למשטרה לזעזע את עושיהם לבית הסוהר" אומר פיש, „ואם המשטרה אינה פוע־לת, הרי זה משום שקשבעו הציבור בכך שברגע שאתה אומר: אמנות, כל מעשיך קדושים. פריקת העול וגסות הרוח מופעלים לא רק על סמלים דתיים, הם באים לידי ביטוי באלימות שקיבלה לגיטימציה, בבירוי מיני, בהתרסלות בפומבי — הכל מותר.

כמו שבימי קדם היו קדישים וקדישות, שבבולי הפולחן של האליליים מותר היה להם להתנהג בפריצות מותרת, „פריצות קדישה" כך נעשה התיאטרון בימינו למקדש האלילים ושחקניו ושחקניותיו לקדישים ול־קדישות של היום.

סילוף מעמד האמנות

סילוף כזה של מעמד האמנות מדאיג אותי לא רק כיהודי ובאדם, אלא כאיש העוסק בספרות ובאמנות

באופן מקצועי, אני חונכתי להאמין שלאמנות יחס גומלין הדוק עם המציאות, אין לומר: תורה אחת למשורר ולמחזאי ואחרת, — לאדם שאינו משורר. גם משורר הוא אדם רגיל ומה שחל עליך חל עליו. סילוף פשרו של האקט האמנותי החל בתנועה ה־רומנטית במאה ה־19, כאשר ערטלו את הדת מקדו־שתה ואת הקדושה העניקו לאמנות, הדבר זה נמשך והולך עד לימינו, כשחיים יש לו וריאציה חדשה; באמנות — הכל מותר. חוסר הלגיטימיות לסמלים לא נעצר במישור הדתי, גם כלפי צה"ל או דגל המדינה. שישים מעשים. המנהגים שמי היה מאמין שהם אפש־ריים רק לפני עשרים או שלושים שנה.

אבל מה לנו ולזה? הרי הילדים שלנו סובבים ושכורים בבתי הספר, בישיבות, בשיכונים הדתיים . . .

„לא כך הוראי שנה פרופ' פיש, „גם בציבור הדתי יש היום דור של אינטליגנציה צעירה, אנשים ש־קוראים ספרים, הולכים לקונצרטים ולגלריות, רוצים לפקוד את התיאטרון — אבל המזון התרבותי ש־מציעים להם במקומות האלה הופך אותם למתוסכלים. הם לא מוצאים הקבה שתתאים גם להם. מה שבאמרי־קה הוא אוף־אוף ברודוויי, כלומר תיאטרון שוליים, אצלנו זה ה„מיין־סטרים" (הזרם העיקרי), מוצג ב־תיאטראות לאומיים ועירוניים, והתקשורת תורמת את חלקה בכך שהיא אוספת את כוח הציבור להאמין שהמלך אינו עירום.

איך אפשר צריך להגיב?

פיש: במחאות הפגנות, ע"י השתחררות מן הקיפ־בוזה התקשורתית באילו אם זה אמנות, אז בזה ראה וקדש. וגם ע"י כינוסים של יוצרים דתיים לקחוממי היצירה הללו, לספק במקום להרתיע משוררים, סופרים ומוזיקאים דתיים, לגרום לכך שלא יתביישו ולא יושתקו ע"י אמימטר העיתונאי השולט בתקשורת...

באנו הלום להתחיל הכל מבראשית

האם לביזוי סמלים דתיים יש אספקט סוציולוגי? ואם הוא מעיד על מידת חוסנה או התפוררותה של חברה?

ד"ר גימן רובין, ראש המחלקה לסוציולוגיה באוני־ברסיטת בר־אילן רואה קשר ישיר בין תהליך החילון שעוברת היהדות במאתיים השנים האחרונות, והזרם הסוציאליסטי המהפכני שבתוך הציונות שנעשה דו־מיננטי דווקא בארץ ישראל בימי העליה השניה — לבין פניה של היצירה הישראלית הצעירה.

ד"ר רובין מצטט משפט פרדוקסלי של שלונסקי: „אנו באנו הלום להתחיל הכל מבראשית כי באנו להמשיך הדרך". כלומר — שיבת ציון, שיש בה אלמנט של המשך או של תקווה לתשובה, נועדה להיות שיבה ללא מצוות וללא אמונה באל, איך עושים זאת? במישור הדתי הספציפי ע"י מאמץ דו־כיווני, מצד גיסא — חילול הסמלים הישנים ומאידך גיסא — עיצוב סמלים חדשים, מה שמסביר מדוע התאמצו בזמנו בקיבוצים לעמוד טקסים „ארץ ישראליים" לליל הסדר, להנהגת העומר, לסוכות, חג האסיף וכו'.

„התורות בדת באה לידי ביטוי, מספר ד"ר רובין, בדבר נוסף, בניסיון לקבוע בלוח השנה חגים חדשים לגמרי כמו האחד במאי או „יום המהפיכה" הבולש־ויקית שגם אותו רצו „לקבוע לדורות" בשנות ה־עשרים.

שאלתי: מדוע בכל זאת, עם כל תוקפנותם האנטי־דתית לא העזו יוצרי אותה תקופה לחלל סמלים או אביזרים דתיים?

ד"ר רובין: אינני בטוח שאכילה בפרהסיה ביום הכיפורים שהיתה אקט מחאה מקובל על החלוצים הבולשביקים שלנו פחותה לאריך האה פחות גרוע מהתרעות מיליטנטית משקעת לרצונות התחליפין.

אם כי ייתכן שבאותם ימים היו סמלים כמו תפילין עדיין חלק מעולם הקדושה או מעולם האסוציאציות האישיות של ימי הילדות של רוב היוצרים. כמך אחר, היום — כשאכילה ביוה"כ כבר אינה מתקבלת כאקט מחאה מזעזע כל כך, מחפשים בדרך ההסלמה הטבעית, משהו אחר לזעזע בו את הרובד, הנו נס־לם לאביזרי קדושה ומחללים את משמעותם ע"י הקניית מעמד של חפץ יום־יומי, נר שבת לתאורה או הבלטת העובדה שספר תורה איננו אלא עור של בהמה וכדומה.

האם נעשים דברים כאלה גם בארצות אחרות?

האם דברים כאלה נעשים גם בארצות האחרות? ד"ר רובין סבור שכן. תנועת המרי של הצעירים בכל העולם, זו שבאה לידי ביטוי בהתפרקות בנושאי שיער, לבוש, לשון, קוסמטיקה, כוללת גם פריקת עול של המוסר הכל קפליו. אין דבר מקודש עוד, לכן מותר לבבל פה לקרוע שיער ובגדים, ללכת עירום, לכתוב בסגנון של ביבים ואפילו להכתיר מלה גסה בכותרת של ספר (ראה דן בן אמוץ) כלומר, לפי רובין, אין בתופעה שציינתי אנטי־דתיות להדית. אין אלה המשכילים של המאה שעברה שראו בדת איום לתשקפת עולמם ולכן לוחמו בה, אלא עוד סממן לפריקת העול הכללית, למריחה בכל מה שנחשב לקדוש בעיני אחרים. בדמוקרטיה — אין סמלים קדושים.

האם זה מעיד על האלשתה, על אי החוסן שלה?

לפי ד"ר רובין: לא מבחינה. לחברה דמוקרטית פלוראליסטית יש כושר עיכול מדהים. היא סובלנית כלפי הכל, וזה אחד מסודות כוחה. במקום לבדוק בציציות של אחרים, סבור הסוציולוג, תבדוק כל קבו־צה בציציותיה, והנהג „חיה ותן לחיות" החברה לא תיפצה חוקה יותר אם תצא למבצע בלימה של חופש דיבור, יצירה או הפגנה.

התפרצות של עוינות אצורה

פרופ' שלמה דשן, המתמחה גם הוא בסוציולוגיה של הדת, מאבחן אחרת את התופעה. לפי הדיאגנוזה שלו ההתנפלות העכשווית על תשמישי קדושה נובעת מן העוינות העצומה שהצטברה בציבור החילוני כלפי הציבור הדתי. במקום לפגוע בו בגופו — פוגעים בו מילולית.

נכון שאפילו בארצות הקומוניסטיות. לא מחללים סמלי דת על במות אבל זאת לפי פרופ' דשן משום שהדת כבר מובסת בהן ואילו אצלנו יש לה בות ר־חוקת המדינה לצידה.

האירועים האלה, שבאים לידי ביטוי ביצירה וב־תקשורת, אומר פרופ' דשן, צריכים לפקוח את עיני הציבור הדתי. אולי במקום להתבגז, שיביט פנימה ויבחן מה בהתנהגות יצר את הריאקציה החריפה הזו?

האם אין הריאקציה החריפה סממן מסממני ה־התנהגות המקובלת בתקופתנו?

בהחלט כן, אומר פרופ' דשן, בשנים האחרונות למדו בני אדם לשלוח רסן מעל רגשותיהם בכל התחו־מים, בעוד שבשנות ה־30 וה־40 היתה יותר צנזורה של רשמית ממסדית והן עצמית.

„אני לא נבהל מהביטויים האנטי־דתיים. כשלעצ־מם — הוא מסכם, „אלא מהמצוקות ומן החימה שהם מבטאים".

יש חוק האוסר פגיעה בדת

אם האצבע מונחת אכן על שליחות רסן שקיבלה לגיטימציה. שמא הפתרון איננו בהפגנות או במאמ־רים מנתחים בעתון אלא בהטלת צנזורה?

ואולי — בהגשת תביעות משפטיות נגד מי שעבר על החוק האוסר הסתה אנטי דתית?

יהושע יוססמן, יו"ר המועצה לסרטים ולמחזות מא־שר שיש בחוק העונשין סעיף האוסר לפגוע בדת (ב־כל דת שהיא, במדינת ישראל. „לא הייתי אומר שיש הקפדה מניחה את הדעת על שמירת החוק הזה" הוא מנוסח בזהירות. „בכלל פגיעה בסמלים או ברגי־שות דתיים עמוקים — איננה מתיישבת עם טעם טוב ויש להצטער עליה".

יוססמן היה בזמנו באנגליה והוא מכיר היטב את הבמה האנגלית, ולמרות שחופש הביטוי בלונדון רחב לא פחות מאשר בתל־אביב ובחיפה, לא נתקל בביזוי הדת בתיאטראות. יש שם לדבריו, יחס יותר הגיוני ויותר רציני למה שאנשים מעריכים כקדוש.

גם יוססמן רואה בביזוי הסמלים הדתיים חלק מן ההתערערות הכללית של כל ערכי היסוד במדינה (ערכי הציונות, ערכי העבודה, כבוד לגופו של הזולת וכדומה). אין „איים" בחיים, גם התיאטרון וגם השירה נסחפים בסבמון הכללי של אלימות מילולית וגסות הלכות.

יוססמן מעמיד בפני מי שרואה עצמו נפגע מכך אפיק חדש למלחמה. לא רק הפגנות ומחאות רחוב. אזרח הרואה עצמו נפגע מבחינה דתית, או מוסרית מן המתרחש על איזו במה יכול להתלונן על פי חוק העונשין בצנורות המקובלים: משטרה, פרקליטות וכדומה ולהגיש תביעה משפטית.

חופש הביטוי איננו ערך עליון

האם חופש ביטוי הוא ערך עליון. הדוחה כל ערך אחר?

„אני לא חושב כך" אומר יוססמן. גם פסק דין של בית המשפט העליון בשאלה זו לא קיבל את הכלל־מתירנית.

הוויכוח הוא רק על הגבול. היכן הגבול בין חופש ביטוי לבין הסתה או ביזוי. לשאלה זו, המעסיקה את כל המדינות במערב — אין עדיין תשובה. כל מדינה עונה עליה לפי כוחה ולפי מידת רגישותה. דווקא אצלנו בקרב אוכלוסיה לא הומוגנית, אוכלוסיה שיש בה בין כה וכה מתחים די קשים בין דתיים לחילו־ניים, בין דתיים לבין עצמם, בין יהודים לבין ערבים, צריכים היו מעצבי התרבות להפעיל ריסון עצמי. — סבור יוססמן. לא ריסון ע"י צנזורה, אלא ריסון ע"י הקהל. סוף סוף לכל תיאטרון יש עדה צייבורית, חלק מהתיאטרונים הם עירוניים — והציבור אם הוא רוצה — איננו חסר אונים. הוא יכול להפעיל את השפעתו וגם להשיג הצלחות.

הצלחה מובהקת מסוג כזה היא זו שעליה מספר הרב שאר ישוב כהן, רבה הראשי של חיפה: „כשהציגו בתיאטרון העירוני החיפאי את „נפש יהודי" פניתי אל הנהלת התיאטרון והסברתי שמאחר שיש בצאן מרעיתי אנשים הפוקדים את התאטרון, האנשים אלה נפגעים מהתבטאויות אנטי־יהודיות על הבמה — יש להתחשב בהם, ואכן הפנייה עשתה את שלה ומן המחזה הוצאו כמה משפטים מעליבים".

(סוף בעמוד 12)

ככל שהפעילות המדינית מתחממת ו־שאלת עתידם של יהודה ושומרון עומדת על סדר היום, נשמעים קולות המבקשים להעמיד בספק את חוקיותן של החלטות המאפשרות מסירת יהודה שומרון ועזה או חלק מהן לשלטון זר. בדיון בסיעת הליכוד אמר אחד מנציגי מועצת יש"ע, כי „החלטת ממשלה המוותרת על חלקים מיו"ש אינה חוקית והממשלה אינה חו־קית", מי שאמר דברים אלה הוא משפטן ולא מעטים הם האנשים השותפים ל־דעתו. לסוגיה זו בעיקר, נדרשנו בשיחתנו השבוע עם שני משפטנים ותיקים בעלי שם ובעלי עבר פוליטי וציבורי עשיר: ד"ר זרח ורהפטיג (מפד"ל) ופרופ' הנס קלינג־הופר (ליברלים).

מאת שאול שיף

האם מוסמכת הכנסת להחליט על נסיגה מיו"ש?

ורהפטיג: יש דברים שאין להחליט בהם ברוב דעות

האם יכול להיות מצב שבו „הממשלה אינה חוקית והחלטותיה אינן חוקיות"?

אנחנו חוזרים כאן לשאלה הבסיסית: באלה עניינים יכול העם להחליט ברוב דעה? יש ענינים שגם העם אינו יכול להחליט בהם. האם יכולה הכנסת להחליט על עבודה בשבת? והתשובה היא לא! הכנסת שהיא מעל הממשלה פועלת אך ורק בעניינים של ממשל לא בעניינים של דעות והלכות דתיות. התחום זה אינו בסמכותה.

באנגליה כשהמשים באימרה פרדוקסלית לפיה יכול הפרלמנט להחליט בכל עניין פרט לקביעה שאשה היא גבר ולהיפך . . , הוה אומר: הפרלמנט אינו יכול לשנות את המציאות. וזהי כמובן אימרה מפליגה ואינה נכונה. שכן, כאמור הפרלמנט, הכנסת רשאית להחליט ולפעול רק בענייני מימשל ומדינה. לא מעבר לכך. ישנם עניינים שבין אדם למקום וישנם עניינים של דעות בתחומים הללו אין לכנסת כל מעמד. למשל: הכנסת אינה יכולה להחליט האם השיטה הדרווינ־יסטית צודקת או אינה צודקת. ישנה הסכמה כללית באלה עניינים יכול רוב להכריע, כוונתי במשטרים דמוקרטיים.

הבחורי מסביר. כי עניין רוב ומיעוט שייך רק באותם נושאים שיש ספק לגביהם אבל לא כאשר האמת כה ברורה למיעוט. אבל במימשל ומדינה קיים הכלל אחרי רבים להטות, אחרת אין קיום לעולם.

ובעניין ארץ ישראל, לכשל. לא הממשלה ולא הכנסת אינם יכולים להחליט שכם אינה חלק מארץ ישראל. אבל, הם יכולים להיכנס לדיון אם לנהל מלחמה, או לפתוח במלחמה, כדי ששכם תיכלל בתוך גבולות ישראל, או לא. שכן, זוהי שאלה של רתימת הציבור לקורבנות אישיים, ובזה הרוב מכריע.

בימים אלה פורסמה החלטת הרבנות הראשית ולפיה זכות עם ישראל על ארץ ישראל אינה ניתנת להיתגר. האם הסמכויות הדתיות יכולות להת ידן להחלטה אחרת זולת זו של הרבנות הראשית?

במשך שנים רבות שלטו בירושלים המזרחית טורקים או ירדנים. האם הרבנות הראשית יכלה להכריע אם לצאת למלחמה כדי לשחרר את הכותל המערבי? האם הרבנות הראשית יכלה להחליט או היתה מקבלת על עצמה להחליט אם לצאת למלחמה או לא?

בתקופה הקדומה ההחלטה אם לצאת למלחמה היתה מסורה בידי המלך בהתייעצות עם הסנהדרין אבל לא להיפך: הסנהדרין בהתייעצות עם המלך.

דברים אלה מכוונים למדינה. אם הכנסת והממשלה יחליטו לצאת למלח־מה. להמשיך במלחמה, לסיים מלחמה אין זה כלל ענינה של הרבנות הראשית לעכב החלטה כזו, לאשר אותה או לפסול אותה. מובן שאפשר להתייעץ עם הרבנות הראשית . . .

ולסיכום: הממשלה והכנסת אינן מוסמכות להחליט ששכם, דרך משל, אינה חלק מארץ ישראל, אבל הם מוסמכים להחליט ולהכריע שלא לנהל מלחמה, או לסיים מלחמה או לוותר על השלטון בשכם.

איך חיים עם סתירה בין המשפט העברי והחוק החילוני?

אתה חוזר לשאלה ההסטורית שנכתבו עליה כרכים עבי כרס.. אכן ישנה וקיימת מלחמת תרבות. יש סתירות בלי סוף ואם לא תהיה נציגות דתית חזקה שתתמודד עם הבעיות האלו שהן מענייני של הציבור הדתי — אז מלחמת התרבות תגבר.

האם לכנסת, לחוק, יש כלים להתגונן מפני רוב שיתנהג למשל בבצעו של מאיר כהנא?

חברה מגינה על עצמה בכך שהיא מחנכת את הציבור ועושה מאמצים להקנות לו ערכים של חברה מתוקנת ואנושית. אם רוב הציבור ישתגע, אז זה באמת אסון. נקודת המפתח היא להפעיל את הציבור כאשר חוק או החלטה אינם נראים בעיני חלק מן הציבור או רוב הציבור.

כנסת שמאשרה עבודה בשבת וממשלה שמעניקה ומאשרת עבודה במוסדותיה אינן חודרות לתחום של דעות?

מהחלט כן. אבל הכנסת והממשל אף פעם אינן מחליטות להכריח לעבוד בשבת. נכון לפעמים אתה יכול לפגוע בעקיפין בציבור גדול, במתן היתרים ב־ביטוחות למפעלים לעבוד בשבת וכמילא רבים מקרב הציבור הדתי לא יוכלו להתקבל במפעלים העובדים בשבת. ואכן יש לעמוד על המשמר ומי שמאמין שעבר זמנה של החקיקה הדתית פשוט טועה. תמיד צריכים לעמוד על המשמר.

האינך סבור שהחלטת הרבנות היא בכל זאת אלטרנטיבית? לשם מה היא פורסמה, הרק כדי להחייב את הדרוש?

מלחמת ששת הימים טרם נסתיימה. השאלה היא אם לסיים את המלחמה או לא. עניין זה שייך כולו להנהגה המדינית. השאלה הזו גם לא העמידה בעולם בפני הרבנות הראשית. השאלה היא מי מחליט על פתיחה במלחמה, סיומה והמשכתה? הנה, למשל, רבת עמון היא חלק מארץ ישראל כמו הבשן והגלעד, מדוע הרבנות לא הודיעה שיש להמשיך במלחמה עד לשחרורים של המקומות האלה? מדוע לא קראנו על החלטה שיש לפתוח במלחמה כדי לשחרר אותם? הרי מדובר פה בארץ־ישראל ממש יותר מאשר ימית. אמנם ניצחנו במלחמת ששת הימים אבל המנוצח לא הכיר בנצחוננו. הרי תכליתה של כל מלחמה היא להשיג שלום. עד אז אתה מחזיק בשטח רק באופן זמני. גבולות שנקבעים בחתימת הסכם שלום הם הגבולות הסופיים. עד אז קיים לכאורה ולא רק לכאורה מצב מלחמה ובסוגיה זו הרבנות לא הביעה דעתה.

קלינגהופר: הכנסת יכולה להחליט בכל עניין שאינו נוגד לקיום המדינה

התוכל להצביע על מצב שבו החלטת הכנסת והמצולא של הממשלה אינה חוקית?

בהחלט. אם הכנסת מקבלת החלטה הסותרת חוק מסוים אז ההחלטה אינה חוקית.

והחק „בלתי חוקי" — יכנה במציאות כזאת?

אם הוא פגום מבחינה משפטית. התיקון בחוק דרכי התעמולה (בבחירות לכנסת) נפסל בידי בית המשפט העליון בשבתו כבג"ץ, משום שהוא סתר סעיף באחד מחוקי היסוד.

חוק אחר ששלל מימון מרשימות חדשות לכנסת, צריך היה לתקנו משום שבג"ץ ראה בו אפליה.

אני מבקש לדקדק יותר „רוחנית". ישנם כ־צעמים הכבודים ובבצהירים כי אם הממשלה תקבל החלטה להחזיר חלקים מיו"ש ההחלטה הזו אינה חוקית?

הצהרה זו אינה הולכת בד בבד עם מה שנקבע וסוכם ב„קמפ דיוויד". כתוך בעייה פוליטית אנחנו מעלימים עין מהדבר הזה, ואסביר את דברי: ב„קמפ־דיוויד" דנו בעתיד יוש"ע ונקבע שהסטטוס הסופי של השטחים האלה ייקבע במו"מ שייערך על־ידי ועדה, שבה יטלו חלק ארבעה גורמים: ישראל, מצרים, ירדן ונציגי ערביי ארץ־ישראל. זאת אומרת: הסטטוס הסופי ייקבע כתוצאה של מו"מ. מובן שאתה יכול לבוא היום ולומר שיש להבטיח, כי במו"מ כזה לא ייפגע עקרון שלמות הארץ. אבל, מבחינה משפטית אינך יכול לטעון שהעקרון הזה הוא בר־תוקף עד כדי כך שיפסול החלטת כנסת. אתה רק יכול לומר שבאותו מו"מ המתחייב מ„קמפ־דיוויד" אנחנו נטען שהסטטוס הסופי יהיה תואם את עקרון שלמות הארץ.

כברגע שלמות הארץ הקודה כאר כבוכה. האין ההלכה בתחום זה משום פלישה לתחום העדין של אמונות ודעות?

אתה שם את האצבע על דבר מאד־מאד עדין מבחינה חוקתית. אם קיימת אפשרות כזאת שמישהו יאמר שהחלטה הזו סותרת את ההלכה ואני כיהודי מאמין סבור שהיא חסרת־תוקף ואני מעמיד את הסמכות ההלכתית מעל ההחלטות של גופים חילוניים — הווה אומר שקיימות במדינת ישראל שתי מערכות משפט, האחת של המדינה והאחרת של ההלכה — מצב כזה הוא בלתי אפשרי ולא יתכן. עליך להכיר או בזו או בזו.

האינך סבור שניתנו לכנסת סמכויות יתר במדינת החקיקה בהמשך בהרכב האבסולוטיה כאן?

לפי התפיסה הקונסטיטוציונית הכנסת היא הרשות העליונה וכל יכולה. אני יכול לומר על חוק מסוים שהוא חוק גרוע ואעשה הכל כדי לבטלו או לשנותו. אבל איני יכול מלכתחילה לומר שהחלטה הזו אינה בת־תוקף. אדם יכול לומר לא אציית לחוק מסוים ואשא בכל התוצאות הנובעות באי־ציות לחוקי מדינה. . .

הנה לדוגמא — וכאן אני מביע את דעתי כמשפטן ולא את עמדתי הפוליטית — ניקח את עניין החסות הבינלאומית. שמעון פרס הסכים לכך שיהיה „ליווי" בינלאומי למו"מ עם ירדן על השלום. יש החלטה של הכנסת המאשרת את האפשרות של ליווי בינלאומי. יש גם החלטה של מועצת הבטחון 242 ו־338 ודורשים מהערבים שיכירו בשתי ההחלטות הללו שהן מסמך משפטי. ומה אומרת ההחלטה 338? שהמו"מ לשלום יהיה מתחת חסות נאותה. הליכוד אינו יכול לדחות על הסף את הרעיון של ליווי בינלאומי, הוא רק יכול להתווכח כזו חסות בינלאומית. מזכירים בקשר לזה את ההסכם הקואליציוני, שהוא חוזה בין מפלגות. אבל אין לו כל השפעה חוקית על החלטות הכנסת.

ולעובדת „הליווי הבינלאומי" יש עניין אחר שאינו בהסכם הקואליציוני אבל הוא מעוגן בקווי היסוד של הממשלה וקווי היסוד מעוגנים. בחוק יסוד הממשלה. וכאן נקבעו דברים: (סעיף 12 לקווי היסוד): „ישראל תתנגד להקמת מדינה פלשתינאית נוספת בחבל ובשטח שבין ישראל לירדן. או אז, אם הממשלה תחליט על הקמת מדינה פלשתינאית נוספת או תפעל בכיוון זה, תהיה זו סטייה מקווי היסוד.

בסעיף 13 נאמר: ישראל לא תישא ותתן עם אש"ף, ועל כן הממשלה אינה רשאית לנהל שיחות עם אש"ף, אם כי הכנסת יכולה לשנות סעיף זה. בסעיף 14 נאמר: במשך כהונתה של ממשלת האחדות לא יחול שינוי בריבונות ביהודה ושומרון ובחבל עזה אלא בהסכמת המערך והליכוד. מה זה ריבונות? הכוונה לשליטה מדינית באותם השטחים. גם פה אין הממשלה יכולה לסטות מקווי היסוד של הכנסת אבל יכולה לשנות את זה.

האם ישראל חייבת לציית להחלטת האו"ם שנתקבלה ברוב שהצבי־עות היא נוטה?

היא נתקבלה בעצרת הכללית והחלטות העצרת הכללית אינן מחייבות. הן רק המלצות ואסורות תוקף משפטי, אם מועצת הביטחון היתה מקבלת זהו כבר סיפור אחר.

וככלל: הכנסת רשאית להחליט בכל תחום להוציא החלטה הנוגדת את עצם קיומה של מדינת ישראל. אז היא תהא בטלה מעיקרה ובאופן אוטומטי. זאת, בהסתמך על פסיקה של בית המשפט העליון (ברנזון—חדיר) שפסל את רשימת „אל־ארד" (ערבים קיצונים) לכנסת בהסתמך על מגילת העצמ־אות, למרות שאינה חוק. ובה הוא רואה הוראה נצחית שאינה ניתנת לשינוי, שמדינת ישראל תהיה יהודית ומדינת היהודים ובמילא אין מקום לגוף, לרשימה או למעשה אם הם פועלים נגד קיומה של מדינת ישראל.

המזימה המתרקמת להפוך העולים מאתיופיה לחילונים?

מאת חיים פיקרש

כשהיתה יונה הלוי, מפעילות תנועת נשי „אמונה" בחולון, מקושה על התוף ונשמיעה את השיר, במסגרת קבלת ה־פנים הנלהבת שערכו לעולים החדשים מ־אתיופיה בעת שהגיעו אל דירות הקבע שלהם בשיכון הוותיקים, ניכרת היתה הת־רגשות בקרב העולים, שחומי העור, וילדי־הם, חובשי הכיפות הסרוגות, פיזמו אף הם את המנגינה המוכרת, ומחאו כפיים.

כל באי קבלת הפנים חשו בהתרגשות הגוברת. להוציא אולי את שני עובדי ה־קליטה ה„אלמונים" שניצבו מן הצד, וחר־שו את מזימתם „לשחרר" את האתיופים מהמסגרת הדתית האופפת אותם, על ידי ביצוע „תרגיל מבריק" של רישום מוקדם לבית הספר החילוני, וצירופם של הוריהם למסגרת הארגונית של ההסתדרות הכללית בארץ ישראל!

זהו, איפוא חלק ממסע מאורגן ומשומן היטב, הזונק היותו, עוד בימי פרשת „קליטתם" של ילדי תימן, קצוצי הפאות, וה„עוכר" צתה על ילדי אתי־יופיה, העוברים לדירות הקבע במרכזי הקליטה השונים. אל דיור הקבע במרכזים העירוניים.

את המזימה הזו, להפוך, ובהקדם, את עולי אתיופיה שומרי מסורת ישראל והדבקים באמונתם משך מאות בשנים. ביצעו לתרבות הצעיר, בהצלחה, בבת־ים, הבסיסו בחולון, אבל אח"כ כשניסו ל־עשות כן בפתח תקוה. לא הצליחו. אלא ש„הש־ריחכים" לא אמרו נואש והמלחמה הסמויה הזו עלולה להתבצע גם בהרצליה ובשאר ערי ישראל אליהם אמורים לקהות, בימים ובשבועות הקרובים את מאות המשפחות שעשו את החדשים האחרונים במרכזי קליטה.

כי הם אלו, הנוטלים את העוזות העולה של משפחות העולים? מי כצליח „להספיד" עליהם באיצון לילה, להתעורר בבוקר ולדרוש במפגיע, שדווקא חינוך ממלכתי־חילוני יוענק לילדיהם, ילדים שעד אתמול שהו במוסדות חינוך ממלכתיים דתיים, ובמהגרת העברתם לדירות הקבע, קובעים להם מסגרת חדשה, חד־שית, מדורגת, נטולת סימני מסורת וערכי ישראל, כפי שהם מבקשים?

ה„יד הנעלמה" הזו, המארגנת את ההפגנה נגד הרבנות הראשית, תוך הטלת משטר של פחד על כלל בני העדה, מושכת שוב בחוטים. אם כי הפעם ברור, מי מפעיל את ה„יד" הזו, כי מנחית את ההוראות לביצוע, כי פוקד את המצוות ו„משכנע" את העולים, שביום המחרת ידרשו להוציא את ילדיהם מהמסגרת הממלכתית הדתית. אליה הורגלו.

„קולטים אלמונים" אתי ואורי...

„אנו יודעים, לבחורה קוראים אתי ולבחור קור־אים אורי, כך מכל מקום הציגו שניים אלה את עצמם, בתהליך שלבי הקליטה של עולי אתיופיה בבת־ים, והם טענו כי עובדי הקליטה הם" — מספר לנו עוריאל ברוק, ראש מחלקת העליה של הפועל המזרחי, הקניינים הללו באו ויצאו ממעונות האת־יופים. תוך שהם כסת"יים ב„גורמים נוספים" מבני העדה, הטוענים אף הם, כי עובדים בשליחות חשובה של סיוע לעולים.

הבעיה היא, אומר עוריאל ברוק, שכל נושא הקליטה גם בעת שהותם של אלה במרכזי הקליטה, היה בשביל פעילי הפועל המזרחי, בבחינת „מאבק ממש". כלומר, מנעו מחברי הפועל המזרחי ב־שור־בים שונים בהם שוהים עולי אתיופיה, כל אפשרות של מגע עימם, ואפילו ניסיון ליצור קשר על רקע חברתי — המסברתי בעניין הדתי, נמנע מפעילי ה־תנועה. טענו, שאין מקום ל„מעורבות פוליטית". אך בעוד שמנעו את כניסת אנשי הפועל המזרחי, עשו ועושים אנשי ההסתדרות במרכזי הקליטה, כב־תוך שלהם, וכך ורושמים אותם, באופן מאורגן ל־הוסיף לשורות ההסתדרות בלבד...

ברם, רישום ארגוני זה, במסגרת קופת חולים, לא מנע את רישומם של הילדים, בעת שהותם ב־מרכזי הקליטה, למסגרת החינוך הדתי. וכל זאת מכח הסכם שנחתם בשעתו כי ילדי העולים מ־אתיופיה יקבלו „לפחות בשנה הראשונה לעלייתם חינוך דתי".

ומכוח אותו הסכם, אכן נרשמו הילדים למוסדות חינוך ממלכתיים דתיים, השתלבו בהם יפה, ואז, כשעברו עם בני משפחותיהם לערים במרכז הארץ, נדרשו לעבור לחינוך כללי.

נשי תנועת „אמונה" המסורות והנאמנות בפעילותן לסייע לקליטתם הרוחנית והגשמית גם יחד של ה־עולים מאתיופיה, חשו אל דירות הקבע שלהם, וראו בפעילות זו, המשך טבעי לסיוע שניתן להם עד כה. אך ראה זה פלא. בעת שהותן של פעילות „אמונה" בדירות שברחוב בלפור, נודע להם שבעניין החינוך הדתי „אין לחן מה להתערב". איתם שני „אלמונים" ניהלו כבר את „מסע השכנוע" המדהים.

מירה הראל, מזכירת „אמונה" בבת ים, לאה פלח וחברותיהן, עדיין לא קלטו את משמעות ה־דבר, הן היו בטוחות, כרבים אחרים כי ילדי ה־עולים, ימשיכו ללמוד בבתי הספר הממלכתיים דתיים — ציבורי ותוכניתי, אך משהו אחר קבע כי מוסדות החינוך הראויים להם הם בתי הספר הכלליים — טבנקין ויצחק שדה!

עם זאת הסכימו אותם „קולטים אלמונים" ש־ילדי העולים, יוכלו לפנות עם הוריהם להתפלל בבית הכנסת „שבטי אחים" הסמוך, ואף לשלוח את ילדיהם לסניף בני עקיבא המקומי, אך החינוך חייב להיות כללי!

מסע „השכנוע" היה לעובדה

המעניין הוא כי ההורים עצמם לא ידעו להסביר „אפילו בשפה האמהרית" כיצד חל המפנה הזה שהיקתם, אומרות פעילות „אמונה" היתה מחולטת. אם כי אם אחת, שהבינה את משמעות הפנייה של הילדים לבית ספר חילוני, סרבה לשלוח את ילדה לבית הספר, מנעה ממנו את היציאה החוצה. „שלא יחפשו אותו לבית הספר הכללי". אך לבסוף „שוכ־נעה" גם היא, עובדה, הילד שלה, חובש הכיפה הסרוגה, חובש כיום את ספסל הלימודים בבית הספר הכללי, בעוד שבנותיה, כמנה תגיע לבת ים, לומד הילד בבית הספר בר אילן.

התערבות מגבוה עדיין לא באה. פעילות „אמו־נה" מתכוונות לשובר של שר החנוך יצחק נבון כהוריל. כדי להתנגע מכנו להתערב ולדאוג לכך, כ־מוטבם, שילדי העולים יקבלו חינוך דתי, אך דומה, כי מתוך ל„אמונה" ופעילותיה הנאמנות, היהדות הדתית כולה עדיין לא חשה בסכנה הגדולה הזו של המעורבות המכוונת, להפנות ולהפוך את ילדי העולים מאתיופיה, לחילונים לכל דבר, הן כבר אמר, אחד מבצעיי העדה, שהעובדה שהוא חובש כיפה על ראשו, אינה „מפריעה" לו גם לנגוע בשבת!...

עם זאת ייאמר לזכותם של פעילות „אמונה" בבת ים, שאת המשך הסיוע לעולים בצעדי „הבראי־שית שלהם בעיר לא הפסיקו. ביוזמתו של יצחק טורק, יו"ר המועצה הדתית בבת ים, קריימה פגישת עבודה מיוחדת במגינה. בהשתתפות הרב יוסף הדנה, רב העדה, כדי ללמוד מקרוב את אורחות חייהן של משפחות העולים, להבין כיצד להידבר עימם, כיצד לתקשר ולקרב.

כך בחולון, שורשות הקליטה המוחדת של העולים מבת ים, הועתקה גם אליה. גם בעיר זו, פאמור, „צצו" שני הפעילים האלמונים, שקבעו כי הם ורק הם צריכים להחזיק בתעודות העולה, מתוך ידיעה ברורה כי בלעדי אותה תעודה, אין העולה יכול לעשות דבר, לא רישום לבית ספר, לא הוצאת תעודת זיהוי, לא הבטחת רישום למסגרת הארגונית ולקופת חולים.

בחולון התמקמו עולים חדשים בחומש דירות, ברחוב מרדכי אנילוביץ' שבשכון הוותיקים, ואף כאן הקבילו את פניהם במאור פנים ובלבביות, פעילות „אמונה" בראשותה של יונה הלוי, מזכירת הסניף. ושוב והרה התופעה על עצמה. נתנו לפעי־לות „אמונה" להגיש מיני התקרובת, לערוך את קבלת הפנים הנלבבת, להגיש את הלחם והמלח ואת הארוחה החמה, אפילו על הצבעונות לעזור וללוות את העולים בימים הראשונים הסבינים, אך לא לטפל בחינוך הדתי „כי החינוך הכללי הובטח להם" — הסבירו אותם „גורמי קליטה" שהתרום, כאמור, אינה מוכרת.

כל העולים „רוצים דווקא" חינוך כללי...

היתה מקושה להפנות את הילדים הדתיים ל־בית הספר הממלכתי בנאות שושנים בעיר, אך הת־ברר כי „כל העולים רוצים דווקא חינוך כללי"!... הציבור, אומר נתן גולדברג, מראשי הציבור הדתי בעיר, הוכה ביותר. זה לא ייתכן, הוא מוסיף ודורש כשאר פעילי היהדות הדתית בעיר, לחקור את ה־נושא. ואמנם, עו"ד משה רובוה, נציג המפד"ל בעירייה קיבל על עצמו להעלות את הדרישה ה־תנוה על שולחנה של מועצת העירייה, אם כי ברור, שכאן דרושה מעורבות הדרג הביה, ממלכתי.

אגב, נמסר לנו, כי במהלך פגישה שקיים לא מכבר שר הדתות ד"ר יוסף בורג עם עמיתו שר ה־קליטה יעקב צור, הבהיר הלה, באורח חד־משמעי, כי אנשי הקליטה אינם מתערבים, למעשה, בהליכי הרישום לבתי הספר. „זה לא מעניינך" — אמר שר הקליטה. אם כך, שואלים בבת ים וגם בחולון, מיהם אותם „אלמונים", המצליחים להפנות את כל ילדי העולים לזרם החינוך הממלכתי?

אך מה שהצליחו אלה בבת ים ובחולון, לא עלה בידיהם בפתח תקוה. כאן, מסתבר, הבין איש משרד הקליטה, מרדכי חס, כי אין לגורמים „זרים" מקום למעורבות במסדרי הקליטה. כאן ראויות דווקא פעי־לות „אמונה" לעשות את המלאכה, אם כי קבלת הפנים וההדרכה מבוצעות, תוך שיתוף פעולה בין פעילות „אמונה", „נעמת" ודצ"ו. אך גם הן, מכי־רות שילדי העולים מאתיופיה, שקיבלו חינוך דתי, חייבים להמשיך ולקבל חינוך כזה גם בפתח תקוה.

ואמנם, מספרת הגב' צדה קרל, „כשנמסר לנו על קבוצת העולים המגיעים ממרכז הקליטה במב־מודת, מיד גייסנו את הפעילות־המתנדבות, בראש־שותה של הרבנית שרה בסורר, ולכל משפחה של עולים הצמדנו שתי חברות פעילות, ולא רק ליום הראשון כי אם לכל ימות השבוע. הכינונו להן ארוחות חמות, מיני תקרובת, ועל פתחי הדירות שבשכונת שעריה בפתח תקוה, הוצבו שלטים מסגוניים עם כתובת „ברוכים הבאים".

הקליטה בפתח תקוה היתה מוצלחת

„בבוקרו של היום פנו הילדים לבית הספר הממ־לכתי הדתי „יבנה" שבכפר גנים, ושם הקבילו אותם חבריהם במאור פנים. הקליטה בפתח תקוה, היתה מוצלחת, מסכמת צדה קרל, ומוסיפה כי אמנם ב־תחילה היתה פעילה אחת של „נעמת" שרצתה ל־הפגין „גישה דמוקרטית" וטענה כי בעצם „צריכים לשאול את ההורים איזה חינוך הם רוצים לילדיהם". אך עדה נתנה לה להבין כי לא כך נקל על קליטתם, הן ברור שמי שקיבל חינוך דתי עד כה חייב להמשיך ולקבל את החינוך הדתי"... זאת הבינה כבר פעילת „נעמת" ש„ויתרה" על הצגת השאלה להורים.

פנינה נמיר, מנהלת מחלקת הקליטה של תנועת „אמונה" מצטטת שוב ושוב את הבטחתו של שר החינוך יצחק נבון שאמר כי „יש לראות את טובת הילד האתיופי, ולא לזעזע אותו. לכן, המקום ה־טבעי בשבילו הוא בית הספר הדתי". על ידי כך, וזאת, מוסיפה פנינה נמיר, צריכים להבין כל אלה, אמר השר נבון, „נחסוך מכנו את חלום הקליטה", היוזמים עתה את המסע המתוכנן של העברת ה־ילדים למסגרת החילונית. פנינה נמיר מפנה, איפוא, קריאתה לכל הגורמים הנוגעים בדבר, שלא להסכים להפריצה מכוונת זו. להן מעורבות זו של גורמים חיצוניים, המבקשים לשנות אורחותיהם של משפ־חות העולים מאתיופיה וילדיהם, ההווה גורם מפריע בקליטת העולים.

קליטת העליה, התנהלה עד כה על הצד הטוב ביותר. פעילות „אמונה" מסתברה, השכילו לטפל מתוך גישה רגישה, מתוך נבונות להסביר. לא רק ב„מסע הסבורה הטוזי" גם את עניין טהרת המש־פחה, תוך שנגלו את הנשים וסונות עימן אל מקווה הטהרה, ושלא לדבר על יצירת אווירת השבת ב־בית, בהדלקת נרות, בהכנת הסעודה. זהו איפוא, עבודת קליטה הראויה לברכה, להערכה ולהוקרה, וכשנשי „אמונה" מבקשות להמשיך וללוות העולים, כמו שעשו במרכזי הקליטה, מנסים להסביר להם „שכל פעלן הוא לשואי כי ילדיהם יקבלו חינוך חילוני, וממילא גם הבית יהיה כך. האמנם?

ילדי אתיופיה בתפילתם

היועץ המשפטי — „המנכ"ל של המדינה"?

משממניה המובהקים של הדמוקרטיה, שהחלטות מתקבלות לפי שיקול דעת של רוב אנשים, ממונים או נבחרים, החייבים בדווח ולנמק כל החלטה, וקיימת גם אפשרות לערער על ההחלטה. היפוכו של מצב זה, כאשר ההחלטות הן פרי שיקול דעת של יחיד, ללא חובת דיווח וללא אפשרות ערעור, הרי זו דיקטאטורה בזעיר אנפין, מדובר לא בסתם החלטות, אלא בהחלטות גורליות בחיי אדם, ציבור ומדינה.

מאת יונה כהן

אנשי חוק ויודעי משפט, בציבור הבוחרים, ככלל ובכבר, חוזרים על כך מאז קמה המדינה ועד היום, כי העיצבה ההסכמית שהיועץ המשפטי לממשלה מרכז בידו הן מה רבה ורחבה, עד כדי סכנה לאופיה הדמוקרטי של המדינה. ביותר ממאה חוקים שבמדינת ישראל בעינגות סמכויותיו. היועץ המשפטי לממשלה, ורק הוא, לפי שיקול דעתו בלבד, קובע מי יאשם לדין ומי לא; רק הוא רשאי לעכב הליכים משפטיים או לזרז הליכים; רק הוא קובע באיזו תלונה לטפל, ובאיזו לא לטפל; בידו לקבוע היכן יוקמו אוטולוגיות והיכן אסור להקימן; הוא הפוסק אם תוספת שכר זו או אחרת מהווה פריצה של הסכמי השכר, או יש להיענות לתביעות העובדים; הוא המחליט היכן יוקמו מחנות לעולים; הוא הקובע אם אירע תביעה בשפיטת, מסמס משרד או גוף ממשלתי, יגן בבימ"ש, ועל אינו לא יגן, ועוד, ועוד. ללא ערעור על החלטותיו, ללא חובת הנמקה ודיווח.

מכמה ממדינות המערב, בהן יש ליועץ המשפטי סמכויות כה רחבות, כבכן היועץ המשפטי חבר מן המניין בממשלה, ואילו כאן אין הוא כפוף לא לשר המשפטים, גם לא לראש הממשלה. ההגבלה היחידה הקיימת כאן היא שהממשלה ממנה אותו, ובידה הסמכות לפטרו. אך הכל יודעים, שזו הלכה ואין עושים כן, מטעמים רבים ושונים.

ריבוי הכרזות והצהרות

אין כאמור זה כוונה כלל לעקר כלפי יועץ משפטי זה או אחר, ודאי לא על אישיותו, דעותיו או עמדותיו, אלא על בהירות ותוכנה המרחום של המשרה השלטונית הזאת ועל השלכותיה על חיי הפרט והכלל במדינת ישראל.

לאחרונה שוא היועץ המשפטי לממשלה, פרופ' יצחק זמיר, בהופעה בלשכת עורכי הדין בירושלים, להיאבק על הורסה בעבריינות השלטונית. הזכיר „ביבור וזהי קיצוני", ותקף בחריפות החלטה של סוכנת ישי"ע למאבק בממשלה. כיאת התתה הודיעה, כי תשקול הגשת תביעה דיבה נגד היועץ המשפטי על דבריו הנ"ל. ולא גם שיאה בוודאות. הזעקה לעבר שר המשפטים, משה נסים: פרופ' זמיר עשה בחורה פוליטית. אתה ישבת שם ושתקת. אם לא תגיב את זמיר לסדר, בדרוש לפטרו. באמצעי אייישלימה אינם עבריינים פליטים. גם חדיכים אחרים זרו את דברי זמיר, כאילו בהחלטות נגד ויוזר על שמוי אייי יש משום היט הפורעגות.

תביעות מכי גבאוי השם בכנסת לפטר את היועץ המשפטי אינן חדשות. הן נשמעו במהלך כל השנים שעברו, ואפלו ודיראה מוצלחת פלני. זה לא כבר הגע וזאת חגן שרת, באופקת החלטה של היועץ המשפטי לשמוע את אלון מורה.

השר יוסף שפירא קבע בבירור בישיבה לפטור את זמיר על שהחליט להעמיד לדין את הגראלוף יצחק מרדכי, והמאבכ כמה, כי „היועץ המשפטי לא הנהגה על ידי שיקולים של בטחון המדינה, ולא פעל לטובתה ולטובת האינטרס הציבורי. לדעתי, שמה זמיר שלא נועץ עם הרמ"כ ועם הממשלה, לפני פרסום חוות דעתו. זמיר הבפיש את דמותה של הממשלה בעיני הציבור ופסל עצמו מלכהן בתפקידו".

כאמור, תביעות כאלה היו גם בשנים שלפני כן. ב־1979 היו התנגדויות מצד ערבים כלפי היהודים בחברון. הרב משה לווינגר הואשם בהפרת סדר ובהעלבת קצין צה"ל. היועץ המשפטי דאז, אהרן ברק, החליט להעמידו לדין בפני בימ"ש צבאי ביו"ש. הרב לווינגר זוכה. יהודה בן מאיר ביקש אז, שהכנסת תדון בהחלטתו של היועץ המשפטי, כי, לדבריו, כתב האישום הוגש מתוך מניעים פוליטיים, מרצון לפגוע בגוש אמונים. שר המשפטים, חיים צדוק, הגיב בחריפות, באמרו, שאין הכנסת רשאית להתערב בשיקוליו של היועץ המשפטי.

האמת היא, שגם הממשלה אינה רשאית להתערב בשיקוליו. בשבועות האחרונים הוגש ההליך זמיר בהגשת ערעורים על „קלות העונש" שהוטל, לדעתו, על נאשמי „המחתרת היהודית". אין איש רשאי למנוע זאת ממנו, או לתבוע הסברים והנמקה. גם על כך תובע השר שפירא לפטר את זמיר (והמעמד לביסוס התביעה הזאת עודנו בשלבי הכנה).

מהחלטותיו של היועץ

לפני חודשים בספר הכרין הח"כ מאיר שיטרית, כי ליועץ המשפטי לממשלה „בעיות לב שמאלני". מיכאל איתן תבע להעמיד לדין את הח"כים פלד ומיעארי על עבירות על החוק לכניעת טירור. מר איתן אמר: „המחדלים הרבים של היועץ המשפטי אינם ניתנים להסבר. הוא מבטיל הצמדה לדין בעבירה על החוק לכניעת טירור. שני אלה, פלד ומיעארי, נפגשו עם אנשי אש"ף".

להלן עוד כמה מתוך שורה ארוכה של החלטות היועץ המשפטי לממשלה, פרופ' זמיר: הוא קבע שחיים בר־לב אינו צריך להופיע כעד במשפט נגד „טיימס", לבל ייפגע בטחון המדינה; להעמיד לדין את קברניט האנייה „מורף", אבנר גלעד; לא להעמיד לדין את העיתונאי קפליוק; להעמיד לדין משמעתי את ניצב תורגמן; יצא להגנתה של הגבי פליאה אלבק הנודיה שלה לגבי קרקעות המדינה, וקבע ששיקול הוא ליירום לה שיקולים פוליטיים; לא להיענות לבקשתו של יהושע בקיצ'ון למשפט חוזר; לא להעמיד לדין אנשי הרשימה „המתקדמת" שנפגשו בהונגים עם ערפאת; ביקש ליטול את חסינותו של הח"כ שלמה עבאר, ויצא בחריפות נגד ועדת הכנסת כשברוב של 13 נגד 4 דחתה את בקשתו; הורה למשטרה לבטל הרישיון שניתן להפגנה למען שחרורם של עצורי המחתרת בתל אביב.

בספרו „היועץ המשפטי נגד הממשלה", מוכיח עוה"ד יחיאל גוטמן, יועץ לשני שרי משפטים קודמים, יעקב שמשון שפירא וחיים צדוק, בעובדות וראיות תוחכות, כי מעמדו המיוחד של היועץ המשפטי לממשלה אינו פרי מחשבה ותכנון, כי אם תולדה של נסיבות מקריות לחלוטין. בקום המדינה אירע, ששר המשפטים היה ממפלגה קואליציונית קטנה (רוזן), והיועץ המשפטי היה אישיות חזקה ושאפתן פוליטי (י"ש שפירא, ואחריו חיים כהן), חבר ממפלגתו של ראש הממשלה התקיף והנמרץ, דוד בן גוריון. כך אירע, שב־1977, שנת המהפך הפוליטי, שר המשפטים היה ש. תמיר, שלא ממקורביו של רה"מ, ובשל נזקק יותר ויותר לעזרתו של היועץ המשפטי (אהרן ברק).

תצוין השובה. שבאוקטובר 1978 צירף מר בגין את פרופ' ברק (היועץ המשפטי) למשלחתו, שניהלה את הדיונים להסכמי קמפ־דייוויד. הפרופ' יורם דינשטיין, מומחה למשפט הבינלאומי ודיקאן הפאקולטה למשפטים באוניברסיטת ת"א, היה כותב כן הדסמך שבממשלת ישראל הגיעה, שפעולה — לפי דבריו — הם ברמה גבוהה הופעלביות. צד הוסיף: „אילו קיבלתי מסמך כזה מסטודנט במבוא לאהבנות בינלאומיות, לא הייתי רואה זאת כראוי לציון כ־עבר".

גם הד"ר ורח והפסיע, שהיה הח"כ הגיע, ממכשכן הריף ובקי, הגדיר את הסכמי קמפ־דייוויד: כפילה משפטית.

היום אנו רשאים להוליה בעצמנו כי צדק.

סמכויות נוגדות דמוקרטיה

שוב ושוב קובע שר גוטמן בספרו הנ"ל, כי צמיחתו הבלתי מבוקרת הבלתי מתוכננת של מיסד היועץ המשפטי עומדת בסתירה לכל הבניין הדמוקראטי וקונסטיטוציוני. באשר „היועץ" הוא בעל עוצמה פוליטית רחבה, ללא נשיאה באחריות לא בפני הממשלה, ולא בפני הכנסת הציבור. היועץ המשפטי הוא ראש התביעה הכללית, רשאי בכל עת, וללא כל סייג, להורות על העברה אדם למשפט פלילי, ולשלול אפשרות להכיר אישום כזה בתהליכם כופר.

סמכות זו הינה בעכריין של יצחק רבין, כאשר אשתו הואשמה (1977) בהחזקה כספים אי בחו"ל. האוצר הציע לחייב את רבין ואשתו לתת כופר ולהיפטר מהעניין, אך היועץ המשפטי, אהרן ברק, הורה להעמיד את לאה רבין לדין וגרם להתפטרות מר רבין מראשות הממשלה. בלי ספק לפרשה הנ"ל חלק ניכר במהפך הפוליטי שבא לאחר מכן.

„יועץ משפטי" הוא התואר, אך למעשה זה הרבה יותר מעבר לאו. כמספרים על שר משפטים מסויים, שלאחר שנות כהונה ביקש כהיום לבצוע לתפקיד נמשי וצינבי יותר, „יועץ משפטי".

הצעיד פעם את תשומת לבו של ראש הממשלה, דוד בן־גוריון, שבידי היועץ המשפטי כוללתה סמכויות רחבות מדי. הוא ביקש אמנם לקצץ מעט את כנפי היועץ המשפטי, י"ש שפירא, אלא שהלה איים בהתפטרות, ובן־גוריון וויתר.

היועץ המשפטי הפך, למעשה, לממונה על המשטרה, מהציעו לכנסת חוק, לפיה כל בקשה בהמשטרה להאריך מעצרו של חשוד מעבר לשלושים יום טעונה אישורו.

באמצע 1951 היתה פרשה מוהרת „בריח הקנאים", שאנשיה הואשמו בתכנית להטיל פצצה לאולם הכנסת בעת הדיון על גיוס בנות דתיות לצבא. היועץ המשפטי היה האיש שקבע את התוכן וכספר האשמה.

חיים כהן, כיועץ משפטי לממשלה, כתב חוה דעת בסוגיית „מיהו יהודי", וקבע שאין לקום תצורך ב־מבחן הילכתי, ודי בהצהרתו של האיש בדבר השתייכותו לעם היהודי.

בין שר המשפטים ליועץ

ב־1958 הורו חילוקים הבוער מוגע רות בנחש המקצועי והסמכויותיו של היועץ המשפטי הגיש הצעת חוק, לפיה הכנסת היא שתבחר את היועץ המשפטי, כשם שהיא ממנה את נשיא המדינה ואת המבקר. הצעה כזו העלה אז יצחק רפאל (יבלות"ס) וישראל רוקח ויעקב ריפתין. אותה שנה נפגש שמר־

(סוף בעמוד 11)

„הדמוקראטים" בפעולתם

אמות הספים של המדינה נרעדו. הדמוקראטיה עומדת בפני סכנת ההודהמות במעגלות פתמיסטית, והמדינה כולה הועמדה בצל האיום של מלחמת אחים אכזרית, בשל הסכנה התלויה מעלינו כחרב דמוקלס, שהממשלה הזו, דווקא ממשלת ה־אחדות הלאומית, עלולה להחזיר ח"ו את יהודה ושומרון לחוסיין מלך ירדן, והוא יקים שם ב„גדת המערבית", — כלשונם של הערבים ועתונאים ישראליים „חוש־בום" — מדינה פלשתינית בשביל יאסר ערפאת, ידידו ב„אקדה וסכין" של השליט הירדני.

מאת משה גלידאי

אמנם עדיין רחוקים אנו ממצב מסוכן זה. בינתיים עד לא סיכמו ביגם לבין עצמם, מנהיגי ערב מובארק, חוסיין, ערפאת ואסד, ביצד למוטט את צעביהם של הישראלים ולערער את שיווי משקלם, אבל כבר סיגנו ספין. שתין, הצהרות הדדיות, שהנה „הכל מוקמי בחוה הרצוה לישראלים, וכאשר חוסיין יוצא בהצהרה חדשה ממתרים הישראלים, כלומר ראש הממשלה ולמנוי השלום ונוטלים זכויות מגדלת, שמים אותה על הסמסך המלכותי. ובודקים אם המלך הירדני הוליך את אש"ף או לא הוכיר, ואם אפשר להסיק מכך שחוסיין כבר פשט את עור הזאב שלו, כלומר את המגמות המלחמתיות שלו, ומכאן ואילך, הוא כבשה שלמה ותמימה, העשויה גלימת שלום, ונשו יוצאת ממש מכבודה להשלים איתנו.

בינתיים אנו משוקים שאת עם עצמנו (הלא צונת חשתנם עכשיו בשלום, רק זה עתה נגמרה ההתמודדות בין קארפוב לקאספארוב) ולפי כל הסימנים השיום באיזור זה עוד רחוק מאוד, ונראה כי ערפאת יעשה עוד מספר דילוגים לקאהיר ולרבת עמון, עד שיגיעי לאיזשהו סיכום. שיספק את רצונו של ראש הממשלה, שמעון פרס, עד כדי כך שיהיה מוכן לוותר על יהודה ושומרון לצנה. בינתיים שומעים זמירות מקאהיר מפיו של רודף השלום, פטרונם של גיבורי הר"ה בראס בורקה, הנשיא חוסני מובארק, שישראל חייבת לסגת מכל השטחים הכבושים וחוסיין ידידנו כשה ק' להבהיר את הדגל הערבי על כל המסגדים והכנסיות בירושלים. לפתע בוריעים, שראש ממשלת ירדן שביקר בדמשק סיכם עם שליט סוריה, שלא לנהל שום מו"מ ישיר עם ישראל. המטוטלת נעה איפוא אילך ואילך ואפשר גם להבין שכל הדילוגים והשיחות בין מצרים, ירדן, סוריה עם אש"ף כ־לזיין איגם עוסקים כלל בנושא השלום עם ישראל, אלא כבר שהיה לפני מלחמת ששת הימים, בגיבוש חזית אחידה מלחמתית נגד ישראל.

ובכן, די לצרה בשעתה. השלום עדנו רחוק, שטחי הבוי"דת של יו"ש עודם בידינו, היישובים שם יכולים להתרחב גם במספר, גם בשטח וגם באוכלוסיה, ואין זה אלא מעשה ילדות לבוא ולנבא שחורות, שאיש, אוש, אוש פורצת, מלחמת אחים ח"ו והכל ייחראו לקחת נשק ביד כדי להגן על היישובים. כה לצעות, יצר ההתבלסות והפרסומת חזק מאוד בישראל, כל בוקר מופיעים עיתונים חדשים בספריות אחר הגשם; יש עורכים וכתבים, סובליציסטים וכימאיי „סקופים" המתייטרים לפעול בשליחות הציבור, לבטא את דעת הקהל, לחזור לתחום הפרס במלוא התוצפה וצעות המצח. הרי הם „דואגים" לשלום האזרח ולביטחון המדינה המולדת. וכך גולד שלך הכתבה „אלף יודי" המופיע באריאל שבשומרון, ואשר אחד בשם בן ישראל התייצב בפוזה של ירמיהו הנביא, ומתריע מפני מלחמת אחים אם הממשלה הזו תחליט למסור ח"ו את שטחי המולדת לירדן, ולהפקיר את היישובים היהודים הקיימים שם. כאמור, כתבי עת רבים, עלונים ופמפלטים שר־גים מופיעים במדינה, הם אפילו זוכים למודעות שמנות ממשלתיות והיטב ממוסדות ממשלתיים, ציבוריים ופרטיים, בלי שהללו יבדקו את תוכנם ואת טיבם. לא פעם אתה מוצא בפרסומים הללו דברי תעבה, המופצים בכוסר וגם בחוק אבל איש אינו מתייחס אליהם.

„החרדים" לשלום המדינה

כך מן הסתם היה גם גורלו של אותו המאמר ב„אלף יודי", אלא שאנו חיים בעידן ה„סכנה לדמוקראטיה" ולהרוס מפני פגיעה בביטחון המדינה. וכאשר מדובר בגורלם של יהודה ושומרון, מיד פותחים כל השמאלנים למיניהם, כל רודפי השלום, וכל הדואגים לשלטון החוק, ובפרט אלה שיהודה ושומרון היא להם כצנינים על גבם, בהסתערות מגנה ובהביאה אולטימאטיבית: יש לסגור את אותו כתב העת „אלף יודי" ולהושיב את עורכו, מעורר המלחמה, מאחורי סוגר ובריח.

המצאצה מיד גם מכת נגד, לאותו „אלף יודי" — מפלגה גימנגיסטי בשם „המצפן". ואחד מעורכיו בשם מאיר דורון לקח „בשימה עמוקה" וכתב מאמר מערכת קצר, שבו הוא מצדד במלחמת אזרחים. הוא קורא לכך „מלחמת אזרחים למען השלום". באו רושמי כרוניקה והאירו את עיניה שבעצם עורכי העלון הזה „המצפן", יש להם ממי ללמוד, הלא הם הפרופסורים המהוללים מאוניברסיטת ירושלים ישעיהו לייבוביץ ועודי צמת, שאף הם קראו בעל פה ובכתב למי שעוד מוכן לשמוע ולקרוא דעות תבוסתניות של פרופסורים מתוסכלים, המסיתים לקחת את הנשק ביד ולהתנגד בכוח לשלטון ה„יהודונאצים" בשטחים כלשון הזהב של לייבוביץ, או כמו שאמר עמיתו צמת: „מותר בתנו לא לציית לחוק".

„המחנך" הקורא לסרבנות גיוס

בתוך כך נתגלה, שמורה משכיל מאוד, ד"ר רוברט בסטרס, מומחה בכמה תחומים, עולה מבראזיל, המלמד ב„גימנסיה פתוחה" בראשון לציון, קורא לתלמידיו לסרב לשרת בצה"ל. כלומר במפשטות מסית למרוד נגד שלטונות הביטחון ונגד המדינה, חוקיה והאינטרסים שלה, שמבחינה מעשית זה הרבה יותר חמור מקריאה למשל להתנגד למשטרה, לא לשלם מסים ולא לציית לחוקי התנועה! היועץ המשפטי לממשלה, הפרופ' יצחק זמיר, מה הוא עושה? אמנם כן, לא ינום ולא יישן. יועץ משפטי לישראל והוא מיהר לנקוט צעדים נגד עיתון „אלף יודי" ויועץ לשר הביטחון פשוט לסגרו, גם נגד „המצפן" שוקל אם לפעול נגדו ולסגרו. (בעת כתיבת שורות אלה טרם נפלה ההכרעה).

לעומת זאת, נגד הפרופסורים לא אור צח לפעול. יש ויש מקום לתמוה, הכיצד אינו מצווה לחקור את פרשת המורה מראשון לציון, שכפי שנמסר הוא בעל דעות קומוניסטיות, והמסיתו נגד השירות ב־צה"ל, זוא פשוט מחבל בביטחון המדינה.

והשאלה מופנית גם לשר החינוך והתרבות, יצחק נבון. הוא, שבשעתו מתח ביקורת חריפה, על מנהל האגף לחינוך דתי יעקב הדני שהתנגד למפגשים מעורבים של נערים יהודיים וערביים — הכיצד יכול להשלים עם העובדה שמורה שתפקידו לחנך את תלמידיו לנאמנות למדינה, למוסרותה, לשמירת חוקיה ומצוותיה, הוא מייעץ להם לא לשרת בצה"ל? איזה תלמידים יצאו מתחת ידי „מחנך" לאומי מסוג שכזה? דוגמה ומופת לתלמידים אין כאן, ואלה הדואגים מאוד לחינוך הדמוקראטי של הנוער בישראל, אינם יכולים להתפאר ב„שב ועל תעשה" זה.

וזו לא הדוגמה האנטי־חינוכית היחידה שהממונים על שמירת החוק הדמוקראטיה סיפקו לנוער בימים אלה. הנה עומד השרלטן ח"כ מאיר כהנא להגיש לכנסת הצעות חוק גזעניות, המקוממות, בצדק, כל איסטנים ובעל נפש בישראל, דתי חילוני כאחד. בהנהג יו"ר הכנסת, שלמה הלל כאוטוקראט, ומסרב להעלות הצעות אלה על סדר היום של הבית. אפשר להרגיש בחילה מהצעות אלה, אבל מאיר כהנא הוא חבר כנסת שנבחר כחוק, והחוק מעניק לו זכות להגיש הצעות כמו לכל ח"כ אחר כמו למשל זה הכניס הצעת חוק להחזיר גידול חזיר, או נישואין אזרחיים, הצעת שחוק גזול בציבור מתנגד להן תבליה הגיגה. ויש הצעות מסוג זה, יו"ר הכנסת איגו יום להסלק על הסף ולא לתת להן גישה לשולחן הכנסת. לא כן הצעות כהנא, כאן השתרע שלמה הלל לערוך ול־רחוב, והיכול הצלאנו למוד הוא הכאשר ח"כ כהנא עתר לבג"ץ וזה פסק שהכנסת, שעה יו"ר הכנסת „שמיבית באוויר", קרא תגר על פסק הדין של ביהמ"ש הגבוה לצדק ואצשיי שבמפשטיו ביזה את הערכאה ה־משפטית העליונה. היועץ המשפטי הפרופ' זמיר לא השמיע את קולו.

מעשה אנטי דמוקרטי־חינוכי בכנסת

ההתנהגות האנטי־דמוקראטית הזאת, לא עוררה כבוד בעיני הנוער בישראל, וכאשר ח"כ כהנא הגיש בכנסת ביום ב' הצעת אי־אימון נגד הממשלה, נעודו באורח הפגנתי כל חברי הבית מאולם המליאה, ונכנסו רק כדי להצביע בעד הורדת הצעת אי־האימון. בהתנהגותם זו התכוונו להעליב את כהנא. מסתבר שכהנא ידע מראש מה עומד לקרות ומבחינה עניינית, זה לא שינה דבר. באשר לא גדל הכישלון מראש לכישלון. אבל העדים ההפגנתי מאולם הכנסת בעת שכהנא דיבר, לא היה בו כשום תבונה וגם שום תועלת. כהנא לא נעלב ואדרבה השיג את האפקט שלו, כאשר ביציע הבית ישבו בני נוער רבים, עיתונאים וצלמי חוץ, הקשיבו לאומר של כהנא ואף צלמו אותו עם כל הריסטוקולאציות שלו. ואולי למדו מכאן תלמידים, שבעצם מותר להתריס הרצאת מורה כאשר תוכנה או המורה עצמו אינו מוצא חן בעיניהם...

ויש עוד תופעה שלילית ואפילו מתפרידה, שער החינוך ואולי גם היועץ המשפטי לממשלה הזו צריכים לטפל בה. הנה הודיעו השבוע העיתונים על מעשה מחפיר, שהתרחש במסגרת טיול של תלמידי כיתות י' מבנף הקיבוצים של הק"ם, כאשר ארבעה מעיכי המחנות, עלו על הבימה שעליה נאם ה־רמטכ"ל ר/א משה לוי, וברצונם להפסיק את דבריו „המשעממים", הסילו פשוט את מימיהם לעיני ה־רמטכ"ל הנדהם ולעיני כל חבריהם שבטו שם. איש מחברי „הגיבורים" הברברים הללו, לא קם ולא הגיב על כך. נראה שהצופים כמו חבריהם „השחקנים" על הבמה ראו בזה „אקס אמנותי", שכמוהו מבצעים בכל התיאטרונים בישראל הנתמכים בכספי המדינה.

אולי לא הגיעה הידיעה לאזני הגורמים הממשלתיים האחראים לחינוך הנוער בישראל, אבל הרמטכ"ל הלא ראה את המעשה המחפיר המשוחץ של הנוער הקיבוצי, הכיצד שתק ולא מסר את העניין לטיפול המשטרה, הרי היה בכך עלבון חמור למדינה יותר מאשר בשריפת דגל או הסמל הלאומי? הרמטכ"ל הוא אישיות ממלכתית ואינו רשאי למחול על עלבונו. נראה שיש כאן עניין גם ליועץ המשפטי לעונת בו. אמנם אנו רגילים למעשי בריונות המתרחשים בקרב כותלי בתי הספר אבל הבקרה הזאת, חורג ממעשים כאלה.

ובכן יש הרבה תופעות בחיינו המבוררות אותנו „לפתוח במרד" נגד מחדלים ומעשים של מוסדות השלטון והמשפט, ואכן הקריאה למלחמת אזרחים, ולצפצף על כוחות הביטחון והמשטרה שבידם נתונה השמירה על החוק והדאגה לסדר במדינה אינה פסבט בלעדי של כתבי עת שוליים כמו „אלף יודי" ו„המצפן". קדם להם עיתון יומי מכובד, הסובל כולו בשמן זית של הדמוקראטיה, הלא הוא „דבר" עיתונה של ההסתדרות ושל מפלגת העבודה. הנה מה שכותב אחד מבכירי סופריו של העיתון, יצחק טאוב, במאמרו בשם „סכנת לגיטימאציה לפאשיזם" מיום 9 בספטמבר השנה. בעל המאמר עומד על סכנת הפאשיזם הבהגיסטי המתפשט ברחוב ועל האפשרות שבבחירות הבאות יזכה כהנא ל־6־7 מנדטים ואז ב־קונסטליאציה מסויימת עלול „הכהניזם" להיות פרטנר להרכבת ממשלה עם הליכוד. ועם הדתיים. והסכנה, בעיני בעל המאמר, טמונה דווקא בפעולות הלגיטימיות של כהנא בכנסת. ולגיטימאציה כזאת לפאשיזם היא ראשית אובדנה של מדינת ישראל כמרכז רוחני ודמוקראטי לרוב רובו של העם היהודי.

מה עושים כדי לקדם את פני הרעה? שואל מר טאוב, והוא מייעץ בין השאר לאיים בחרם מוסאלי על שלטון שהפאשיזם שותף לו. ויש באמתחתו גם אמצעי אפקטיבי יותר מהחרם להילחם בממשלה, שהפאשיזם, „קרי כהנא, יהיה חלק ממנה. יש להחיות את „פלוגת דישרעלי" על כל צרה שלא תבוא. „תנועת העבודה, מזהיר בעל המאמר, אסור שתיתפס יפת נפש הושופה ע"י אנשי האלימות".

ובכן, דברים ברורים ביותר. במקרה שבמדינת ישראל תקום בדרך דמוקראטית לגברי, ממשלה שב־של נסיבות מסויימות תצורף אליה גם רשימת „כך", כי או השמאל יטיל עליה חרם ולא יהסס להפעיל נגדה גם את „פלוגות הפועלים" הידועות לשמצה. גם זו תהיה „מלחמת אזרחים" לאו דווקא בזעיר אנפין.

למותר להגיד שהיועץ המשפטי לשלטונות החוק הסדר לא הדרה לנקט אמצעים נגד כותב המאמר ונגד העיתון שהמאמר נתפרסם בו, אעפ"י שהיו בדבריו משום קריאה להפרת שלום הציבור.

סיכומו של שבוע

הממשלה בין שרון ויהודה ושומרון

ממשלת האחדות הלאומית נעה בין משבר למשבר, אך בפנימו של דבר היא מצליחה להתגבר על סכנת פירוקה. המשבר סביב כהונתו של ראש הממשלה שמעון פרס, לפטר את שר התעשייה והמסחר, אריאל שרון, בשל התבטאויותיו הפוגעניות, הביא את הממשלה אל סף פירוק, אך בעת כתיבת שורות אלה נראה כי בסופו של דבר יתגברו גם עליו.

השר אריאל שרון ידוע בהתבטאויותיו הבוטות ובלשונו הפוגענית. את שבט לשונו לא חסך ואינו חוסך גם מחבריו לצמרת „הליכוד", התקפותיו על שרי „המערך" אינן פוסחות אף על ראש הממשלה. התבטאויותיו השבוע בכינוס בקריית־חיים לקראת ועידת „חרות" היו חריפות ביותר, וחלקן כוונו אישית לעבר ראש הממשלה. הוא הגדיר את עמדתו של שמעון פרס „רופסת וחסרת כבוד עצמי", אמר כי „בציניות שאין דוגמתה, תוך זלזול בסדרי המינהל התקין, מוליך פרס את הממשלה בדרך עקלקלה מבלי שחבריה ידעו מה מתרחש, רמז כי ראש הממשלה מסוגל לקיים מו"מ אפילו עם אש"ף, ועוד. בהתבטאויות אלה עבר השר שרון את הגבול, וראש הממשלה החליט להביא לפיטוריו. החלטה זו הביאה את הממשלה אל סף פירוק, עד שבסופו של דבר התמקדו המאמצים סביב מציאת נוסח התנצלות של השר שרון בצורה שתניח את דעתו של ראש הממשלה.

שלשום בלילה, בסיום ישיבת הממשלה הדרמאטית, הביע השר שרון את תקוותו „שכל שרי הממשלה יעשו מאמץ — גם לאור הניסיון הקשה הזה שהממשלה עברה — שכון הדיבור יהיה שונה". אולם, בעייתה של ממשלת האחדות הלאומית אינה רק סגנון וטון דיבור, אלא בסיס קיומה. ממשלה זו הוקמה לא רק משום ששתי המפלגות הגדולות הכירו בחיוניותה של ממשלת אחדות לנוכח הבעיות הכלכליות והמדיניות הניצבות בפני המדינה. הסיבה היסודית היתה התיקו שהושג בבחירות, ואשר גרם לכך שאף אחת מהן לא יכולה להקים ממשלה בלא שיתופה של השנייה. ממשלה זו הוקמה בתוך ידיעת חילוקי הדעות שבין „המערך" וה„ליכוד", ונקבעו קווי יסוד גמישים המאפשרים את תפקודה למרות זאת. בתחום הכלכלי קיבלה הממשלה החלטות שחילוקי הדעות לא סבבו דווקא סביב השתייכות מפלגתית. אולם, הנושא העיקרי שבו קיימים חילוקי הדעות האמיתיים הוא שאלת עתיד יהודה ושומרון אם יתקיים מו"מ עם ירדן. נושא זה עלה על הפרק בעקבות נאומו של ראש הממשלה בעצרת האו"ם. למרות שהמו"מ עדיין אינו נראה ריאלי, צפו על פני השטח ניגודי הדעות המהותיים בין „המערך" ו„הליכוד" בנושא „השטחים". הופעתו של ראש הממשלה בארה"ב גררה בעקבותיה התבטאויות חריפות לא רק מצד השר שרון אלא גם מצד השרים לוי ומודעי. שאלת „הליווי הבינלאומי" הקריפה השבוע את היחסים בין „המערך" ו„הליכוד" וחילוקי הדעות ביניהם טרם יושבו.

ממשלת האחדות הלאומית מיטלטלת בין משבר למשבר אך מבחנה האמיתי יהיה אם תעלה על הפרק בצורה מעשית שאלת מו"מ עם ירדן. הבעיה שיהיה עליה להתמודד עמה לא תהיה שאלת עתידו הפוליטי של אריאל שרון אלא עתיד יהודה ושומרון.

ב. ש. נגה

עולי אתיופיה — ראשי העדה מול המתסיסים

הרבנות הראשית איננה בדעתה שלא להרפות כהוא זה מן ההלכה בכל הקשור לפתרון בעיית יהודי אתיופיה. מהנחיות שאושרו לאחרונה על ידי מועצת הרבנות הראשית נאמר בצורה מפורשת כי חובת הטבילה וקבלת עול מצוות חלה על כל אדם מיהודי אתיופיה המבקש להינשא. זהו הנוהג בל יעבור שהרבנים הראשיים נדרשים לעמוד עליו בכל תוקף.

עם פרסום ההנחיות יצאו כמה מפעילי העדה בביקורת חריפה כלפי הרבנות הראשית בטענה כי לא עמדה בתנאי ההסכם שהושג בתיווכו של ראש הממשלה.

בתגובה לכך פרסמה הרבנות הראשית הודעה שבה היא דוחה מכל וכל את הביקורת ושוללת את הטענה כאילו היתה הסכמה להקלה כלשהי בעניינים הלכתיים. הרבנות הראשית הסכימה ללכת לקראת השובתים אך ורק בעניינים נהליים ולא בעניינים הלכתיים שלגביהם לא יכול להיות שום ויתור או שינוי, נאמר בהודעה.

חוגים ברבנות הראשית הטילו את האחריות להתססה מחודשת של יהודי אתיופיה על קומץ של צעירים שהיו אחראים להפגנה הממושכת שנערכה מול משרדי הרבנות הראשית ב„היכל שלמה". לדעת אותם חוגים, מדובר במיעוט המטיל את מרותו על העדה באמצעים פסולים.

ברבנות הראשית נעשה השבוע מאמץ כדי לשכנע את כהני הדת של העדה להתייצב בגלוי כאחוזי עמדתה של הרבנות הראשית. עד כה הביעו רוב כהני הדת את תמיכתם ברבנות הראשית, אולם על רקע הלחצים המופעלים עליהם נמנעו מלהביע את תמיכתם בגלוי.

בפגישה שנערכה השבוע עם כמה מכהני הדת חזרו והבהירו הרבנים הראשיים את הצורך באימוץ ההנחיות של הרבנות הראשית כדי להסיר כל לעז וכל מכשול בדרך להתערבותם המלאה של בני העדה בקרב עם ישראל.

כזכור, גם הסוכנות היהודית התייצבה מאחורי עמדתה של הרבנות הראשית ושללה את כל צעדי המחאה שנקטו כמה מפעילי העדה.

ברבנות הראשית ובסוכנות היהודית מקווים כי לחום של כהני הדת וראשי העדה יעמוד להם כדי להשפיע על כל בני העדה לאמץ את עמדת הרבנות הראשית ובכך להביא לסיומה של הפרשה.

צורי

הרמטכ"ל, רב־אלוף משה לוי, סייר השבוע בבקעת הירדן בתמונה: הרמטכ"ל צופה לעבר הגזרה המזרחית ומקבל הסברים מפי קצינים. (צילם יוני רייף, יחידת דובר צה"ל)

שרים שלא לדוגמה

הממשלה החליטה ששרים צריכים להיות לדוגמה בכל הנוגע לנסיעות לחו"ל, כדי להשתלב בתכנית להידוק החגורה במסגרת התכנית הכלכלית החדשה. במשך חודשיים נשמרה ההחלטה, רק בודדים קיבלו אישור מן הממשלה לנסוע לחו"ל. היה מקרה אחד, של שר העבודה והרווחה, משה קצב, שהוזמן לכינוס בינלאומי, הוא ויתר על השתתפותו בכינוס, לפי עצתו של ראש הממשלה. לעומתו, שר המדע והפיתוח, גדעון פת, הנודע כחובב נסיעות לחו"ל, לא התאפק ונסע לשלושה שבועות לחו"ל ביד עם הפעלת התכנית החדשה ולמרות ההוראות להימנע מנסיעות אלה.

אך לא עבר זמן רב החל שיטפון של נסיעות לחו"ל. המעצורים הוסרו. בחודש עמדו יחד בתור לדלפק בשדה התעופה לוד חמישה שרים. הממשלה, נמנעה מלפרסם את אישוריה לנסיעות כדי שלא להבליט את הכישלון. שליש משרי הממשלה בילו בחודשים אלה בחו"ל: ראש הממשלה, ממלא מקום ראש הממשלה, שר האוצר, שר התחבורה, שר התקשורת, שר המסחר והתעשייה, שר השיכון והבינוי, שר התיירות, שר המדע והפיתוח, הרשימה איננה סגורה. שר אחד אף נסע הלוך וחזור. פעמים תוך שבועיים. נסיעות אלה היו באישור הממשלה.

גם לגבי נסיעות פקידים בכירים קבעה הממשלה הגבלות, אך הגבלות אלה לא בוצעו. הממשלה דאגה שבהחלטותיה ייאמר שיש לצמצם את הנסיעות לכינוסים בחו"ל, אבל למעשה הצמצומים היו מאד מוגבלים. נפרץ הסכר, ושוב חזרנו לפרשת „ויסעו ויחנו".

מזכיר הממשלה, ד"ר יוסי ביילין, שנשאל השבוע אם נותר משהו מהחלטות הממשלה בעניין הגבלת נסיעות שרים, אמר, כי הוכח שבמציאות קשה להגביל שרים שיש להם תפקידים שמצריכים נסיעות לחו"ל, בייחוד שרים מתבקשים להופיע לפני המגבית ואי־אפשר לסרב.

הסבר זה הוא אישור עקיף לכשלון התכנית שציוותה על השרים להיות לדוגמה לפני הקהל. בתחילה אמנם החזיקו השרים מעמד וביטלו נסיעות, אבל מיד כאשר נשכח העניין, שוב חזרו השרים למסגרת הרגילה. וכל זאת כאשר משמיעים כל הזמן סיסמאות על הצורך בצמצום תקציבים, כאשר נערכות הפגנות של מובטלים, כאשר מפעלים מתמוטטים ובתי חולים שולחים חולים לבתיהם. השרים סבורים, שהסיסמאות על צמצום תקציבים אינן נוגעות להם. הם אינם צריכים לשמש דוגמה לקהל.

י. א.

עין פקוחה על הבנקים

במצב של משק במיתון יש חשש כי הבנקים יימצאו עצמם מסובכים בשל קשיים של לקוחותיהם. כאשר מפעלים ומוסדות נכנסים לקשיים כספיים ואינם יכולים לפרוע את חובותיהם, נשקפת סכנה לבנקים עצמם. עלייה בחלק מחובות המסופקים או ה־אבודים, העמיד את הבנקים עצמם בסכנה.

על רקע זה באה הוראתו של בנק ישראל להגביל את שיעור האשראי שלווה בודד יכול לקבל מתאגיד בנקאי. לווה בודד יוכל לקבל עד 15 אחוז מהונו של הבנק, וקבוצת לווים — כלומר קונצרן עסקי — יוכל לקבל עד 30 אחוז מההון של הבנק.

הוראה זו באה למנוע מצב שבו נפילת גוף משקי גדול אחד תגרור אחריה התמוטטות של הבנק עצמו. המפקחת על הבנקים, גב' גליה מאור אומרת, כי אין כרגע סכנה אקטואלית כזו של נפילת לווה גדול שיסבך את הבנק שלו. ההוראות מיועדות לחוות „חגורת ביטחון". אך יודעי דבר חוששים כי הסכנה היא יותר מאשר תיאורטית גרידא. רשימת הגדולים הנמצאים בצרות היא ארוכה מאד. אולי אין חשש לנפילה, כיוון שהממשלה מעניקה גיבוי לאותם גדולים ואינה נותנת להם להתמוטט. אבל מבחינת המצב האמיתי של אותם גדולים הסכנה היא מוחשית למדי.

מסתבר שיש כיום לווים גדולים שכבר עתה חלקם באשראי מתוך ההון של הבנק שעמו הם קשורים, עולה על השיעורים האמורים. הוראות המפקחת על הבנקים אינן מחייבות אותם לרדת מיד בשיעור האשראי וההגבלה מתייחסת ללווים המבקשים להגדיל את חלקם. עם זה, בנק ישראל מתכוון להביא לכך שהגדולים יירדו בהדרגה באשראי מגופה בבנק אחד. עדיף שיפזרו את הלוואותיהם בין מספר בנקים.

מתברר שמספר קונצרנים, בעיקר אלה הנמנים עם חברת העובדים, מתקוממים נגד ההגבלות. אפשר להבין את עמדתם ורצונם לשמור על קו אשראי גדול יותר, התואם את היקף עסקיהם. אבל מבחינה ציבורית כוללת יש להעדיף את השיקול של איתנות מערכת הבנקאות ונקיטת אמצעי זהירות על כל צרה שלא תבוא.

יצחק דריטש

אבטלה חמורה ומאמצים למניעתה

הנתונים שהציג השבוע עו"ד גדעון בן ישראל, ראש מטה ה־תעסוקה בהסתדרות, לגבי היקף האבטלה החמור. התהליך ונובר ב־עיירות הפיתוח חייבים לעורר דאגה אצל כל הגורמים הנוגעים בדבר. כשמצביעים על כך ש־90 אחוז מהחיילים המשוחררים ב־אחרונה אינם חוזרים לבתיהם ב־עיירות הפיתוח, וחלקם טוען כי „מוטב לבלות כמובטל בחוף הרח־צה בתל־אביב מאשר להתגובב בקריית שמונה", הרי שאי אפשר להיות אדישים.

ואמנם, מיד לאחר שסיימו את דיוניהם, הודיעו ראשי ההסתדרות, שכל דאגתם הוא מצתה נתונה ל־מציאת פתרון לבלימת האבטלה ה־גואה. הועלו הצעות שונות, ובכלל זה — הפשרת הבנייה הציבורית והפרטית בעיירות הפיתוח, רפורמה משמעותית בתשלומי המיסים, מניעת פיטורים של עובדים על ידי הזרמת דמי האבטלה ישירות אל המפעלים להבטחת המשך התעסוקה, ויחד עם זאת — הכרזה על תרומה לקרן התנופה לצמיחה הכלכלית.

חיה מי שסבר, כי החלטה מפין זו של פנייה ישירה לעובדים לתרום ימי עבודה לא תיענה בחיוב, אך בבית הוועד הפועל בתל־אביב מביעים קורת רוח מכך, שאלפי עובדים במיגזרים שונים כבר הודיעו שהם תורמים ימי הופעה. המדובר בשלושה, חמישה ואף עשרה ימים. בין הנענים ראשונה לפנייה זו — עובדי הוועד הפועל של ההסתדרות, עובדי הסוכנות ה־יהודית, עובדים בעיריות ברשויות אחרות והעובדים במפעלי ייצור, מפעלים, שירותים וכיוצא באלה. ב־הסתדרות סבורים, כי הצליחו להציג נכונה את תמונת המצב, והזעקה מוקדמת זו עשויה, לדעת עו"ד בן ישראל, להקל על המצב.

היום אמורה להתכנס בתל־אביב המועצה הכלכלית־חברתית של ראש הממשלה כדי לדון בהצעות שגובשו במטה התעסוקה של ההסתדרות, אשר לא יהיה בהן — לדעת המטה — כדי לפגוע בתקציב המדינה ה־מוגבל והמקוצץ ולא יפגעו בתכנית הכלכלית כשלעצמה. והסיכויים ש־מימוש ההצעות יקלו על הבעיה הם סבירים בהחלט.

בבד בבד מסתבר, שעונת הקטיף יכולה, בכל מקרה, להעסיק אלפי מובטלים, אך השאלה היא אם אפשר יהיה „לשכנע" את אלה לעבוד. שכן מנסיון השנים מסתבר, שרבים רואים בעבודת הקטיף „עבודה קצת בזויה". נערים יהודים מדרום אמריקה, העושים בשנה זו של השנה את חופשתם בישראל, נר־תמים מדי שנה ל„מבצע תפוזי" — למה שלא יעשו כן המובטלים? לבד מכך, הודיעו חברי התאחדות התעשיינים, כי מן המקרים שביצעו עולה, שבמפעלים רבים זקוקים עדיין לעובדים. קליטתם של אלה במפעלים תחייב הכשרה מקצועית, וייאמר כאן לזכות משרד העבודה ש־השכיל להתארגן כראוי ופתח קורסים להסבה מקצועית.

המאמצים אמנם נעשים, אך המציאות בשטח בכל זאת עגומה. שכן בכל מקרה, לא יימצאו פתרונות להעסקת כל המובטלים, ומספרם של אלה עוד יעלה.

כך או כך, המצב כשלעצמו חמור, ובמיוחד בעיירות הפיתוח. שם, כפי שנמסר, פורצת בעיית האבטלה בכל חלקה הטובה, וכל מאמץ שייעשה, ובהקדם, יוכל לסייע להקלת מצוקה זו!

חיים פיקרש

השבוע בקו מעט יקי

חדשות להכעיס...

مطابقة للأصل

هكذا من الأصل

היצירה ויוצרה /

מאת הרב בנימין צביאלי

בעיית היחס שבין היצירה ויוצרה ימיה כימי מחשבת האדם. היא מעסיקה אותנו גם בבני אדם וגם ביהודים מאמינים ו„מר־גושים". כשמגיע לידנו חפץ כלשהו, כשאנו קוראים ספר או רואים תמונה או שומעים מוסיקה, מיד אנו שואלים, ספונטנית כמעט, מי עשה זאת? מי הוא היוצר? מנין הוא בא? מה מקורו? מה סיבו?

הלבטים בהגדרת היחס שבין היצירה ויוצרה אינם פילוסופיים בלבד ולא נולדו רק מתוך סקרנות אינטלקטואלית. יש כאן איזו איכפתיות רגשית שמקורה בתחושתו הפנימית העמוקה של הנברא בצלם אלוקים. היצירה היפה והכריזמטית גורמת לנו לתחושה עצה אסתטית ורוחנית רבה. אך כי עומד כאחריה, האם גם הוא כליל השלמות? ולא לעתים בידיעה נחרץ גורלה של היצירה לשבט או לחסד על ידי הידיעה בקורות־יוצרה בלבד, בלא להתבסס לעצם אופיה ומהותה.

אם נדייק — נאמר שזו אחד מעיקרי התשובה היהודית. שהרי ההשתכלות והרצון לדעת ולהבין מה יש מאחורי היצירה מביאה אותנו בהכרח לאמונה כי יש בורא עולם ומלואו. כל שכן אם אנו כאנשים שכל הבריאה כולה אינה כפעלו ה„מי־מצביי" של הקב"ה, כדרך שהכסא והשולחן הם תעודתו הוד־פעמיה של הנגר והוא ממציא אותם לשוק ובצונה כל כגא אבה. אלא כפי שמסביר הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק א'): „ואם יעלה על הדעת שהוא אינו נמצא, אין דבר אחר יכול להמצאות... שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם".

כיצירה, עצם קיומו המתמשך של כל דבר הוא הזיקה לקשר הבלתי פוסק בינו ובין היוצר והוא הנותן בו חיות וכוח קיום ככל שנגזר עליו ולולא זאת היה מתפורר לעפר ונעלם מן העולם.

הזיקה המתמדת הזאת של הבריאה לבוראה הולידה קשיים רבים במחשבה האנושית שהרי אם העולם קשור ב„סבורו" בפי שאמר והיה העולם הבורא הוא כולו חסד ורחמים וטוב, והשפע זורם בלי הפסק, הכיצד נוצר הרע עלי אדמה והסבל והייסורים. הלבטים האלה הם הם העומדים, כנראה, כאחורי היווצרות האמונה בשתי רשויות, רשות ה־טוב ורשות הרע, לפי אמונתם של הפרסים הקדמונים והנגדה נלחמו הנביאים וביטוי לעולם כי ד' הוא הוא „יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע" (ישעיהו מ"ה, ז'). וידוע גם הויכוח של אמימר עם ההיא אמגושא במסכת סנהדרין (ל"ט, ע"א). בעקבות הלבטים האלה תיקנו גם חכמים לומר בתפילה בברכת שמע „יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל". לפי סיומו של הפסוק „אני ה' עושה כל־אלה".

מה סיבה של יצירה?

אילו למדנו גזרה שווה כמעשי הקב"ה למעשי אדם היו הדברים „פשוטים" להדי, אך ברגע שאנו מבינים את מבטנו מהמבוכותינו ליחס שבין יצי־רתו של אדם ויוצרה צומחים אנו בפני בעיות רבות. יש המפרשים את הפסוק בבראשית (ב, ג) „אשר ברא אלוקים לעשות", כי הוטלה חובה על האדם להשלים את מעשי הקב"ה וליצור יצירות משלו. והשאלה הנצחית, מה מכניס האדם משלו ליצירה, האם היצירה היא דמויית היוצר. אם הוא כפיים גם היצירה מושלמת, ואם הוא מושחת גם היצירה כקוהמת. או שמא אין האדם היוצר אלא כין כרים, אמצעי, של הארה שבאה מלמעלה וחלקו ביצירה הוא כחלקו של כלי בלבד. אריקה לבדאו כותבת בספרה „היצירתיות" (הוצאת צ'ריקובר) „העובדה, כי הפעילות היצירתית נתגלתה כבר לפני אלפי שנים (בכלים, בכבבירים, בציורי מערות וכד'), משמשת ראייה לכך שהיצירתיות אינה הלייה בהתפתחות המין האנושי ואף לא בתקופה היסטורית אינו שקיא, אלא במוסיקה המבוטא באדם כבבע בריאתו הטביעה אותו לקראת פעילות יצירתית" (עמ' 40).

רבים וטובים שבין ההוגים והפילוסופים עסקו בבעיה זאת כימי אפלטון ואריסטו ועד ימינו וראשונה ניסו להגיע לסוד התהליך היצירתי. האם יש ביצירה גילוי נפש האדם כפי שהורה סוקרטס? סיכום נאה להתחבטות הרבות ולניתוחים השונים הבשוגים נתן פרופ' מקס בלק באוניברסיטת קורנל בארה"ב. היחס בין האמן — היוצר והחומר שלו הוא הרבה יותר מסובך ומצוין מכפי שאנו מצלים על דעתנו. לכאורה אין יצירה אמנותית יוצאת בתכלית השלמות מתחת יד היוצר כפי שהלה תכנן תהילה. החומר אינו משתף כסיפי שהיוצר עושה בו כרצונו („החומר" הוא כל דבר, גם צבע, גם מלים, גם צלילים). התהליך היצירתי הוא כאבק שבין היוצר לבין החומר השואף כאילו להישאר בגלמיותו, בראשוניותו, ומסיף אכחנו — כפי שברא אותו הקב"ה. הנה בא האדם ותוקף בו (והייני, כותב, מצייר, מפסל, מנגן) וכשהוא את צורתו ה־היולית, זורק את השיריים הנוה כדבר שאין חפץ בו ומשאיר רק מה שנראה לו אסתטי וגורם הנאה. התחושה האסתטית הזאת כשהשפה להרבה בני אדם. הצופה נבדל מן האמן בכך שהאמן מבטא את חוויית האמנות שלו בכתבי כבשי, בעוד שאצל הצופה התהליך באשר בגדר של חוויה אמנותית מופשטת ומורגשת.

מתוך כל הדברים האלה נראה שבין היצירה ובין היוצר רופף במידה רבה והוא מסביר לנו את העובדה המפליאה, כי יוצרים רבים בספרות, במו־סיקה ובאמנויות אחרות שהיו בעורעים בנפשם ואף מושחתים במידותיהם הוציאו מתחת ידם יצירות אמנות נפלאות שאנו עומדים מולן פעורי פה או שומעים את צליליהם מתוך התפעמות רגשית עמוקה. פירושו של דבר כי יש באישיותם של אותם אמנים מין דיכוטומיה מוסרית־כישורית המתגלה מצד אחד ביצירתם ומצד שני באופיים.

גם אילו למדנו גזרה שווה בין יחס היצירה ליוצרה ובין יחס הילדים לאבותיהם, כלומר היצירה היא „פרי בטנו" של היוצר, היינו מתלבטים בשאלה מדוע לעתים הצאצאים שונים כל כך מאבותיהם; מהו איפוא הקשר הרמוני ביניהם מלבד העובדה הביולוגית שהאבות הולידו את ילדיהם. בעל „כלי יקר" שואל מה ראה אברהם אבינו לשלוח את עבדו לארם־נהריים אל ציר נחור להביא משם אשה ליצחק. וכי אנשי ארם נהריים טובים היו מאנשי כנען וכי לא היו עובדי עבודה זרה? ועל כך הוא משיב, כי בארץ מולדתו של אברהם היו האנשים משובשים בדעתם והיו עובדים אלילים ותרפים, ושיבוש הדעות (היינו שיבוש השכל) אינו עובר בירושה לבנים, בעוד שאנשי ארץ כנען היו משו־חתים במידותיהם, והשחיתות זו עוברת לדורות ה־באים. גם כאן דיכוטומיה מוסרית־אינטלקטואלית בזיקה שבין המוליד והנולד. פיתח את הרעיון ה־אדמו"ר מסוכטשוב בעל „אבני נזר" זצ"ל.

האם יש הגדרה הלכתית?

לכאורה ניסחה ההלכה את היחס שבין היצירה ליוצרה בכלל הידוע „היוצא מן הטמא — טמא, היוצא מן הטהור — טהור" (משנה בכורות פרק א', ב'). והעיד ר' צדוק על ציר הגבים טמאים ש־הוא מותר באכילה שאינו דם אלא לחלוחית בלבד (משנה עדויות ז', ב'). וכך גם נפסק ביורה דעה סימן פ"ה סק"ג. יש יוצא מן הכלל אחד והוא הדבש אף שמוצאו מן הדבורה שהיא שרץ העוף טמא הרי „תורתנו" טהורה ומותרת באכילה. ומסבירה הגמרא, כי הדבש אינו נופק מגופה של הדבורה, אלא כצר־בר על ידה ומקורו בעסיס הפרחים שהיא מוצצת בפיה. לעומת זאת חלב של בהמה טמאה אסור באכילה משום שהוא חלק מגופה. דם נעכר ונעשה חלב (יו"ד צ"ט).

הכלל ההלכתי „היוצא מן הטמא — טמא" חל אולי גם על מהותנו כ„עם של עבדים", תורת שהדביק לנו הסוציולוג הגדול מקס ובר. המשיכה הבלתי מובנת של עם ישראל לגלות, לכניעה, ל־קבלת עול זרים. ומתגנב ללבנו החשש שאין זה אלא שריד של אותה הגלות הראשונה שבה נולדנו והיינו לעם, ארץ מצרים, בניגוד לאומות אחרות, שגדלו והתפתחו בארצם ובמולדתם. נולדנו אנחנו כעם בגלות, וסטיגמה זאת דבקה בנו לשלמים גם בשעת התהליך של הגאולה.

ידועים דבריו של האבן־עזרא על הפסוק „התי־צבו וראו את ישועת ד'" (שמות י"ד, י"ג). יש לתמוה איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם ולמה לא יילחמו על נפשם ועל בניהם? והתשובה, כי המצרים היו אדונים לי־שראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה". היוצא מן הטמא — טמא. מתחת לסף ההכרה נשארנו עבדים בכל התהליך ההיסטוריה שלנו גם בתקופת האמנציפציה, גם בתקופת השחרור והקמת מדינת ישראל וגם בהיצוע היינו בתוכה. „עבדות פנימית בתוך חירות חיצונית" קורא לזה אחד־העם או „עב־דות שכלית המסתתרת תחת חירותם המדינית" (מ־תוך „עבדות בתוך חירות").

התפיסה של „היוצא מן הטמא — טמא", באה לידי ביטוי במערכת שלמה של מצוות ומנהגים. „ספר תורה שכתבו מין — יישרף" (גטין מ"ה ע"ב), לכך נפסק ביורה דעה רפ"א, א'. יהא ספר התורה עשוי לפי כל כללי ההידור והכתיבה לכל פרטיו ודקדוקיו הנראים לעין כל, ועדיין חוששים אנו ל־„משמתו" של האותיות הכתובות בגוון האדם שכתב אותן. והוא הדין בכל מצווה שיש לעשותה לשמה מתוך כוונה, כשהכוונה איננה או שהעושה אינו מסוגל לכוון בגלל אישיותו הרי אין במצווה מצווה. וכך הדין בציצית שלא טוו אותם לשמה, ותפילין שעורן לא עובד לשמן, וטבילה לשם טהרה מטומאה מסויימת שאין כוחה יפה לטהרה מטומאה אחרת, ותקיעת שופר שלא לשם מצוות, וקידוש הבדלה אף שהדברים נעשו בהידור רב. עול מכאן את כוונתו של „היוצר", ו„היצירה" איננה.

ואולי כך נסביר לעצמנו את אי־השלמתה של היהדות עם הטכניקה הנודעה שקיקה העשייה הא־אוטומטית המכניסטית ללא התערבות האדם, ותוב־קוחה בישן, בבלתי אמצעי שיש בו „בילוד נפש האדם" כרבוי סוקרטס. ואתף הגם אמר על כך ב„שיחות הקטנות על עניינים גדולים": „ואנחנו, מפני מה אנו כותבים ספרי תורה דווקא על קלף ובידי אדם וצורת הספר דווקא כמגילה? כל ה־טורח הזה למה, אי־כמה מאות שנה אחרי גוטנברג? מפני שכן היו אבותינו עושים. כל ספריהם בזמן שבית המקדש היה קיים, בזמן שלא נודעו עוד בעולם אמצעים אחרים טובים מאלה ואנו משתמשים אמנם לספרינו הפרטיים באמצעים החדשים הטובים אבל בספרים הנועדים לעבודת הקודש — הכל קודש, וגם אמצעי הכתיבה בכלל".

הדילמה היום־יומית

שאלת היחס שבין היצירה ויוצרה אינה תיאו־רטית — פילוסופית בלבד, היא מנקרת לנגד עינינו בחיי יום־יום הפרטיים והלאומיים שלנו, בכל מקום שאנו באים להשתמש או ליהנות ממעשי ידיהם של אחרים או מביעים את נכונותנו לשמוע את דב־ריהם. אחת ההתלבטויות של החברה בישראל היא אם אפשר ליהנות מדברי אמנות שנעשו בידי שונאי ישראל, רוצחים ושופכי דם נקיים, אם יצירתם גורמת לנו קורת רוח ואין היא קשורה במישרין בהעלאת שמם ואישיותם. האם רשאים אנו ליהנות מן המו־סיקה המרשימה של הצורר הגרמני ריכרד וגנר ש"ר ואין כל ספק שהיא שייכת לעילית האמנותית של היצירה המוסיקלית. האם נוכל לחוש ביסודות הטמאים של נשמתו המרושעת, והאם יש כאלה? או מה שמגיע לאוזנינו משוחרר ומנוקה מכל סיג ופסולת. והלוא הנאצים ימ"ש האשימו את היהודים שהם השחירו פרוחם ליצירה הגרמנית הספרותית (היינריך היינה) והמוסיקלית (מנדלסון), אף שאלה בגדו בעמם והמירו את דתם. הרבנים נמנעים מ־לשלב בדרשות בבית הכנסת דברי הגות ומחשבה ודברי פרשנות של המקרא משאינם בני ברית או יהודים הידועים כפורקי עול מצוות (בובר, אחד העם וכד') אף שהדברים עצמם אין בהם פסול והם מאירים ומסבירים את הכתובים ומרחיבים את ה־אופק ואת הדעת בחזות רקמות וטכנות ליצירה. מערכת נבכדה בחינוך הדתי איננה מכניסה לבתי הספר שלה מה שקרוי „ספרות חדשה" ואינה מב־חינה בין יצירות כשרות ופסולות אלא בין יוצרים הנראים לה ושאינם נראים לה בגלל דעותיהם, ואפילו „ספר האגדה" של ח. נ. ביאליק הבנוי כולו מדברי חז"ל ממקור ראשון ואין בו שמץ פסול הרייהו בכלל „לא יראה ובל ימצא". והוא הדין בספרי הליקוטים הנפלאים של ש"י עגנון (ימים נוראים, אתם ראיתם, ספר, סופר וסיפור) ואפילו פירושו המונומנטלי של ר' פינחס קהתי על המשנה אינו כשר לבוא בקהל, אף שמספרים שבישיבות רבות מעיינים בו בהחבא...

לעומת התפיסה זו ידועה אמרתו של הרמב"ם בשמונה פרקים „קבל את האמת ממי שאמרה", שפירושה — התעלמות מוחלטת מאישיותו של ה־יוצר. ויותר מזה אומר לנו הסיפור בר' מאיר (המובא במסכת חגיגה ט"ו, ע"א) שיושב בשבת בבית המדרש בטבריה ושמע שרבו לשעבר, אלישע בן אבויה — „אחר" רוכב על סוס בשוק, יצא והלך אחריו כדי ללמוד תורה מפיו עד שאמר לו אלישע בן אבויה חזור בך מאיר ששיערתי בעקבי הסוס עד כאן תחום שבת. מעשה מופלא זה סותר לכאורה כל רעיון של קשר סמוי בין היצירה ויוצרה וגם התשובה של ר' מאיר, „רימון מצאתי תוכו אכלתי וקליפתו זרקתי", אין בה כדי לשכך את פליאתנו.

*

היחס בין היצירה ויוצרה הוא רב ערוצים ורב משמעויות, מצד אחד, וסלקטיבי מאד, מצד שני. הסתום והבלתי רציונלי רב בו מן המפורש והמובן. האדם הנפגש עם יצירה עומד נוכח ההוה וחסר כיוון ברור ואין לו אלא הוא עצמו ושיפוטו הסובייקטיבי. היוצר השולח את היצירה מצד פניו ניתק ממנה כליל והיא שייכת עכשיו כל כולה לקורא, למסתכל ולשומע. גם שיר שאינו מובן למשורר עצמו „מובן" באותה שלא לקרוא אותו. החופש הניתן לאדם ל־התבונן ביצירה כפי שהוא יכול לראות ולא כפי שהוא מוכרח לראות מתוך עולם החוויות הפרטי שלו הוא קובע „והכל לפי מה שהוא אדם".

כהאי לישנא

שעות, דקות ורגעים

מאת אבנר ארליך

מי יודע אם יש איזו תועלת בכל הרשימה הזו, מפני שהדבר ההתריה כמעט עד שאין לו תקנה. הדוגמי שמכולם אשם בכך דווקא הרדיו. נכון שאנשים אומרים „רבע לחמש", „עשרים לארבע" וכדומה; אבל הרדיו מג־דיל לעשות באמרו תמיד כך, ואף פעם לא אמר, למשל: ארבע פחות עשרים.

במקום זה ייאמר כי היו (ואולי עוד יש) שהקפידו לומר: „חמש הכר רבע" (ולא „פחות"), אבל זו הוראה יתרה ומותר בהח־לט לומר „פחות", הלואי שיאמרו כן.

ולעניין השני: שוב יש מקפידים לומר: „חמש פחות חמש", ולא „חמש פחות המישה". למה? משום שמדובר בדקות ולא ברגעים. גם זו, וכי מר בר רב אשי קבע שאסור לומר בעברית: „בעוד חמישה רגעים"? מותר ר' מותר. גם שעה וגם רגע אינם מונחי זמן מדוייקים, ומותר להשתמש ברגע במשמעות דקה. וגם בערבית ייאמר כך: סאעה חמסה = אלא חמסה (ולא: אלא חמס).

כיסופים וסער

מאת י' עמוס

יצחק גנוז, כיסופים וסער, משרד הבטחון — ההוצאה לאור. תשמ"ו.

ניתן לקרוא על ספרו של יצחק גנוז את הפסוק מאיוב „ועל דרכיך נגה אור". אורה של הארץ ה־יפה נגה על דרך הייסורים והתלאות של ניצולי השואה. והיא אשר הוליכה אותם לציון. כל כמה שכותבים ומספרים על הרפתקאותיה של „הבריחה", אשר קשרה בין השואה לבין התקומה הלאומית בארץ ישראל, עדיין לא מוצה הנושא לאשורו, וספ־רו של יצחק גנוז יוכיח. גיבוריו — עליה ב' של ספינה „אקסודוס — יציאת אירופה תש"ז", וגיבורי פליטי החרב וההשמדה והכליון. רובן של הדמויות ילדים ובני נוער. אשר סיפור הישארותו בחיים של כל אחד מהם הוא עלילת גבורה ומעשה פלא. כולם ראו בארץ ישראל את המקום היחיד תחת השמש אשר בו יוכלו להבהיך בחיים. כל המקומות האחרים נראו במידה רבה או מעטה המשכה של פלנימת אירופה. הנה קמה בריטניה ונצבה כשטן לפניהם. ובקשם להיכנס לארץ ישראל הובילו אותם ספי־נותיה בחזרה לאירופה.

חידת הגורליות היהודית

המחבר עבר את דרך הלימודים יחד עם תניכיו היהודים אחרים, על כן אינו זקוק להדיות ולאמצעים ספרותיים כדי לגוון את סיפורו. די בהעלאת המצי־אות הצרופה, כידוע, על כל הכצוי בדמיונות ובה־הליכות. וככל שאנו מתרחקים מן הימים ההם ומספ־ליקים מן האירועים ההם מצווים אנו לזכור איתם. שהרי יש בהם הרבה מן „בימים ההם ובזמן הזה". איזה הופעה בתמורות, מוסברת או לא־מוסברת, של חידת הגורליות היהודית, אשר עם שינוי צורותיה [illegible] גרעינה שרירים וקיימים ועומ־דים [illegible] והתנהגם בהווה כמו בעבר הקרוב הרחוק.

[illegible] חורבותיה של פולין יוצאים הניצולים ליעדי גבול ציכה. פולין המשוחררת מבקשת „ל־[illegible]" את שחרורה ולהיפטר גם משארית היהודים. פירנים רוצחים ליהודים ספרים יהודיים הבריחת [illegible]. ובין הספרים — שולחן ערוך, יורה דעה [illegible] הבימיני, נדפס בשטעטשין בשנת תבר"ך [illegible]. על השער חותמת „אסור להוציא שום ספר מ[illegible]". וכתתית לאותיות קישוט „מבעות שהניח־[illegible] על צפו עץ פורה... איזה קישוט יהודי. זה ספר שייך לדי הארץ וכלואה, תבל ויושבי בה. כתב יד מעוגל קשה לפענוח". ספר קודש זה מייצג את הספרים הרבים של יהדות פולין שהתרועה בידי הגרמנים. למבריחים הוא כסמל התרבות הגדולה שאבדה. הם מבקשים לרכשו, אבל אין להם דולרים, והכפרי חוזר לפולנים, אשר שדדו אותו מבית יהודי [illegible].

[illegible] הגיעה לפוזנא, עירו של ר' עקיבא אייגר. הכל מבודים על השקט. כאן היה מרכז ה־שואה הגדולה ליהודים, כראשיתה של פולין בשנת 1918 ועד לסופה בשנה 1918 ועד לסופה בשנת 1939. וגם בשנת 1946 „אסור שעוברים ושבים יידעו, ש־היהודים נמצאים עכשיו עתה בתחנת הרכבת של [illegible]".

[illegible] המגורים על החבילות, שאסור לקחתו לדרך, מתעוררת בעיית המבוטחה של אשה יהודייה, אשר לא נפרדה מהם גם בברחבי רוסיה. לא מכרה אותם גם בעבור לחם או תפוחי אדמה ביום רעב ואימה. והנה כעת, בדרך לגאולה, יש הכרח להשאירם. הלב כואב יהודי. אך ההכרח לא יגונה.

זו ראשיתה של הדרך, שנתבצבה בין גבולות הקרים לגרמניה. כבה בחור ומחירה, הדרך לארץ ישראל מוליכה דווקא דרך גרמניה. המחבר, שהוא של בשרו את כל האירועים שהוא מוסר עליהם. משתמש בשם סופר כדי להצלות את האנשים ואת המצבים שזה המטמים הכבירותים והלא־הכרחיים. ומספק עם העולם האחר בגרמניה עורר ערעורים ויבים, „של חושב מה קרה כאן, איך זה קרה, למה זה קרה. מה זכותך להישאר בחיים. כה מתאים שרות? יתכן שיש כאן איזה שהוא תשרח, מקסם שווא. סעות. אתה נבבא בין המתים, והם, הרוב הגדול, העצום, הם כולו, הם בין החיים. כי הרי זה יתכן אחרת". שאלות נוקבות עד תהומה של נפש, ותשובות — אין.

הפגישה עם אנשי הבריגדה היהודית הייתה מס־עירה. „חייל יהודי, אחיך שבא מרחוקים, מאותו כוכב־לכת שאליו הינך חותר להגיע". החיים מקבי־לים משמעות אחרת. וכאשר נפגשים שני חברים, שלא התראו מאז פרוץ המלחמה, השאלה הראשונה שהם שואלים זה את זה: אתה חי? התשובה — כן, אני חי. ואתה? אני נשארתי בחיים. דו־שיח קצר זה אומר את הכול. וכבר אמרו חכמים, כי אין בעל הנס מכיר בנסו.

חתירה ליעד אחד ולמקום אחד

שיא התיאורים הוא ההפלגה באניית המעפילים בליל הקרב על הים עם החיילים האנגלים. בסופו הם מעבירים את המעפילים אל שלוש אניות גירוש המעבירות אותן לאירופה, למחנה שעל יד המבורג. צריך כוח גדול כדי לעמוד בעינויי ההפלגות. אך הכוח ישנו. „כשישאלים כאן מישהו, „מבין יהודי?, התשובה היא קצרה: מברזל. משל שאלת כמה אתה עשוי יהודי". כל הציבור הגדול של מבוגרים וצעי־רים, הבאים ממקומות רבים ורחוקים, על כל חול־שותיו ויצריו, הוא מחנה ישראל אחד החותר ליעד אחד ולמקום אחד. כך עולה מכל שלבי הסיפור. הכליא דילוגים ושיחות ורכילויות ושפלות־רוח. ויש סיפורים מזעזעים על תינוק שנולד באנייה ומת. ויש סיפורי־זכרונות המקפיאים את הדם. בין המעפילים מצויים רבים הנושאים בלבם את אבל היחיד ואינם רואים עצמם בני־חורין להינצל ממנו. אחד מספר על אמו ועל אחיו התינוק ועל כל המאמצים להצילם בצורתה של איכרה שריחמה על התינוק וקיבלה אותו לביתה. התינוק הוכה בידי איכר ש־סירה במשטרה הגרמנית, והאם נוהה מתאור אוזנים ביער, כאשר בנה כייבב „אמאל'ה אל תעזביני לבד...!", והוא הגיע לפרטיזנים.

עלבונם של האם ובנה התינוק משווע לשמים, ויש בתיאורם מיצוי איומה וחותמותיה של השואה של כלל ישראל, כפי שאירעו לאשה יהודייה אחת ויחידה.

הספר הוא כעין ריפורטאז'ה ספרותית מעמיקה לתחושותיהם של הדמויות הרבות, שכל אחת מהן צועדת מן הכוחות אל החיים. ההתמודדות עם הנושא איננה קלה, והמחבר הכביס לתיאורי הרבה ממראות הטבע והנופים, כשל ביקש להסתייע בהם כדי ל־הרפות מן המועקה הכבדה. ונצור לשם כך ב„סגיות לצדדין של מראה עצים ומשמע אוזניים. „הסתיו הגיע. גשמי זעף יורדים ללא הפוגה ורוחות סל־סלות את החלונות. המשאנים להיסגר כדבבי, בניין דינדון תורקני ומסריח. בלילות קר. אי פה, אי שם, דולף הגג. טיפות המים זולפות מהתקרה אל שבר־הכלים המוצבים ממקום למקום. עגמומיות נאחזת באווירתו של הצריף הארוך ומצטנפת בלב. — — — הגשם מעביר קילוחו. — — — מה אתה ירא — צועק אחד מהם לרעהו. גשם זה לא משטרה. אין צורך לברוח".

וכשמגיעים קרוב לחיפה „שמש קופחת של ה־ראשים. צהרי יום קיץ חם ובוהק. נפלא ומתוק לעיניים. דמעות חנוקות את הגרון. עיניים בוהקות נשואות אל האופק, משב הרוח הנמלחת מהים, מלי־חותה כאן אחרת. הכרמל כחבה לגו, אומר המורה גרמדליו. כאן התהלך אליהו הנביא, התמודד עם נביאי הבעל. וברבות השנים ירד אל אחיו בגלות והתעצב ביניהם". המעפילים קיימו את הפסוק, כי „מנגד תראה את הארץ", ושולחו חזרה לגרמניה, דווקא לגרמניה.

סגולתו של הסיפור — הריאליזם שבו. המציאות כמו שהיתה, והאנשים כפי שהם. והגיבורים כפי שאירע, כאשר יהודים שנגזרה עליהם מיתת הדין בכל תמורתן עושים דרכם למולדתם, לארץ ישראל.

הגאון ה„נשכח"

שיחה עם פרופ' יהודה רצהבי להופעת ספרו „אוצר הלשון הערבית בתפסיר של ר' סעדיה גאון"

מאת נעמי גוטקינד

הכל צריכים למזל, לא רק ספר תורה שבהיכל אלא אפילו גאון בישראל. ראו מה עלה בגורלו של ר' סעדיה גאון בדורו־תינו. כל כך הרבה ספרי פירוש וניתוח על המקרא יוצאים היום, הן באקדמיה והן מחוץ לה, וקשה למצוא אחד מהם המצ־טט את פירושו של רס"ג לתורה. לומדים כל כך הרבה פירושים למשניות — ואין מי שיעיין בפירוש המשניות של רס"ג; כל כך הרבה סידורים חדשים יוצאים לאור — ואין מי שיעזר בסידור ר' סעדיה גאון כדי ליטול ממנו מנהגים והלכות או סתם כדי להזכירו. רס"ג הפך לנושא מחקר ב־אוניברסיטאות (וגם שם רק מעטים עוס־קים בו) במקום שיישאר כתורה חיה ב־בית המדרש ובבית הכנסת.

האם יד המזל בדבר? נראה שכן. השוו, למ־של, מה עלה בגורלו של רבי אברהם אבן עזרא למה שנפל בחלקו של רס"ג. לאבן עזרא, כידוע, לא היו חיים קלים. באחד משיריו המפורסמים ב־יותר („אשכים לבית שרי") הוא מתאר את עצמו באופן חד־משמעי, כ„איש עני, נולד בלי כוכב", רע כולו המכו לנוד, בדודין, הובילוהו מספרד עד לארצות אשכנז. כשנדד בין קהילות ישראל באירופה למד לדעת שהערבית, שפת התרבות של הימים ההם — איננה נחלת יהודיה של אירופה. כדי שיבינוהו — כתב איפוא את פירושו לתורה בעברית.

נהנה „מצחוק הגורל" — האיש „חסר המזל" זכה אחרי מותו לחיי נצח. את פירוש ראב"ע לומדים כל השנים וילדי ישראל — בימינו, משננים אותו כבר בכתות ד' של בתי"ס היסודי. ואילו רס"ג, שהאבן עזרא מצטט את פירושו לתורה עשרות פעמים, שהיה הסמכות הבלתי מעורערת, גדול ה־גדולים בימי הבינים עד ששכחו שמו הקודם היה אל־פיומי (ר' סעדיה מהעיר פיום) וקראו לו ר' סעדיה גאון בלבד, איש זה, משום שפירושיו נכ־תבו בערבית (לתועלת העם בדורו) ונשארו ב־ערבית עד היום (רק הפילוסופיה שלו, ספרו „אמונות ודעות" — „ניצלה" הודות לתרגומה לעב־רית) — איש זה כאילו נשכח כאשר שקעה שמ־שה של תרבות האיסלם. „שכחה" זה — אין בה צדק וכדי להילחם בה קם. לרס"ג „אביר" אקדמי החוקר את לשונו ואת פירושיו זה חמישים שנה, פרופ' יהודה רצהבי.

אכן, בזכות פרופ' רצהבי, ובזכות ספרו ה־חדש, שיצא השבוע בהוצאת אוניברסיטת בר־אילן, אוצר הלשון הערבית בתפסיר ר' סעדיה גאון נזכרנו ברס"ג וקמנו לתבוע את „עלבונו".

*

מלחמת חורמה בקראות

„אוצר הלשון" של פרופ' רצהבי מיועד בעיקר לבלשנים ומתרגמים, ואת התועלת שיביא לאלה — אתאר בהמשך. אך עד שנעסוק בספר שהוא מילון ללשון הערבית היהודית שבתרגום המקרא של רס"ג (התפסיר) משכבן, מבקש, החוקר, לנצל את ההזדמנות ולספר יותר על האיש שהוא נשוא הערצתו — ולמה לא ניעתר לו?

רס"ג חי ופעל במאה העשירית (נפטר בשנת 942) במה שהיתה אז בירת התרבות של העו־לם: העיר בגדד. בגדד בירת האימפריה העבא־סית ריכזה תנופה אליה באותם ימים לא רק עו־שר וחומרי אגדי אלא גם עושר תרבותי עצום. היא היתה כור היתוך, להשפעות של נוצרים מוס־למים ויהודים, ערבים ופרסים, היא היתה מרכז של רופאים ופילוסופים, מתמטיקאים ותוכנים, מ־חדשים דתיים ואפיקורסים גדולים. היא היתה גם זירה מפוארת לתנועה הקראית שאיימה על היהדות התלמודית וכמעט עמדה לנצחה. רצהבי נהנה ל־ספר לי שאת „בקורת המקרא" לא [illegible] הוי־ענים הגרמנים במאות ה־18 וה־19. קדמו להם אנשי בגדד, אנשים כמו חיווי הבלכי. שר' סע־דיה משבש את אותיות שמו ומכנהו „חיווי הכלבי" שטענו כי סיפורי המקרא לא היו ולא נבראו אלא כמשל וכאגדה שקריעת ים סוף בעולם לא היתה.

לתוך הקלחת התרבותית הזו, לכור ההיתוך של השפעות פרסיות, נוצריות, איסלמיות, קראיות ואפי־קורסיות — נולד רס"ג, האיש בעל האינטלקט העצום והאישיות הסוערת. אדם אמיץ עם מנטאליות של חלוץ ומחרש, שנעשה עד מהרה לראש ישי־בת סורא, שהעז להתנגש חזיתית עם הסמכות ה־יהודית העליונה של דורו („ראש הגלות") והוש־לך משום כך לבית הכלא ויצא מבית הסוהר נועז ותקיף ושש לקרב ממש כשהיה.

ר' סעדיה גאון גילה ראשוניות לפחות בחמישה תחומים (פילוסופיה, הלכה, פיוט, מקרא, לשון). אבל לתפקידו הגדול ביותר על במת היהדות הגיע כאשר נטל על עצמו כאילו היה צבא שלם של איש אחד, להילחם מלחמת חורמה בקראות. איש אחד, מדגיש פרופ' רצהבי שוב ושוב, הציל את היהדות מן המתקפה הגדולה ורבת ההצלחות של הקראות.

קשה לדמיין היום מה היתה הקראות בימי רס"ג. גדולי חוקרי המקרא וגדולי בלשני המקרא היו קראים. הקראים תרגמו את התורה לערבית, כדי שיבינה המוני העם שלא דיברו כבר עברית. וכדי שיתכנער שאכן יש מרחק גדול בין תורה שבכתב לתורה שבעל־פה ושרק החומש ולא התל־מוד מחייב את היהודי. מותר, נדמה לי, להניח שלולא קם רס"ג והתנצר על הקראות במלוא גאו־נותו, היתה היהדות התלמודית נסוגה במידה רבה. אם זה לא קרה — צריך להודות לרס"ג.

ר' סעדיה גאון לקח על עצמו להתמודד עם ה־קראות בכל הרבדים ובכל המישורים של התר־בות היהודית בימיו.

פילוסופיה?

הוא כותב את „אמונות ודעות". פריצת דרך חדשנית בעם ישראל, שכן לפני רס"ג לא היה אף יהודי שיכתוב עיונים פילוסופיים תיאורטיים.

הלכה? הוא מחבר ספרים סיסטמתיים, לפי נו־שאים ברורים (שטרות, ירושות, שחיטה) ובערבית (אף זה חידוש) כדי להבהיר ולקדם את הפסיקה התלמודית ואת דרך החשיבה של חז"ל.

פיוט? הוא יוצר אסכולה ביהדות, המעדיינית, ב־יצירה השירית העברית, חידוש בתבנית, חידוש בלשון ומי שמתעניין בדבר שיפשפש את הכורך ה־שלם שמקדיש מנחם זולאי לפיוטי רס"ג.

תפילה? רס"ג מחבר שתי „בקשות" בסגנון מי־קראי טהור ששימשו דוגמת מופת לאחר מכן לגד־ולי פייטני ספרד (דונש היה תלמידו). „הבקשות" נעשו לתפילות יחיד פופולאריות, וכאשר באו ואמרו לו שהמון העם לא מבין את שפתן העב־רית המליצית לא נמנע רס"ג ומיהר לתרגמן לער־בית. ר' סעדיה גאון היה היוצר היהודי הראשון, שתרגם בעצמו יצירה משלו מעברית לערבית. ה־מטרה? שהעם יבין ויכיר? — להלחם בקראות גם דרך סידור התפילה.

לשון? רס"ג מחבר ספר על שבעים המלים ה־יחידאיות במקרא כדי להוכיח לקראים שרק בעזרת לשון חז"ל אפשר להבינן. הוא לוקח פסוקים כמו „והשתיה כדת אין אונס" מן התנ"ך ומסביר שרק מי שמעיין במשנה ובתלמוד ורואה שם ביטויים כמו: „אנוס לעשות" מבין למה התכוון הכתוב במגילת אסתר במלה „אונס". לוקח את פסוק כמו „האשה מדדה את בנה" ומראה שרק בלשון חכמים שם „מדדה" פירושו אצלה לרגל, אפשר להבין במה המדובר. היעד כאמור — להוכיח שהתורה ש־בעל־פה ניתנה למשה בסיני ממש כתורה שבכתב. רס"ג כותב גם ספר שלם המוקדש לנושא „נר שבת" כדי להתפלמס עם התפיסה הקראית לפסוק „לא תבערו אש בכל מושבותיכם" שכתוצאה ממנו עושים הקראים את שבתם באפלה.

*

תרגום מגמתי ומעשי

וכאן אנחנו מגיעים אל התחום המעשי של פעי־לותו, אל המקרא, תרגומו ופירושו.

יש להבין שיוזמי תרגום התורה לערבית היו הקראים. כשההמון דיבר ערבית נעזר בתרגומים כל שבת ושבת בעת קריאת התורה בבית הכנסת. איך נלחמים במקור השפעה גדול ועצום שכזה? ע"י תרגום שכנגד.

רס"ג נחלץ איפוא למלחמה. הוא לוקח על עצמו את המפעל האדיר של תרגום התורה. תרגומו — מגמתי ומעשי, כלומר, הוא לא מתרגם לפי סדר תורה, נביאים וכתובים, אלא לפי השימוש הנחוץ בבית הכנסת. קודם את חמשת החומשים, אחר כך את ההפטרות מספרי הנבואה, אחר כך את ספר איוב ואת ספר התהילים. אשר ליתר הספרים — קשה לקבוע האם גם אותם תרגם שכן לא נותרו בידינו.

כאשר ניגש רס"ג למלחמת התרגום — לא עשה זאת כמדען אדיש ואובייקטיבי, אלא כאיש מל־חמה. בעזרת ניצול גאוני של רב־משמעותה של השפה העברית, שהיא שפה מאד, הצליח רס"ג להיות גם נאמן לכתוב וגם נאמן לפרשנות חז"ל. כלומר, הוא מצא שיטה איך לשלב את התפיסה התלמודית בתוך התרגום וכך לגרום למי שקורא את התפסיר שלו להתרחק מפרשת שבוע לפרשת שבוע מן התפיסה הקראית ולהתקרב, כמעט מבלי משים, אל התפיסה התלמודית.

איך עשה זאת? רצהבי מציג בפני שתי דו־גמאות מרתקות. על מצוות הנפת העומר כתוב בספר ויקרא פרק כ"ג: „וספרתם לכם ממחרת השבת...". הקראים הבינו מכאן שצריך לחכות עד ליום שאחרי השבת של חג הפסח וכך אכן עשו. אבל חז"ל קבעו שלא למחרת השבת זה ליום ל־פנר אלא למחרת החג הראשון של הפסח. מה עושה רס"ג בהגיעו אל הפסוק הזה? הוא מתרגם לערבית: וספרתם לכם למחרת השבתון, „השבתון" שפירושה יום שבו לא עובדים. מי שקורא כאן מבין מיד שלא לשבת דהיינו היום השביעי בשבוע מכוון הכתוב אלא לשבתון, דהיינו יום חג, יום שבו לא עובדים. רס"ג מצליח במלה אחת להישאר כך נאמן הן ללשון הכתוב והן לחז"ל.

דוגמה אחרת לקוחה מתרגומו לפסוק בבראשית, „והיו לאותות ולמועדים". הקראים הבינו מכאן שגרמי השמים (ירח ושמש) בלבד הם הקובעים בשבילנו את זמני החגים ואת עיבור החודש. ל־חז"ל היתה, כידוע, תפיסה אחרת. מה עושה רס"ג? הוא מתרגם: את „אותות ומועדים" למלים ערביות שפירושן „סימנים וזמנים", כלומר — הירח והשמש משמשים לעיצוב חשבון הזמן של הארץ ולא לתאריך חגי ישראל!

לא פחות משמרתק המעקב אחרי המגוונים ה־אנטי־קראיים של התרגום הערבי של רס"ג מעניין לגלות איך הוא משלב פסקי הלכה בטקסט. את הפסוק „כי תבוא בכרם רעך" מתרגמים הכל כ־„אם תבוא אל כרם רעך...". יוצא מזה שכל אחד המזדמן אל הכרם מותר לו למלא כרסו בענבים ובלבד שלא ישים בכליו. ומה יקרה כאשר גדוד שלם יזמין לכרם? הרי לא יישאר לבעל הבית אפילו אשכול אחד. וכי הקב"ה ומשה עבדו תומ־כים בגזל, שואל רס"ג, ומתרגם: „כי תלקח כשכ־יר בכרם רעך..." תאמרו: אין זה תרגום מדוייק, בעברית לא כתובה המלה שכיר, אבל חוק ברזל הוא שתרגום הנאמן לרוח הכתוב עולה לעתים קרובות על תרגום מילולי צמוד (כדאי לתרגם ב־תורה את התפיסה לעברית וזו רק הפרשנות הפ־רושה בו).

לרס"ג היו עוד מגמות בתרגומו. הוא התאמץ למשל להרחיק כל האגשה מהקב"ה, ולתארו כ־מופשט ועל־טבעי בכל האפשר. איך הוא עושה זאת? את הפסוק „ויאמר אלוקים יהי אור" מתרגם ר' סעדיה כ„ורצה אלוקים שיהיה אור והיה אור". „רצה" ולא „אמר", כדי להרחיק את מושג הדיבור ממושג האלוקות. ואל תחשבו שתרגומו שרירותי אפריורי הוא אכן רצייה בעברית כמו שאמר העברי הרשע למשה רבינו: „הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי", אומר שווה רוצה.

*

עצלנות בעקבות אריכות

בבד תרגומו — חיבר רס"ג גם פירוש לתורה. פירוש המצטיין הן באריכות והן בפולמוסו הסי־סתי עם הפרשנים הקראים כמו ענן וחבריו. כל כך ארוך פירוש רס"ג עד שעמנואל הרומי מתאר מישהו שמשפטיו „ארוכים כפירושי רס"ג", ופרופ' רצהבי מסתר „להצדיק" את הארכנות הזו: „פול־מוסן הגלום לחיים ולמוות על עתיד היהדות ובדור שבו עוד איש אינו יודע מי ינצח — לא יצטמצם בשיקולים של קיצור או ארכנות אלא כל הטענות וההוכחות הנגדיות שיעלו בראשו — יכתבם...".

אבל אריכות הפירוש גרמה לכך שמעתיקים ית־עצלו להעתיקו ולכן נעשה נדיר ונעדר מדור לדור. אם את הפירוש התעצלו להעתיק — את התרגום עצמו העתיקו הרבה, והתפסיר של רס"ג הגיע אלינו באלפי עותקים.

בארץ כמו תימן החזיקו היהודים בכל בית וב־ית לפחות בשני חמשים, ובכל חומש מצוי גם תרגום אונקלוס וגם התפסיר של רס"ג. ותרגומיו לתהילים ולאיוב — מצויים פחות. פיוטיו — ניצלו בזכות הסידור שלו והודות ל„גניזה". פירושו — אבד כמעט כליל, אם כי נשתיירו קטעים בגניזה ונש־תמרו הפירושים לתהילים, משלי ואיוב. הודות ליהודי תימן שלמדו מהם. תשאלו — אם יהודי תימן למדו את איוב, משלי ותהילים יחד עם פירוש רס"ג, למה לא שמרו גם על פירושו לתורה? משום שבתורה הסתפקו, עונה רצהבי, בפירוש רש"י.

שקיעת האיסלם גררה את שקיעת השפעתו הדו־מיננטית של רס"ג ואבדן כתביו. לפני מאה שנה „נתגלה" אמנם מחדש הודות לגניזה, אבל כאשר רצהבי השווה את הקטעים שבגניזה למה שמצוי בכתבי יד התימנים גילה שמעתיקים רבים מתוך עצלות דילגו על חצאי פסוקים שלמים. ועל ר[illegible] וניסויים למאות. וכאן אנחנו מגיעים אל רצהבי ואל ספרו.

*

לשון ערבית יהודית מיוחדת

הערבית שבה כתב רס"ג את פירושיו לתורה ואליה תרגם את החומש לא היתה הערבית הקלא־סית וגם לא הערבית המדוברת. רס"ג כתב במה שאפשר לכנות כערבית „ביבנונית", שלב ביניים בין הלהג העממי לבין הקלאסיקה הספרותית. לשון שעסקה בהלכה אבל לא הצטיינה בטומאותיה בדקי־דוק הערבי, כלומר, לשון מיוחדת ליהודים: ערבית יהודית. זו הלשון שבה יצר הרמב"ם, שבה נכתב „הכוזרי" בידי ריה"ל, שבה שלטו המוני בית יש־ראל בבבל, בסוריה, בספרד, בצפון אפריקה ובי־תימן. רס"ג, בתפסיר שלו, היה הראשון שגיבש וליטש את הלשון הזו ועשה אותה לנחלת כל העם. מה מאפיין אותה? במה היא שונה מן הער־בית הקלאסית? במה היא שונה מן הערבית העממית?

מעטים בלבד שאלו את עצמם שאלות כא־לה ומעטים עוד יותר חיפשו או מחפשים היום תשובות. אחד המעטים הללו, שפרופ' רצהבי מז־כירו בהתרגשות ובחיבה, הינו פרופ' משה צוקר, יהודי בשנות ה־50 לחייו, החי בניו־יורק וכתב ספר על פירושי רס"ג לבראשית. צוקר בקיא ב־איסלם, ברבדיה השונים של הערבית וגם בספרות הרבנית. גם הרב יוסף קאפח עוסק ברס"ג שנים רבות ואף התקין מהדורה חדשה ומעולה לספרי רס"ג שהצמיד להם מילון ללשונו הערבית.

חוקר נוסף בתחום הזה, בחמישים השנים האח־רונות הוא רצהבי. איך הגיע רצהבי לרס"ג?

מעשה שהיה כך היה. לפני חמישים שנה היה יהודה רצהבי כמעט הסטודנט התימני היחיד באוני־ברסיטה העברית בירושלים. בהרצאות של פרופ' בנעט המנוח בלט כפליים, הן בזכות „הדבנותו" והן בזכות הכיפה שלראשו. סבבי שנמשך אחרי תרבות תימן. סבבי שחיפש מדריך לעבודת המחקר שלו בלשון היהודית־תימנית. חיפש — ולא מצא. פשוט לא היה קיים לקסיקון של ערבית־יהודית. פנה רצהבי אל הפרופסור ושטח בפניו את בעייתו. אמר לו בנעט המנוח: קח את התפסיר של ר' סע־דיה גאון והכן בעצמך לקסיקון. הוויה אתה כמי שמניח יסודות ללקסיקוגרפיה של היהודית־ערבית.

רצהבי הסטודנט הצייתן — נענה לאתגר. אבל תוך כדי עבודה נפל בקסמי שירת ספרד וה־בית השירה. את התפסיר של רס"ג (הכל צריכים למזל וגו'...). עברו שנים רבות, שלושים ואולי ארבעים. עד ש„נזכר" החוקר במפעל הנוגה ונר־תם מחדש לעבודה. רצהבי החל במהה קטעים של רס"ג במכון צילומי הגניזה בירושלים. הוא איתר קטעים אנונימיים שאיש לא ידע על מי הם והו־כיח שהינם משל ר' סעדיה. „המצוד" אחר הקט־עים — הלהיב אותו. הוא גילה עשרות קטעים, נלכד מחדש בקסם הלשון הערבית היהודית. החל להשוות ביטויים של רס"ג לביטויים המצויים ב־מילונים של הערבית הקלאסית. וכל ביטוי שלא מצא במילון — כתב לעצמו על פתק. לאט לאט הצטברו ביטויים האופייניים לרס"ג שאי אפשר ל־מצאם לא רק במילון הקלאסי אלא גם לא במי־לונאות של הלהגים (רצהבי השווה ללהג המצרי, הסורי, הלבנוני התימני).

כך הצטברה אצלו הלשון „החדשה" של הערבית־היהודית, יצירה עם ישראל בימי הביניים. שכי־נסה פילוסופיה, ומדע, הלכה ותרגום והיה לה דקדוק משלה והגיון האכיד משלה.

רצהבי כדרכו, מבקש שלא אשכח לציין שאין הוא הראשון שעיצב מילון של היהודית־ערבית. ד"ר ישראל פרידלנדר הוציא בשנת 1902 [illegible] מילון ראשון של הערבית היהודית של הרמב"ם. פרופ' יהושע בלאו מכין בימים אלה מילון ערבי יהודי מקיף. רצהבי הסתפק במילון הערבית ה־יהודית של התפסיר של רס"ג בלבד. הוא מצא בתרגומו של רס"ג גם מלים פרסיות — ורשם אותן ברשימה מיוחדת; ובהקדמה למילונו הוא מנתח את תועלת עבודתו ללקסיקוגרפיה של הער־בית לאיתור שינויי המעתיקים, לחקר כתבי יד תי־מן. להבנת ביטויים בקראים קשים ועוד. בעיקר יש כאן תרומה עצומה לחקר חידושי הלשון של רס"ג, שעיצב מונחים וביטויים שלא היו קודם בערבית היהודית.

*

ערבית באותיות עבריות

האם כתב רס"ג בערבית באותיות עבריות או באותיות ערביות? על כך נטושה מחלוקת בין ה־חוקרים. קובע רצהבי: מאחר שרס"ג כתב את תר־גומו בשביל שדרות העם הרחבות, כאשר שחכמינו לא רצו שההמון יכיר את הכתב הערבי ויילך שבי אחרי שירת ערב ותרבותה, מאחר שהרוב ה־מכריע של כתבי הגניזה מצוי באותיות עבריות — סביר להניח שגם רס"ג כתב ערבית באותיות עב־ריות. למה כותב אם כך אברהם אבן עזרא שהגא־ון תרגם את התורה „בלשון ישמעאל ובכתיבתם" (בפירושו לתורה, בראשית, ב' פסוק י"א)? רצה־בי מצטט חכם יהודי מן המאה ה־16, יששכר סו־סאן, שיר בצפת, העונה על הקושיה הזו. סוסאן כותב כי „אפשר את שיצאו מתחת הרחם כתבו להם של הגאון ז"ל בכתיבתם ונשאר ביניהם מי־אותו זמן" ורצהבי „מתרגם" לעברית שלנו: „אפ־שר שראב"ע ראה ספסים של החבור שמשלי־מים ומתייהדים העתיקו לנוחיותם באותיות ער־ביות. אבל אשר לרס"ג — הוא מאמין שכתב ערבית באותיות עבריות.

אסיים במשאלה־תפילתו של רצהבי שכתבי ה־גאון וספריו יתורגמו כולם לעברית ויעלו. ישראל ומורי ישראל ישמע שהם מעיינים בפירושי רש"י וראב"ע, רמב"ן וגו יזכו ליהנות, להשכיל ולהת־בות מן המעיין הצעיר והגדול של ר' סעדיה גאון.

אפרים צורף

עיט על עטי

עיט על עטי
עִיט עַל עֵטִי
אַל נָא יָעוּט עַל נַפְשִׁי
מַשַּׁק כְּנָפָיו כְּצַמְרַר
סוֹלֵד נֶגְדִּי
עֵינַי לְרֶגַע חָשְׁכוּ
אַךְ שֶׁמֶשׁ נִירִי־נִירִי
מֵאִיר.
שָׁלְחֵנִי שָׁלֵם.
תְּבַנִּי כְּסְנוּנִית
בְּאָמִיר לָשִׁיר
צִלְּךָ עָלֶיהָ יָגֵן
לֹא תָּגֹם.

קשרי מונטיפיורי עם יהודי אמריקה

מאת יונה כהן

זה כבר חוזרים ומנסים, ראשי מוסדות ואישי ציבור בארץ, להשפיע על ראשי ה־קהילה היהודית הפורטוגזית בלונדון, ש־ישלימו להעביר את עצמותיהם של השר משה מונטיפיורי ורעייתו יהודית לארץ־ישראל.

ידוע שקהילה זו וקרובי משפחתו של מונטיפ־יורי, מוסיפים להתנגד לכך. הם מתנגדים גם ל־העברת אוצר ספריו, שפע מזכרות וחפצים יקרי־ערך שניתנו למונטיפיורי מקהילות יהודיות ברחבי הגולה ואותות כבוד ומגילות הוקרה ששוגרו אליו ממדינאים ידועי שם, הלא המה כרוכים בעיירה ראמסגייט.

בקובץ רביעי לזכרו של הרב יצחק נסים זצ"ל, הראשון לציון, מציין משה דיווויס (במסגרת מאמר על „איגרות נרתבות סיר משה מונטיפיורי ליהודי אמריקה") שהרב נסים המנוח כתב בשנת תש"ל (1970):

„בעניין העברת ארונותיהם של השר משה מונ־טיפיורי ז"ל ורעייתו יהודית ז"ל לירושלים. כבר הבעתי דעתי שמצווה גדולה היא, שהרי כל מעייניו היה בירושלים, הוא הקים בה שכונות חדשות. דעתי היא שהמקום ההולם ביותר לקבורתם היא שכונת ימין משה, הנשקפת אל חומת ירושלים, במערה שבגבול השכונה או במורדות הקמה.

בתשי"ג פורסמה ב„סיני" (כרך ל"ב—ל"ג) רשי־מת ספרים ומאמרים, שנתפסו לכבוד משה מונטי־פיורי, ו„רשומת מילואים" מאת פנחס יעקב הכהן, שאף היא איננה שלמה. רבה ורחבה היא הספרות שנכתבה על מונטיפיורי ופארה היא במאות ספרים ועתונים ובשפות רבות ושונות.

מ. דיווויס מביא בחיבורו בספר הזיכרון להרב יצחק נסים זצ"ל שש איגרות, שטרם ראו אור, ה־מעידות על קשריו עם יהודי אמריקה. מתברר ש־במאה הי"ט היתה דמותו של מונטיפיורי האישיות היהודית המהוללת ביותר בקרב יהדות ארה"ב. ה־חוקר בנימין קורן ספר ספר ומנה שבעים ושבעה מוס־דות בארה"ב, שנקראו על שמו של מונטיפיורי. ידוע שגם נוצרים למיניהם פנו אליו וביקשו טובות. בעתון במדינת דלוור, ב־10 לספטמבר 1850 פור־סם כי משלחת נוצרית ביקרה אצל סיר מוזס מונ־טיפיורי וביקשו עזרה כספית לבנין כנסיה. הוא השיב להם: „יודעים אתם את השקפתי הדתית, לא אוכל לתת כספי לבניין כנסייה. הא לכם חמש מאות גיני, ועשו בהם כראות עיניכם".

כשראשי ההיברו יוניון קולג' הקימו מכללה ב־סינסינטי, שלח להם מונטיפיורי (בשנת תרל"ה) חמישה חומשי תורה עם ליב פירושים. בצירוף צבה טובה: „אני מקווה שהנהלת היוניון תשמח לקבל ספרים אלה ותראה בכך גילוי של הוקרה למאמצי אחינו באמריקה, לשמור ולקיים את תורתנו הק־דושה, שניתנה על הר סיני, ונתפרשה על ידי חכ־מינו הנערצים, חכמי המשנה והתלמוד. מקור קדושת רוח רבה יהא. זה לי תמיד, להכיר ולדעת את מידת ההתקדמות של תלמידי בית מדרשכם, בשקידתם האצילה על כתבי הקודש שלנו, למען יוכלו בשעת הצורך להתייצב בעוז ולהגן על דתנו הקדושה".

בשש האגרות של מונטיפיורי, לאישים ומוס־דות בארה"ב, שמר דיווויס בחר להביא בחיבורו הנ"ל, דן מונטיפיורי בהצרכת דגל היהדות בעסקים; סעד ושיקום ליישוב בארץ ישראל; הוקרת ארה"ב כמדינת חירות; הרבצת תורת ישראל והרבותן ב־קיבוץ היהודי החשוב; דאגה לשלום היהודים בכל אתר ואתר; לדרישת ארץ ישראל ואחדות העם; בזי־בות הקיבוץ היהודי בארה"ב, החלוצות לעזרת אחיו הנצח ישראל.

בין הדף והמדף

טוב ורע בהגות היהודית

טוב ורע בהגות היהודית, מאת פרופ' שלום רוזנברג. ספריית „אוניברסיטה משודרת", קצין חינוך ראשי / גלי צה"ל, בחסות אוניברסיטת תל־אביב. משרד הבטחון — ההוצאה לאור. 104 עמ'.

הרמב"ם ב„מורה נבוכים", בדונו בעיון הטוב והרע, מביא את אמרתו של ריש לקיש: „הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המוות". הכוונה אמירו: יורד ומתעה, עולה ומסטין, נוטל רשות ונוטל נשמה". פרופ' שלום רוזנברג מציין, כי מתואר כאן מעין שילוש סמא, שילוש של הרע, ד' מזוהות שלוש הדמויות שבהן מופיע הרע בבינינו: השטן, יצר הרע ומלאך המוות. כבאן אנו למדים שיש משמעויות שונות לצמד המושגים טוב ורע. יש טוב ורע פיזי, זה הרע של מלאך המוות, הרע של הסבל, של המחלה, של המוות. הטוב והרע בהקשר הזה הם סבל והנאה, מוות וחיים. מצד שני, נרמזת כאן השקפה אחרת ושימוש סמנטי שונה להלוסין למלים „טוב" ו„רע", לזהו הטוב והרע של היצר הרע. אין זה ערך הטוב והרע של סבל והנאה, אלא של חטא ומצוות, מעשה רע ומעשה טוב. נרמזת גם האפשרות השלישית: הרע המתואר בדמותו של השטן, המשמעות המטפיזית של הטוב והרע.

פרופ' שלום רוזנברג מהוגים לפילוסופיה ולמחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים, מתרכז בספרו זה בדיוניו על הטוב והרע בהגות היהודית בעיקר במשמעות הראשונה, של הטוב והרע כהנאה וסבל, שהם הטוב והרע הפיזי, ובמידה פחותה יותר באפשרות השנייה, של הטוב והרע המוסרי במשמעות המצווה והעבירה, המעשה הטוב והמעשה הרע.

תחילה מברר המחבר את ההשקפה היהודית המונותיאיסטית, שלה, אותו וישמו אחד, מול הפילוסופיה הפרסית היוונית, לקושר זאת עם מקור הטוב והרע. לאחר מכן הוא דן בהגות היהודית בימי הביניים, בעיקר זו של הרמב"ם, בעניין הטוב והרע, תוך הנגדה לשיטות פילוסופיות של אומות העולם, ועובר לברר סוגיה זו ביהדות במשך הדורות — בקבלה, בחסידות ובהלכה. הוא מקדיש מקום רב גם לבירור הגותם של גדולי מחשבת היהדות בדורות האחרונים, כמו הראי"ה קוק, רבי שמשון רפאל הירש ויבלחט"א הגרי"ד סולובייצ'יק.

פנינת־שיר נדירה

שפת השיר של הפיוט הארץ־ישראלי הקדום, מאת יוסף יהלום. הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים. 218 עמ'.

הפיוט הארץ־ישראלי הקדום הניב יבול עצום של שירת בית־הכנסת, שעל היקפו ניתן לעמוד ממטמאי הגניזה הקאהירית. בתקופת ימי הביניים היו הדעות חלוקות על טיבה של שירה זו. בתקופת ההשכלה הירבו ללגלג על סגנונם של פיוטים אלה, שראו אותו מלאכותי ומאולץ, וקשרו כתרים לפיוט הספרדי, הפשוט והמובן יותר. דגם לפיוט מאולץ שימש פיוטו של ר' אלעזר בירבי קליר, „אץ קוצץ בן קוצץ", והיה ביאליק קרא לסוג זה של סגנון „הצץ של אץ קוצץ". מגדולי מוכר ספרים ראה ב„אץ קוצץ" סמל של לשון מעוותת וב„ספר הקבצנים" שלו הוא כותב באירוניה: „'אץ קוצץ' הרי לשונו אף היא יפה, אך בעלי 'אץ קוצץ' יש ויש עכשיו בעולם, ואיך שלא יהיו מתאמצים — סוף סוף אפשר למצוא חידתם... ואם כן מה רבותא של לשון זו? אין דבר חביב ומרוצה ליהודים אלא זה... כיוון שאין מבינים אותו, ודאי עמוק הוא...".

ספרו של פרופ' יוסף יהלום מן החוג לספרות העברית באוניברסיטה העברית בירושלים מפריך הרבה מן הביקורות שנקשרה בסגנונו של הפיוט הארץ־ישראלי הקדום. את סגנון הפיוט הזה אין הוא רואה כמעשה שעשוע מלאכותי או פרי פרשנות חדשנות של המקראות, ואין הוא מקבל את הגישה הביקורתית הרואה בתופעות סגנון ולשון בשירה זו ראי של זוחק השיר, הנובע מלחץ החרוז, המשקל או האקרוסטיכון. פרופ' יהלום רואה ברובד זה של פיוט פנינת־שיר נדירה, שמצאה בתקופת מעבר מיוחדת במינה בין הספרות העברית העתיקה ובין ספרות ימי הביניים, בין מכורתה הטבעית של הספרות העברית בארץ־ישראל ובין מרכזיה המאוחרים באיטליה ובאשכנז, בין סביבה לשונית שמית (ארמית ואחר־כך ערבית) ובין סביבה זרה לרוח העברית. הרבה מן המלאכותי והמאולץ בסגנונה הספרותי של שירה זאת קשור איפוא בין היתר גם בתנאיה המיוחדים של הלשון העברית בשלבים הראשונים של הפיכתה ללשון ספר, שאינה משמשת את כל צורכי החיים.

המחבר סוקר את הרקע לביקורת הפיוט ואת עיקרי מהלכיו של המחקר ועובר לנתח את הפיוט הארץ־ישראלי הקדום וסממניו, בעיקר הלשוניים. הוא דן, בין היתר, במאפייניו של פיוט זה מבחינת אוצר המלים, צורות הפועל ובנייניו, הצירופים השיריים והכינויים, זיווג צורות בפיוט, יצירה עצמית אגב העדפת סגנוניות הפיוט ולשון־חכמים. הוא רואה בלשון זו לשון הנאבקת על עצמאותה בין צורכי המבע הטבעי, המעוגן בלשון־הדיבור, ובין המסורת הספרותית הארכאית. מן ההתמודדות הזאת קמה ועולה לשון ספרותית חדשה, הנענית, מצד אחד, לדחפים־החיים הפרוצים בלשון־הדיבור השכית, ומצד שני היא גם מצליחה לבטא את עצמה בדרכה המסוגננת המיוחדת. כך נוצרים כמה וכמה מסממני הסגנון האפיינים כל־כך לפיוט. זוהי חטיבה־ספרותית עצמאית ומוגדרת, שיש בה סגנות עצמי מיוחד אשר סימני־ההיכר שלו מובהקים.

סופר האדם ונפשו

דוסטויבסקי, חייו ויצירתו, מאת קונסטאנטין מוצ'ולסקי. תרגום: דוידה קרול. בית הוצאה כתר, ירושלים. 566 עמ' (שני כרכים + חוברת ובה אחרית דבר ונספחים).

פיודור מיכאלוביץ דוסטויבסקי (1821—1881) הוא מענקי הספרות הרוסית והספרות העולמית בכלל, אך בני דורו לא העריכו את דוסטויבסקי, שכתבה או „הוזלה בכשרון אכזרי", במלוא שיעור קומתו. רק בראשית המאה ה־20 כאילו נתגלה דוסטויבסקי מחדש. ומאז או נכתבו עליו ועל יצירתו ספרים לאין ספור. הספר שלפנינו יצא לאור לראשונה בשנת 1942, והוצאת „כתר" בגדירה אותו כחשוב ובמקיף שבכל המחקרים שנכתבו על הסופר הגדול.

המחבר, הסופר קונסטאנטין מוצ'ולסקי (1892—1948), גולה בשנת 1919 מבריה"מ, השתקע בפאריס ולימד בסורבון, התמחה בכתיבת ביוגראפיות על סופרים ואנשי־רוח רוסיים. הספר כשמו כן הוא, משרטט את קורות חייו ויצירתו של דוסטויבסקי. הסופר ויצירתו מתוארים כמארג אחד, והם מקרינים זה על זה. מוצ'ולסקי מציין, כי אין להפריד בין חייו של דוסטויבסקי לבין יצירתו. הוא „חי בתוך הספרות"; היא היתה מפעל חייו וגורלו האמנותי. בכל יצירותיו עסק בפתרון חידת אישיותו, דיבר רק על מה שחווה באופן אישי. הוא נמשך תמיד אל צורת הוידוי; יצירתו מתגלה לפנינו כוידוי אחד גדול, כהתגלות כוללת של רוחו האוניברסאלית. המחבר משלב את קורות חייו הסוערים של דוסטויבסקי בניתוח יצירותיו והוא מראה כיצד חוויותיו האישיות באות לידי ביטוי בספרים דוגמת „רשימות מבית־המתים", „החטא ועונשו", „שדים", „האחים קאראמאזוב", „אידיוט" ועוד. בניתוח זה עולה ריבוי פניו של דוסטויבסקי כפילוסוף, פסיכולוג, תיאולוג ורומנטיקן. מוצ'ולסקי בניתוחיו מתבסס במידה רבה על מכתבים, טיוטות ורישומים של דוסטויבסקי לרומאנים הגדולים שלו, ומהם ניתן לעמוד על דרך התגבשותה של היצירה הספרותית ועל תגלגליה שעברה מבחינת עיצובה האמנותי והתוכני גם יחד. בנספחים לספר מובאות כמה מתבניותיו ורשימותיו של דוסטויבסקי שקדמו לכמה מיצירותיו. בהיותו בן 18 כתב הסופר הרוסי הגדול לאחיו: „האדם הוא חידה; אם כל חייך תגשה לפתור אותה, אל תאמר שבזבזת חייך לריק. אני עוסק בחידה זו כי רצוני להיות אדם". באחת ממחברותיו כתב שנים לאחר־מכן: „מכנים אותי פסיכולוג, אין זה נכון. אני רק ריאליסט במובן הנעלה, כלומר כתאר את מלוא מעמקי נפש האדם". כל חייו הנפתלים ועם כל הגלגולים שעברה יצירתו הספרותית — האדם ונפשו היו בראש מעייניו.

הספר בימי השואה

זכור, קובץ תיעודי למסירות נפש בתקופת השואה (חוברת ו'). ועדת המערכת: יהושע אייבשיץ, הרב אביגור בורשטין, הרב גרשום הרפנס, ד"ר ש"ז כהנא, דוד מנטל, פנחס רייכמן, מרדכי רסל. אגודת „זכור" בישראל, ירושלים. 168 עמ'.

שריפת ספרים על־ידי סטודנטים, במהלך הפגנה שערכו, עוררה בקרב רבים אסוציאציה לשריפת ספרים בימי השואה ובימי אופל אחרים בתולדות עמנו. אין ספק, ביחס אל הספר כערך מקודש של „עם הספר", שלעיתים מוסרים עליו את הנפש, חל כרסום רב במרוצת השנים. יהושע אייבשיץ כותב על „ספרים בימי השואה כנושא בספרות השו"ת". הוא מציין כי ב„תשובות" גדולי התורה ההלכה בנושא הספר בימי השואה מקופלת אחת הטרגדיות הגדולות ביותר של עם ישראל בדורנו, חורבן הספר והתרבות היהודית, מחד גיסא, ומאידך גיסא, מסכת הידיאות של עם, שעל אף סבלו שלא יתואר, הוא נאחז בספר כבעוגן־הצלה ועשה כל מאמץ אפשרי להצלתו. המחבר מביא דוגמאות אופייניות לנושאים שבהם דנו גדולי תורה בקשר עם הספרים בימי השואה, וביניהן: הגזירה והאופן שבהם יש להציל ספרים; האם יש להתענות ולהתאבל על בזיון ספרים ואיך; האם מותר — גם תחת איום של כפייה — ללמד גרמני ולהסביר לו תוכנו של דף גמרא; האם מוצא או מציל ספרים — לאחר השואה — רשאי לזכות בהם כדין המציל מ„זוטו של ים".

בקובץ זה עדויות ופרקי תיעוד של ניצולים מעמק הבכא על מסירות נפש יהודית וקידוש השם בגטאות ובמחנות ההשמדה. משורטטות כאן גם דמויותיהם של אישים שנספו בשואה ובאים פרקי עיון, שמהם נזכיר את מאמרו של הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין, ראש ישיבת „הר עציון" באלון־שבות, „תודעת השואה — כיצד?". קובץ זה, כחמשת הקבצים שקדמו לו, הוא חלק מפעולותיה של אגודת „זכור", ששמה לה למטרה להפריך את השקר של „כצאן לטבח" ולהדגיש את מסירות הנפש, גבורת הנפש, הקרבה ושמירה על הזהות היהודית שגילו יהודים בתקופת השואה. בפתח הקובץ מובעת דאגה לנוכח המצוקה הכספית שבה שרויה אגודת „זכור", שאינה נהנית מהתמיכה הציבורית הראויה לה. יש לקוות כי היהדות הדתית תשכיל לבסס את קיומה של אגודה זאת, כדי שתוכל להמשיך לספר לדורות הבאים על מסירות הנפש היהודית בימי השואה.

ש. יהושע

„ציונות של גאולה"

(בין הרב ריינס לרב קוק)

מאת הרב יוחנן פריד

לאחרונה, זיכתה אותנו הגב' גאולה בת יהודה (רפאל) בספר חדש פרי עטה: „איש המאורות", זה הספר אשר גואל את הרב הגאון יצחק יעקב ריינס זצ"ל יוצר „המזרחי" מתהום הנשייה.

חיבור חשוב זה מצלה מחדש את דמותו הייחודית של הרב ריינס זצ"ל על הגותו ופעליו, אך בראש ובראשונה נתנה המחברת גאולה לשמו ולתורתו, שהרי העובדה הנשכחת היא, לצערנו, כי הרב ריינס היה בראש ובראשונה רב וגדול בישראל, וכל עיסוקו ועשייתו באו לו ממקור התורה.

יש בקביעה זו — המתועדת והמתוארת לפרטיה בספר זה — כדי לקרוא תגר על הסוברים מימין ומשמאל, כן העולם התורני וכן הציבור הדתי־לאומי, כי הציונות הדתית מחברת באופן מלאכותי את שתי התיבות המרכיבות את תוארה.

אמור מעתה בפעם נוספת, כי לפנינו תורה אחת: ציונות הבאה ממקור התורה, ודתיות — השקפה תורנית — המחייבת ציונות.

ראוי לצטט כאן מתוך דבריו של ד"ר זרח ורהפטיג הי"ו בדברו על הרבנים וחובבי ציון: „הרב הגאון ר' יחיאל יעקב וינברג ז"ל כותב בדברי ההספד שלו שפורסמו בספרו „לפרקים" על הרב ריינס: הוא היה אחד מארבעה—חמשה גדולי התורה שבעולם; יכול היה להיות מהקבוצה הראשונה במעלה. אבל זה שנתן ידו ל„מזרחי" הביא לידי כך שהשתיקו אותו. ואמנם רוב תורתו נשארה בכתב ידי".

וראה עוד שם במאמרו־הרצאתו המצויינת (בקובץ „גאולה ומדינה", הרצאות בכנס השנתי למחשבת היהדות של האגף לתרבות תורנית, ירושלים תשל"ט), בה הוא מסכם את גישתו של הציונות הדתית ויחוסה ליסוד הגאולתי—משיחי בחמישה עקרונות ובמסקנה אחת —

א. הגאולה תתחיל בדרך הטבע. וכבאן שהאדם יכול לקרבה.

ב. הגאולה תיעשה על־ידי כלל ישראל, וממילא על־ידי דתיים וחילוניים כאחד.

ג. תהליכי הגאולה יהיו מלווים בשינויים במבנה החברתי—הכלכלי של העם.

ד. המטרה הסופית היא הקמת מדינה יהודית.

ה. ארץ־ישראל תיכון כארץ השם — אם אם ובשלבים, תוך תהליכים מסובכים ומאבקים רוחניים גדולים.

ולמסקנה: החידוש הגדול ביותר היה שרבנים אלו הבירו, כתבו וביססו את הרעיון שהגאולה, וזו היא, תבוא דרך הטבע.

המשכיות וסינתיזה

מעל גבי עתון היישובים ביש"ע, „נקודה", מתחולל לאחרונה ויכוח רעיוני — מעמיק וסוער. עניינו המרכזי, בהעמדה זו מול זו את משנת הרב ריינס זצ"ל מול משנתו של הראי"ה קוק זצ"ל. המתפלמסים מעמידים זו מול זו את הציונות הדתית—הארגונית, מול הציונות הגאולתית. ויכוח זה שיש לו, כמובן, שורשים עיוניים חשובים, עניינו בעולם המעשה, השלכותיו מגיעות עד להתמודדות פוליטית מפלגתית וחיצונית, ופירותיו ידועים לכל. (גם האכסניה לויכוח זה, כמובן אינה מקרית!).

אפשר שהגיעה העת לנסח מסקנות העולות מתוך התהליך ההיסטורי מבין הרב ריינס עד להרב קוק. להערכתי, נובעות אלו מהמשכיות ומסינתיזה שאינה מטשטשת את חילוקי הדעות, אך מסקנות אלו עשויות להציב אתגרים ופרוגרמה ברורה לציונות דתית בת ימינו.

לשם הכוונה, מתוך האחריות, ומתוך הרצון להניף דגל — אנסום כאן בצירוף המלה המעגנה מתח רוחני, נפשי ומעשי — ב„ציונות של גאולה".

ההגינות והדיוק ההיסטורי מחייבים להזכיר כי בכותרת זו פרסם בשנת תשל"ד ראש ישיבת „הר עציון", הרב יהודה עמיטל שליט"א, מאמר, המופיע גם בספרו „המעלות ממעמקים" אשר יצא לאור אחר מלחמת יום הכפורים.

במאמר זה קובע הרב עמיטל כי: „המועקה והמבוכה שבאו בעקבות מלחמת יום הכפורים חשפו למעשה משבר עמוק. מהו משברו של עצם הרעיון הציוני בתפיסתו ההרצליאנית. מה בעצם יסודו של אותו רעיון, אשר הצית לבבות, ורכש לו אוהדים גם בקרב טובי אומות העולם? הרצל ביקש לפתור את 'שאלת היהודים' למען היהודים ולמען אומות העולם... קיומם של היהודים יובטח במולדתם והעולם לא יוסיף יותר בעיית היהודים. על ברכי רעיון זה חונך הדור, ורעיון זה הפך לאבן פינה בכל תפיסתו הלאומית... והנה בשעה שהציונות חוגגת את נצחונה במישור המעשי — תפיסתה האידיאולוגית מתמוטטת כל־כולה. שאלת היהודים לא נפתרה!"

אך אז קובע הרב עמיטל: „אולם קיימת גם ציונות אחרת והיא ציונות של גאולה, אשר מבשרה הגדול ופרשנה הגדול היה הרב קוק זצ"ל. ציונות זו לא באה לפתור את שאלת היהודים על ידי כינון מדינה יהודית, אלא היא משמשת מכשיר בידי ההשגחה העליונה לקדם את ישראל לקראת גאולתו... מגמתה הפנימית היא... להיותו עם קדוש, עם אלוקים חיים...".

יש להבהיר ולקצר במקום שיש להאריך מאד, כי בהגותו של מרן הרב זצ"ל בנושא הציונות יש להבחין בשתי דרכים מקבילות, לפעולה מעשית:

כחד גיסא — עידודו של „המזרחי" לעשייה והדבנו לריכוח רעיוני פנימי בתוך התנועה הציונית. (ראה למשל אגרות הרי"ה, בחלק ב' של אגרות הראי"ה, מכ"ב שבט תרע"ב אל האגודה „המזרחי").

ומאידך גיסא — קריאותיו ומפעליו להקמתה של תנועה נוספת לתחיית האומה, הכוללת בתוכה את כל הזרמים הגונים הרוחניים, את כל הרעיונות הציוניים והעלאתם בקודש על נס „דגל ירושלים". (וראה כמעט את כל האגרות בחלק ג').

תנועה רוחנית זו אשר מוסיפה את נדבך ירושלים על גבי ציון, ומצוה את הרוח אחרי תחיית החומר עדנה מצפה לגאולתה המעשית.

חמישה עקרונות יסוד

מכאן בא אנכי לניסוחם של חמישה עקרונות־יסוד, העולים מתוך משקנת הדורות השונים במשנתם ובכתבים של הוגי הדעות בציונות הדתית לדורותיה, ואשר להערכתי מציבים אתגר מעשי־חינוכי עד כדי שאלת חיים או מוות לכל אשר נשמה וגופה, רוחה ומעשיה הפוליטיים של הציונות הדתית יקרה לו!

וכך הם הדברים:

הציונות הדתית היא „ציונות של גאולה" והיא באה לגאול את הציונות אל הגאולה השלמה הלכן היא:

(1) ציונות הבאה ממקור הקודש, ומקור קדושת כלל ישראל והפרט.

(2) ציונות הלוחמת, בתוך עצמה, את מלחמת הקודש בחילוניות אך לא, חס ושלום, בחילוניים.

(3) הציונות הזו אינה שותפת ומציבה בלבד, אלא שואפת להפיכה כוללת בכל הנושאים של החיים היהודיים ולכל עם ישראל.

(4) זו ציונות השואפת לפתרון שאלת הקיום ואיכות החיים היהודיים של עם ישראל בארצו, במדינתו במשפחת העמים והחיים המדיניים.

(5) זו היא ציונות המעלה על נס הגל את ירושלים, עיר הקודש והמקדש, ומפרשת את מהלכי ההיסטוריה האנושית לקראת חזון אחרית הימים, כשיאו של התהליך ארוך בגאולתם של ישראל קמעא קמעא — עד לגאולת העולם כולו.

היקום לנו הבחזות? היתאחדו „איש המאורות" עם „בעל האורות"? התכיל הציונות את עצמה.

(מתוך דברים בכנס עיוני לכבוד יציאתו לאור של המונוגרפיה)

„פרי חכם" / מאת בועז בן־יהוד

חידוש והעמקה בנושאים ושאלות המעסיקים את ה־מעיין התורני המשכיל, החל בדברים יום־יומיים ועד לדברים העומדים ברומו של עולם, מוארים ומתלבנים בספר החדש „פרי חכם", והוא פריו של חכם הרזים, הרב יהודה לייב אשלג זצ"ל, מחבר „הסולם" על הזוה"ק.

הספר יצא לאור בעריכת נכדו, הרב יחזקאל אברהם בנו של אדמו"ר הרב ברוך שלום הלוי אשלג שליט"א.

לפנינו שני כרכים — כרך א' מאמרים וכרך ב' אגרות קודש. החומר הועתק מכתבי־יד של המחבר. לפי דברי המו"ל, זוהי תחילתה של סדרת ספרים כאותם כתבי יד של המחבר, שבהם היה נוהג להעלות הגיגיו ומחשבותיו ורשם עליהם „פרי חכם".

חירות מהי?

כבר בשנת תרצ"ג החל הרב אשלג להוציא לאור סדרת חוברות העוסקות בשאלות היסוד של יהדות מול חילוניות, מתוך שאיפה לקרב רחוקים, ולהשיב בנים אל חיק אבותם. החוברות ערוכות בצורה ובסגנון הי־שווים לכל נפש. הכוונה היתה להוציא לאור חמישים חוברות, כאשר כל חוברת עוסקת בנושא אחד מנושאי היהדות.

למעשה יצאו לאור רק שלוש חוברות, וזאת בשל מצוקת העתים. ו־ע"כ נשארו מאמרים בכתב יד, ו־כמעט שנשכחו. לאחרונה הוציא ל־אור אחד התלמידים את חמש החוב־רות הראשונות בסדרה בצורת ספר בשם „מתן תורה" והדבר עורר הת־עניינות רבה בחוגים שונים. הספר נפוץ בקרב המעיינים וגבירה הדרי־שה להמשיך ולהוציא לאור מאמריו ורשימותיו של המחבר.

בספר „פרי חכם" שלפנינו, הוב־או ס"ו מאמרים נוספים בהם נגללת יריעה רחבה של נושאים רבי היקף כמו עניין החירות על ענפיו והשל־כותיו, בגוף ונפש, השלום בעולם, אהבת ה' ואהבת הבריות, גלות וגא־ולה, חכמת ישראל לעומת חכמת החיצונים, תורת הקבלה ומהותה.

הספר פותח בנושא החירות, ש־הוא מושג נעלה ביהדות. חג הפסח מכונה זמן חירותנו. גם עניין קבלת התורה נקשר בעניין החירות כמאמר חז"ל: חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות, מלמד שנעשו חי־רות ממלאך המוות.

מה הקשר בין מושג החירות ל־קבלת התורה? ומה המשמעות של חירות ממלאך המוות? מהי חירות הפרט? בשאלות אלו דן המחבר. ומכאן לשאלה: האם האדם חפשי הוא בבחירתו? האם פועל הוא מ־תוך בחירה חפשית או מתוך אילו־צים? ואם כן, היכן חירות הפרט?

הגורמים המניעים בחיי הפרט הם גורמים מאלצים הנאה וסיפוק מזה, יסורים ומכאוב מזה. במצב בסיסי זה אין לאדם בחירה חפשית, כך שיוכל לדחות את הגורם המענג, או לגרום עצמו במו ידיו ליסורים.

עיצוב וגיבוש האישיות הוא פרי שני גורמים יסודיים: אופי אישי — תורשתי, וגורמים סביבתיים. המחבר מדגים זאת בתהליך התפתחות גרעין החיטה, ומבחין בתהליך זה ארבעה שלבים. שלב א': הגרעין, שבו גלומים כוחות ההתפתחות עדי השבולת, ונחשב לגורם עיקרי. שלב ב': התפתחות הגרעין עצמו. זה שלב הרקבון הקשור בשלבי הגדילה הראשונים. שלב ג': גורם פנימי המתחבר עם גורמים מסביבה הקרובה כמו מים, מלחים וכו'. שלב ד': גורמים מרבים חיצוניים הפועלים עליו מבחוץ ואין להם יחס ישר אל החיטה, והיא הסביבה החיצונית הכוללת טיב הקרקע, אקלים, משקעים וכו'.

ומהמשל — אל הנמשל. תכונות האישיות הבסיסיות מקשפות מגורמים תורשתיים המכונים בפי המחבר „מורשת אבות". מכאן ואילך פועלים עליו השפעות סביבתיות המעצבות את האישיות. תהליך זה כולל ארבעה שלבים המקבילים להתפתחות החיטה. השלב האחרון הוא שלב ה־סביבה החיצונית, שהיא החברה וה־סביבה התרבותית בתוכה נקלט ה־פרט.

אולם, מהו חירות היחיד על פי התורה, ומהו חירות ממלאך המוות? ברעיון האישיות בצורתה הבסיסית מתגלם באנוכיות ואהבה עצמית. זה השעבוד האמיתי, עבודת האדם ליצריו, והוא שורש הרע.

התורה מפתחת באדם חוש הכרה הרע שהיא התנגדות פנימית לאנוכיות, ומסגלת לו תכונות של חסד והטבה עם זולתו. והו חירות ממלאך המוות! — עניין זה נרמז בתורה ב־מעשה הבריאה: „עפר מן האדמה" הוא המצב הבסיסי של האישיות ה־שרויה באהבה עצמית. ואילו „נפש חיה" הוא כאשר האדם, בדרך ה־תורה מסגל לעצמו שאיפות ורצונות של השפעה לזולתו.

חכמת הקבלה והפילוסופיה

חשוב מאד הוא המאמר על חכמת הקבלה והפילוסופיה, הדן בשתי בגישת המקובלים האמיתיים לבין גישת הפילוסופים היוונים בהגדרת ערכים גשמיים או רוחניים.

הפילוסופים, בהרצאות מקיפות, ניסו להוכיח שהנפש היא מולידת הגוף. מסקנתם תמוהה, כי כל אב יש לו דמיון או יחס מסויים כלפי התולדה שלו. ואם קובעים שהרוחניות משוללת כל מקרי הגשמיים — איך היכן היחס או נקודת המגע בין הגשמי לרוחני?

המחבר שואל, על איזה בסיס קבעו את גדרי הרוחניות בשעה שלא ראו ולא הרגישו זאת מעולם? — ומכאן פונה המחבר וקובע שאין לאיש היכולת לחלק נאמנה בין גשמי לרוחני זולת לאלה שהשיגו השגה רוחנית והרגישו אותה. ועל כן לחכמת הקבלה אנו צריכים.

מהו רוחני? לכאורה, כל כח שאינו מתגלה בצורת החומר, ואינו בהרגש החושים, המחבר דוחה הגדרה זו. כדוגמה הוא לוקח את מרדת החמצן שהיא אחת המרכיבים העיקריים של החמרים. כשרוחה — אינה בשליטת החושים, אינה ניתנת למישוש משקל או ריח וכו'. אולם בהרכבתה עם המימן — מיד הופכת לתרכובת המים והנשלטים בהרגש החושים.

מכאן מוכח שאין לקבוע לו דבר שאינו בשליטת החושים — אינו חומר. אין לך נותן מה שאין בו. כמו"כ בתהליך הפרידה תימצא חזור החומר ומתפרק ליסודות.

מסקנת המחבר היא כי השמות ה־תוארים את תמונת החומר לפי המר־חש בחמשת החושים בלבד — הם בדויים לגמרי, כי התמונה הנוכרת לחושים משתנה ולא הכבוריים מבטאים גלויים חיצוניים של החומר ולא עצם החומר. גם הגדרת עצם החומר „הכח" הוא בדוי, כי אינו בשליטת החושים וע"כ אינו ניתן להגדרה.

זו נקודת ההבדל בין תפיסת הפילוסופים לתפיסת המקובלים. לגבי מהות החומר. הפילוסופים מדברים על מציאות רוחנית מופשטת, וחושפים את המעולה הנשמית, בעוד שהמקובלים מדברים על השגת ה־חושים ב„צורה" רק כשהיא מלובשת בחומר. השגת הצורה היא רק דרך החומר על ידי היחס המשותף שבין צורה לחומר, שהלכלא כן לא היתה הצורה מלובשת בחומר.

החידוש מעניין מביא המחבר, אשר גם המושכלות מורכבות מהחומר וצורה, או בלשוננו „גוף ונפש". כי השפע המקובל לנברא הוא הרוחני, והעולם אין מדבר בשפע כשלעצמו, אלא כאשר הוא מלובש בכלי הגשמי ש־הוא רצון הנברא לקבל טוב. תכונה זו נמשכת מצד הבריאה. הרי שה־שפע „הנפשי", ורצון הנברא „הגוף" מורכבים יחד.

בסיכום מחדד המחבר את נושאי וכוחו עם הפילוסופים הישנים. והולק על הנחותיהם: א', על מה שהחליטו שכוח המחשבה השכלית היא הנפש הנצחי ועצמות האדם. הב', שהגוף נמשך מן הנפש כמו עולה ועלול. הג' מה שאומרים שאישים רוחניים המה עצמים פשוטים בלתי מורכבים.

כל המסקנות המוטעות הן פרי ה־פילוסופיה הצורתית, המפשיטה מו־שגים ואינה בוחנת אותם לאור ה־נסיון המעשי. המחבר מביע ספקו מן הפסיכולוגיה החדישה שאינה מפשיטה מושגים, אלא בוחנת אותם לאור הנסיון המעשי. ובלשונו: „ועל כן אנו אסירי תודה לפסיכולוגיה המטריאליסטית שהכתה אותה מכה נצחת!"

אגרות קודש

בחלק ב' של הספר מובאים מכתבים אשר כתב המחבר לתלמידיו ו־ידידיו. לדברי המו"ל נבחרו אגרות אלה מתוך מאות ממאות השיבותם במה שנוגע להכרת המחבר, דרכי הדרכתו והנהגתו עם תלמידיו.

המכתב האחרון בספר הוא מכתב שהרב המחבר זצ"ל כתב בלשון ה־זוהר לאחד מתלמידיו המובחרים ב־שנת תרפ"ב, מכתב זה הודפס יחד עם תרגום לעברית.

יצירתו הספרותית של המחבר מפ־ליאה בהיקפה החל מסדרות ספרים, דרך מכתבים, מסות, מאמרים, רשי־מות, שירים ועד רעיונות ותגמים. חלקם הגדול עדיין בכתובים.

בשאיפתו להקל על המעיינים ב־כתבי האר"י ז"ל החל לכתוב מעין מילון למושגים מחכמת הקבלה. כ־שהחל בעבודתו ראה כי הירידה מת־רחבת והולכת ורק על הוצאת אי ב־לבד יצא ספר עב כרס. ראה שיקשה להשלים המלאכה.

אז החל לבאר את כל ספר „עץ חיים" להאר"י ז"ל. בשני פרושים: פנים מאירות שהוא הסבר מקומי ל־עניין ו„פנים מסבירות" שהוא בי־אור היקפי. על ספר זה מופיעים הסכמות מגדולי הדור, ביניהם מהרב המקובל הידוע הרב חיים שאול דוויק זצ"ל. אח"כ הוציא לאור את הספר הגדול „תלמוד עשר הספירות". מט־רת הספר להנחות את המעיינים ב־כתבי האר"י ז"ל. המחבר בחר מאמ־רים מכל כתבי האר"י ז"ל וסדרם לפי שיעורים לפי סדר העניינים, והוסיף פירוש מקומי נרחב בשם „אור פנימי" בסוף כל שיעור בא סכום מקיף לשיעור בשם: „הסתכ־לות פנימית".

מפעל חייו הוא ספר „הסולם" על הזוהר הקדוש. בספר מופיע לשון הזוה"ק במקור, ולצידו פירוש „הסו־לם" שכולל תרגום מלא לעברית, ו־כן ביאור מקומי לעניינים. לעניינים ארוכים ומקיפים הוסיף את החיבור „מראות הסולם". כמו כן הוסיף ציו־נים בראש כל עניין, מראה מקומות לעניינים והילופי גרסאות.

לכרך א' מצורף מאמר „פתיחה ל־חכמת הקבלה" שנועד להקל על ה־מעיינים להבנת ההקוקות העסקים בחכמת הקבלה.

לסיכום יש לברך את המו"ל על מאמציו להוציא לאור כתבי היד ב־הוצאה מאירת עיניים, שיזכה להמ־שיך להוציא לאור יותר כתבי היד לתועלת הרבים.

אוהב ישראל ועושה ישועות

מאת יהושע טברסקי

ר' אברהם יהושע העשיל היה בנו בכורו של ר' איציק'ל מסקווירה, והוא נקרא על סבו הרבי מאפטא, בעל „אוהב ישראל" שהיה מכונה כך על שם ספרו שחובר. הוא היה ידוע כאוהב ישראל והיה משתדל להסיר סבלם של ישראל ומתפלל על כל סובל ו־נדכא.

גם בלב הנכד בערה אש אהבת ישראל והיה תומך בכל נדרא ונזוי. כספו היה מפוזר לעניים. הוא היה מחזק ללמדן, ואביו העיד עליו, ש־הוא לומד תורה לשמה.

הוא נחשב לבעל „מופת". מתוך רצון לעזור לנצרך והיה מבטיח „ישועות" לכל הפונים אליו.

ב' כסלו הוא יום הזיכרון של ה־רבי מסקווירה, ר' אברהם יהושע העשיל. ביום זה מתאספים חסידי סקווירה ומספרים ממעשי נפלאו־תיו.

אביא כאן סיפור, שסיפר אחד מ־זקני החסידים בשעת שתיית „לחיים" ביום הזיכרון.

מעשה במוכסן אחד, שהיה מחזיק את הטחנה בנהר ואת האכסניה על פרשת הדרכים. נתקף עליו לב ה־„פריץ", התחיל לשלול ממנו את זכויותיו.

בשעת צרה זו פנה המוכסן אל הרבי מסקווירה. עיין הרבי ב„פת־קא" של המוכסן הכפרי ונאנח עמו־קות. ביקש הרבי גפרור דלוק מאת הגבאי, הצית בו את הפתק ואמר — כך יהיה ארמונו של הפריץ.

סיים החסיד המספר: אכנם כך היה. ביתו המפואר של הפריץ נשרף כליל, והמוכסן נשאר על מקו־מו. הפריץ שינה דעתו והניח ליהו־די שלו. האסון ריכך את ליבו ד־התחרט על רצונו להוריד את היהו־די מנכסיו.

החסיד ששמעתי מפיו את הסיפור הזה נאנח עמוקות ואמר: כי יתן לנו מושיע ועושה פלאי כמו האדמו"ר מסקווירה.

הוא עצמו — המספר — היה ילד קטן באותה תקופה שנתחדש בה ה־מעשה. הרבי מסקווירה הדריך אותו בהנחת התפילין שלו, ובירך אותו אז באריכות ימים. ואכנם הוא הא־ריך ימים עד ימי זקנה, עד גיל תשעים ויותר.

הרבי עצמו נפטר בשנת תרמ"ו, ויהא זכרו ברוך ומאיר עיני יש־ראל.

מיליונר באיש ציבור / מאת בת שלום

זוכרים את סול לינוביץ, שליחו המיוחד של הנשיא קארטר למזרח התיכון בימי „ורה הרכשה" שלנו עם מצרים ובתקופת קמפ־דייויד? לינוביץ זה, שפרש מעסקי ציבור, מפרסם כיום אלה ספר אוטוביוגרפי ששמו: „איך נעשים איש ציבור". ז־איך באמת, שואל קהל הקוראים האמריקני, ולומר כי בראש וראשונה צריך דחף חזק להצליח בעסקים ולעשות כסף.

לינוביץ נולד בביתו של יהודי רוסי, רוכל פירות, מהגר חדש בארצות הברית וככל הנוער היהודי במצבו — התמיד בלימודיו ונעשה עורך דין. מזלו הטוב הפגיש אותו עם ממציא ניו־יורקי אנונימי חולה בשם צ'סטר קארלסון, שהסכים לשכור את שירותיו כיועץ משפטי. במעבדה קטנה, בחדר האחורי של חנות לקוסמטיקה, ברובע קווינס בניו־יורק, התעסק אותו צ'סטר קארלסון בהמצאה חדשה, שהיום אי אפשר לתאר משרד אחד בעולם בלעדיה. קארלסון הוא ממציא מכונת ההעתקה, אותה מכונה שבעזרתה מצלמים היום מסמכים, תעודות, מכתבים, עבודות סמינריוניות דבר בזמן קצר. לינוביץ מתאר בספרו, באחד הפרקים המרתקים ביותר שלו, איך המצאה המכונה, איך נייסו איש עסקים למימון ייצורה ההמצאה, ואיך, ותוך שנים מעטות, הפכו הממציא, איש העסקים ועורך הדין שלהם, מר לינוביץ, למיליונרים. כבדים העומדים בראש אימפריה. מכונת ההעתקה המצלמת שייכת, מסביר לינוביץ, לתחום שבו הכלי ממציא את הצורך. לפני שהומצאה — היו מיליוני הביורוקרטים בעולם מרוצים למדי עם ניירות הקופי שלהם, אחרי שהומצאה — אי אפשר בלעדיה.

אחרי שעשה כסף, התעורר בלינוביץ רגש עז של הכרת טובה כלפי המדינה שאיפשרה לו להשיג את כל מה שחלם עליו מבחינה חומרית. וכך התגייס לעבודה בענייני ציבור. הנשיא לינדון ג'ונסון מינה אותו לשגריר ארה"ב בארגון המדינות של יבשת אמריקה. סול לינוביץ היה שושבין אמנת תעלת פנמה, מבצע שהעסיקו לאורך כל שנות ה־70. עם התחלופים בבית הלבן, מגייס הנשיא ג'ימי קארטר את לינוביץ כשליחו במזרח התיכון. סאדאת, הוא כותב, קרא לו „סולי" מיד אחרי הפגישה הראשונה, דבר שהחניף ליהודי האמריקני מאוד מאוד עד שפגש במנחם בגין ד' הוא ציינן את התלהבותו: סאדאת מכנה כל אחד בשמו הפרטי, אמר בגין, הוא קרא לי תמיד מנחם, אבל אני מקפיד להחזיר לו ב„אדוני הנשיא".

פורטרטים של אנשים בעמדות בכירות מנמרות את הספר לכל אורכו. לינוביץ מתאר את הנשיא ג'ונסון כאיש גשוש ולא שהתאלי המרושה לעצמו להתפשט, להשתרע על שולחן, להזמין מסאז'יסט שיעסה את גבו הכואב ותוך כדי כך להמשיך בשיחה המדינית עם איש שיחו.

קארטר, לעומת זאת, מכורף לפרטים. אמור לנקוב באזני נשיא זה במספר או בעובדה כל שהיא, כותב לינוביץ, כי מיד אחרי זה הוא יטביע אותך בשאלות ללא סוף בנוגע לפרטי הפרטים הקשורים למספר שציינת. למי שאוהב את הרכילות הקטנה שמאחורי הקלעים של הפוליטיקה העולמית — הספר מתאים במיוחד.

מספריית העולם

ישראלים ודאי ישאלו את עצמם, למה רק באמריקה מצליחים יהודים להיעשות גם מיליונרים וגם פוליטיקאים מעולים ולהמשיך להפתיע כסופרים לא רעים. כאשר אצלנו אפילו הישג אחד מן השלושה הוא דבר נדיר.

*

בין היסטוריה ודו־משמעות

קפקא וקאמי, תומס מאן וז'אן פול סארטר, התייחסו אליו בהערצה מהולה ביראת כבוד; קהל שוחרי התיאטרון עוהר עד היום להצגותיו, למרות שנפטר בשנת 1912; הנשים ראו בו הבויד, ועוד יותר היום מבעבר, את אויבן המושבע. הוא היה האיש שכתב, בבדיחה עצות שהפכה למוטו צעירים: „אין לכתוב על אשה באופן דרמאטי? האשה אוהבת, השחר את פניה, השמש אוהבה...". אשתו, עתואה אוטפורית בשם פרידה, כתבה כי נישואיה דמו לדהרה בווזה פראיה על פני קרח דק המכסה התהומה.

האיש — יוהאן אוגוסט סטרינדברג, הקודר שבמחזאים הסקנדינביים, שבימים אלה מתפרסמת הביוגרפיה שלו, כתובה בידי מיכאל מייאר.

סטרינדברג כתב בחייו שבעים וחמישה כרכים של מחזות, סיפורים, שירים, מאמרים, יומנים ומכתבים. מכל אלה — מה שזוכרים לו ביותר זו הקנאות שבה שנא נשים... דק גורה, אלגנטי, פחדן (באחד מויכוחיו הוא מודה שגם כאדם מבוגר הוא פוחד מחושך, מכלבים ומורים), שחקן בתיאטרון המלכותי של שטוקהולם, סטודנט לרפואה, חובב צפות (למד סינית ויפאנית בתחביב), אנטיקפי פראי שבגיל העמידה התחיל לפתע ללמוד עברית. בקיצור — לאו דווקא אדם מאוזן... את חלק הארי של חייו עשה בגלות ובבדידות בין פריס, ברלין, שוויץ וארצות סקנדינביה. כשכל כמה שנים הוא מאמץ כדרכו, בסערה ובקנאות יוקדת, איזו תיאוריה פילוסופית או חברתית חדשה. סטרינדברג מצטייר בביוגרפיה שלו כבין „היפי" מודרני, טיפוס של סמים ול.ס.ד., שגורלו קבע כי יוולד במחצית השניה של המאה הי"ט במקום במחצית השניה של המאה ה־20. בתשעים הרבעים הם בתרעיות כי הוא חי בתקופה שעל סף שינוי מוסאלי, וכנראה הקדים את התקופה במעברים הקיצוניים שלו שבין היסטריה לדו־משמעות.

לולא היה גאון — לא היה ראוי לעסוק בו כמובן, אבל מודחים בתחום התיאטרון מבחינים בהשפעתו הגדולה על כמה מן הבולטים ביותר שבמחזאי המאה ה־20 וביניהם יוג'ין אוניל האמריקני, ג'והן אוסבורן, אדוארד אלבי והארולד פינטר האנגליים. הדמויות ששירטט סטרינדברג במחזותיו („העלמה יוליה", „גושים") כתרוצצים מאז על פני בימות ומסכי קולנוע, בעלי עוצמה בימינו כמעט כבתחילת המאה.

סטרינדברג לא האמין באפשרות לתקן את החברה, לערוך רפורמות, להציע תיקונים. הוא יעץ לכל שומע „לשרוף הכל, לפוצץ הכל". מי שרוצה יכול לראות בו מקור השראה מוקדם לאנרכיסטים, לחבלנים ולמדוריסטים של ימינו. מה חבל שהגאונות לובשת לפעמים את הפרצוף האלים והמאיים של השטן.

לפרשת השבוע

תולדות

ויתן לך האלקים

מאת הרב חיים פרדס

ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ, ורוב דגן ותירוש. יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים, הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך, אורריך ארור ומברכיך ברוך (כ"ז, כ"ח—כ"ט). ומפרש רש"י: מטל השמים כמשמעו (וכפשוטו, והיא ברכת הטל). ומדרשי אגדה יש להרבה פנים. ואמנם, לכשנעיין במדרשים נוכוח לדעת, כי ברכתי הקצרה והממצה של יצחק כללה בתוכה עולם ומלואו, והיקיפה ברוח קודשו ובהשגתו העליונה של יצחק את כל דברי ימי זרעו של יעקב שהיא כנסת ישראל.

הנה אמרו ב„פרקי דרבי אליעזר" פרק ל"ב: רבי יהודה אומר, עשר ברכות ברך יצחק ליעקב על טללי שמים ועל דגן הארץ, כנגד **עשרה מאמרות שבהם נברא העולם.** ובמדרש „תדשא" פרק ה' אמרו: כנגד עשרה מאמרות (שנברא בהם העולם) ברך הקב"ה לאדם הראשון, וכנגדן נתנסה אברהם אבינו **בעשרה נסיונות,** וכנגדן נאמרו **עשר בריתות** בפרשת מילה, **וכנגדן ברך יצחק ליעקב עשר ברכות.** נמצא איפוא, כי מניין **העשרה** המשותף לכל העניינים הנשגבים הללו, נוגע הוא בעשר הספירות העליונות־הקדושות, שהן הן עשרת המאמרות שבהם נברא העולם, וכנגדן נתנסה אברהם, נתברך יעקב, ונכרתה ברית המילה בין הקב"ה לאברהם. ועוד דרשו חכמים בבראשית רבה לפרשתנו פרשה ס"ו: **מטל השמים,** זה המן (שירד להם לישראל במדבר), שנאמר (בשמות ט"ז ד') הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. **ומשמני הארץ,** זה הבאר (שהיתה לישראל במדבר), שהיתה מעלה להם מיני דגים שמנים יותר מדאי. **ורוב דגן,** אלו הבחורים, שנאמר (בזכריה ט' ט"ז) דגן בחורים. **ותירוש,** אלו הבתולות, שנאמר (שם, ט' י"ז) ותירוש ינובב בתולות. הרי מכאן, כי יצחק חזה בחזון הנבואה את המן והבאר וכן את בחורי ישראל ובנותיו, העתידים לעמוד לו ליעקב לעתיד לבוא, ובירכו בכל אלה בכל לבו ונפשו. **ועוד** אמרו שם במדרש; **מטל השמים,** זו ציון, שנאמר (בתהילים קל"ג ג') כטל חרמון שיורד על הררי ציון. **ומשמני הארץ,** אלו הקרבנות. **דגן,** אלו הביכורים, **תירוש,** אלו הנסכים. והוסיפו שם במדרש ואמרו: **מטל השמים,** זו מקרא. **ומשמני הארץ,** זו משנה. **דגן,** זה תלמוד. **ותירוש,** זו אגדה. ולבסוף אמרו, כי תחיית המתים שלעתיד לבוא וכן טובו של העולם הזה, אף הם אף הם רמוזים ומושקעים בנבואת קודשו של יצחק. וכך דרשו ב„מדרש הגדול": **מטל השמים,** זה טל של תחיה שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים, שנאמר (בישעיהו כ"ו י"ט) כי טל אורות טליך. **ומשמני הארץ,** זו טובת העולם הזה. **ורוב דגן ותירוש;** זו תורה ומצוות זו תורה ומצוות שהן משמחים לבו של אדם. וכן הוא אומר (בתהילים ד' ח'), בנוגע לשמחה הכלולה בדגן ובתירוש), נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. ו„בתורה שלימה" לפרשתנו אות קכ"ט, כתב בשם ספר „נר השכלים" **ותירש** (נאמר כאן בכתוב, חסר האות ו') כלומר, **תירש** הארץ. והכוונה היא לכיבושה ולירושתה של ארץ ישראל. נמצא לפי זה, כי יצחק בברכתו ליעקב הקיף וחבק בנבואתו את נסי המן והבאר שזכו להם ישראל במדבר, את בחורי ישראל ובתולדותיו הטהורים והזכים, את ציון וירושלים ואת המקדש וקדשיו, את התורה על כל חלקיה ואת קיומן של המצוות, את קדושת הארץ ומצוות ירושתה וישיבתה, ואת תחיית המתים והעולם הבא. ואת כל הברכות המופלאות הללו היה עשוי עשיו הרשע ליטול לעצמו, אלמלא חכמתה־נבואתה־קדושתה של רבקה אמנו, אשר בזכותה בלבד זכינו לכל המתנות וההשגות העליונות הללו.

כמה נפלאים הם דבריו של המהר"ל בספרו „נתיבות עולם" נתיב גמילות חסדים פרק ית, שהעלה רעיון עמוק בפרשה זו. שנינו בברייתא במסכת ברכות נ"א א'—ב': **עשרה דברים** נאמרו בכוס של ברכה (כלומר, כוס ברכת המזון). טעון הדחה (במים מבפנים), ושטיפה (מבחוץ), חי, מלא (יין), עיטור, עיטוף, ונוטלו בשתי ידיו ונותנו בימינו, ומגביה מן הקרקע טפח, ונותן בו עיניו, ומשגרו לאשתו ולבניו ולאנשי ביתו. אמר רבי יוחנן, אנו אין לנו (בימינו, מתוך העשרה הנזכרים בברייתא) אלא **ארבעה** בלבד. הדחה, שטיפה, חי, מלא. והרי כבר למדנו על פי „פרקי דרבי אליעזר" שם, כי עשרת הדברים שנאמרו בכוס של ברכת המזון, מכוונים הם כנגד עשר הברכות שבירך יצחק את יעקב. והמהר"ל מעמיק בדבר ומסביר כך: **שטיפת** הכוס מבחוץ היא כנגד „מטל השמים", שהרי הטל מדיח ומרטיב את האדמה מלמעלה. **הדחת** הכוס מבפנים היא כנגד ו„משמני הארץ", שכן רטיבותה ולחותה של האדמה מבפנים, מסייעת לגידול האילנות והתבואה. היין **החי** שאנו מזוג ומהול במים הוא כנגד „ותירוש", שכן התירוש המשכר־הטעים הוא רק כשהוא בכוחו המלא כשאינו נזוג. הכוס **המלא** הוא כנגד „ורוב דגן", שכן ברכת הדגן היא כשהוא מלא בשבליו, וכמו שנאמר ביואל כ"ד: **ומלאו** הגרנות בר. **העיטור** של כוס הברכה בתלמידים או בכוסות הסובבים אותו, הוא כנגד „יעבדוך עמים", הסובבים את ישראל כדי לשרתם ולעבדם לעתיד לבוא. **והעיטוף** בבגד הוא כנגד „וישתחוו לך לאומים", שהוא הכבוד שעתידים אומות העולם לחלוק לישראל. וכמו שאמרו במסכת שבת קי"ג א': רבי יוחנן הוה קרי למאניה (לבגדיו) מכבדותיה (משום שהבגד מכבד את האדם). ולכן רומז **עיטוף** הבגד, לכבוד של האומות כלפי ישראל. **ומקבלו בשתי ידיו ונותנו בימינו** הוא כנגד „הוה גביר לאחיך", שכן קבלת הכוס בשתי ידיו שהן בחינת הכוח והממשלה, וכמו שנאמר בבראשית ט"ז י"ב: ידו בכל, ונתינת הכוס בימינו שהיא בבחינת התרוממות והתנשאות, כמו שנאמר בתהילים קי"ח ט"ז: ימין ה' רוממה, מורות הן על היות ישראל גביר ומלך על האומות. **ומגביה מן הקרקע טפח,** הוא כנגד „וישתחוו לך בני אמך", שהרי ההשתחואה היא על הקרקע בפחות מטפח. **ונותן עיניו בו** (בכוס) כנגד „אורריך ארור", שכן כוחה של העין הטובה־המברכת מבטל את קללת המקללים את ישראל. **ומשגרו לאשתו ולבניו** הוא כנגד „ומברכיך ברוך", שהרי אשתו ובני ביתו המברכים אותו תדיר, הם עיקר ברכתו וטובתו של האדם. אבל עתה בהיותנו בגלות, בלי שלטון ומלכות, שהם הדברים הכלולים **בששת** הדברים האחרונים שבכוס, אין לנו אלא ארבעת העניינים הראשונים התלויים בארץ, ולא בישראל ובגדולת מלכותם. והם שטיפה, הדחה, חי ומלא, הכלולים ב„מטל השמים ומשמני הארץ, ורוב דגן ותירוש".

طبق الأصل

הפולמוס סביב הקמת אנדרטה לדרייפוס

מאת ד"ר נפתלי אילתי

בשנה האזרחית החולפת צויין בצרפת מלאת 90 שנה למשפט דרייפוס. ב־22 12.1894 נסתיים משפטו הראשון של דרייפוס והוא נדון למאסר עולם וגורש לאי השדים. עברו כשתים־עשרה שנה עד שב־22.7.1906 זכה הסרן דרייפוס לריה־בילטאציה גמורה, הוכח כי הוא חף מ־פשע ולא היה יסוד להאשמתו בריגול, ו־הוא הועלה לדרגת קולונל.

הרעיון היה להנציח את זכרו של דרייפוס בהקמת מצבת זיכרון. את הרעיון הגה שר התרבות היהודי, ז'אק לאנג, והטיל על אחד הפסלים הידועים להכין תבנית למצבת זיכרון לדרייפוס בגובה של שתים עשרה רגל ועליו הדיוקן של דרייפוס כשהוא מחזיק בידיו חרב שבורה, ובתחתיה הכתובת: סמל לצדק ולמשפט. החרב השבורה צריכה היתה לסמל את שבירת החרב של דרייפוס, והסרת אותות הקצונה ממנו. את האנדרטה צריך היה להציב בחצר בית הספר למלחמה ואקול דה גרן, שם בוצעה ההורדה בדרגה של דרייפוס.

אך התכנית הזאת נתקלה בווטו מצד שר ההגנה, שארל ארנו. הוא התנגד להקמת מצבת זיכרון לדריי־פוס בחצר בית הספר למלחמה, בקום יוקרה של הצבא.

שתי הדמויות הקשורות באנדרטה

הרעש סביב הקמת מצבת זיכרון לדרייפוס עשה לו כנפיים, ופירושים רבים ניתנו להתנגדותו של שר ההגנה שארל ארנו. כיוון שיוזם התכנית הזאת הוא יהודי, ישנם כאלה הרואים בהתנגדותו של שארל ארנו כעמדה אנטישמית.

ישנם המוסיפים ומזכירים, כי שר ההגנה, שארל ארנו הסתבך בקיום יחסים טובים עם הערבים והוא מוכר להם נשק רב.

אך היתה זאת אוולת לייחס לשארל ארנו רעיונות אנטישמיים. בנעוריו היה פעיל במפלגת הרדיקאלים.

כשנכשל בבחירות לפרלמנט, ומפלגה זו התמוטטה בגלל מריבות פנימיות. עזר לפראנסואה מיטראן להקים מועדונים דימוקראטים־סוציאליים. כשהצטרף מיטראן למפלגה הסוציאליסטית ונבחר למזכיר ראשון שלה, הצטרף גם ארנו אל הסוציאליסטים. כשנבחר מיטראן לנשיא המדינה, הוא מינה את ארנו ידידו לשר ה־ביטחון.

לכן אין מקום להאשים איש עם עבר כזה במחנה השמאל באנטישמיות. את התנגדותו להקמת מצבה לזכרו של הסרן היהודי אלפרד דרייפוס, יש, אפוא, להסביר בלחץ הקצונה הבכירה של הצבא, המתנגדת בתוקף לביצוע התכנית.

אשר לטענה, שהוא עורך עסקות נשק גדולות עם הערבים. הרי אין הוא הראשון העושה זאת. קדמו לו רבים אחרים. כידוע, שר החוץ בימי הנשיא ז'ורז' פומפידו, ערך ביקורים רבים בארצות ערב והצליח לעשות עסקים טובים אתם.

גם ראש הגוליסטים, ז'אק שיראק, בהיותו ראש ממשלה בתקופה הראשונה לכהונתו של ואלרי ז'יס־קאר ד'אסטן, עסק במכירת נשק לארצות ערב.

לכן אין לראות בעסקות הנשק של ארנו דבר יוצא דופן. אין לקשור, לפיכך, עסקיו עם הערבים עם התנגדותו להקמת אנדרטה לדרייפוס בחצר האקדמיה הצרפתית. אין גם לצפות שפיל קילס, הבא בקוכו של שארל ארנו והנמנה עם האגף השמאלי שבמפלגה הסוציאליסטית. ייכנס ביקים סרופים אלה בצרפת לעיכות עם ראשי הצבא בעניין דרייפוס. גם שר התרבות ז'אק לאנג, שיזם את תכנית הקמת האנדרטה, ספק אם הוא עשה זאת כיהודי, כי הוא רחוק מיהודים ויהדות. יש החושדים בו, שהיו לו כוונות מדיניות בדבר.

האם היה מניע יהודי לתכנית?

אף ארגון יהודי לא העלה עד היום את הרעיון של הקמת מצבה לזכרו של דרייפוס, שכן הוא לא היה חבר בשום חברה יהודית, אחרי שזכה לזיכוי המלא אף התבטא, שצריך ללכת בדרך של התבוללות שלמה. כאמור, גם שר התרבות לא עשה זאת מפני שהוא יהודי.

לשר התרבות אין ותק סוציאליסטי, ואם זכה ל־היות שר בשלטונו של מיטרן, הרי זה מפני שנשיא המדינה חפץ ביקרו. ז'אק לאנג הוא משפטן במקצועו. בגיל צעיר זכה להיות הדיקאן לפאקולטה למשפטים באוניברסיטת נאנסי. אומרים עליו, שהוא גם סוחר מצליח. אחרי מות אביו הוא ניהל בהצלחה את העסק המשפחתי. יש לו גם נטייה לתיאטרון. הוא עצמו הופיע כשחקן בכמה הצגות. טוענים שהוא האימפר־סאריו של אזניו, נשיא המדינה. הוא הכין, לדבריהם, כמה תכניות תרבותיות מיוחדות במסורה להת לנשיא מיטראן להופיע בפני המוזים.

האם פעל לאנג כיהודי כשיזם את תכנית האנדרטה לזכרו של דרייפוס? קשה להגיד זאת. שכן קשריו עם יהודים ויהדות רופפים מאוד. אם הוא עשה זאת, הרי זה מפני שהיה בדעתו לציין מלאת תשעים שנה למאורע לאומי היסטורי רב ערך, שהביא בזמנו את הארץ עד לידי מלחמת אזרחים, ובסופו של דבר ניצח הצדק.

יש המאשימים אותו בכוונות פוליטיות. לאילו הוע־לה הרעיון הזה תחת הסמכת הבחירות לפרלמנט ה־קרובות ובאות.

הבעיה — מיקום האנדרטה

אם התעורר ויכוח בדבר הקמת מצבה לזכרו של דרייפוס, הרי זה מפני שלפי תכנית שר התרבות צריך היה להקימה בחצר בית הספר למלחמה, באותה החצר שהתקיימה ההורדה בדרגה של דרייפוס, חרבו נשברה והוסרו ממנו אותות הקצונה. בראש המצבה — דיוקנו של דרייפוס המחזיק בידיו חרב שבורה, ו־מתחתה הכתובת: סמל למשפט וצדק.

במקום הזה נמצא גם המוזיאון הצבאי ומתקיימות בו התגיסות הגדולות של הצבא. לפיכך היה זה דווקא שר ההגנה שהתערב בסוגיה, בלחץ ראשי הצבא.

מדוע מתנגד הצבא להקמת אנדרטה לזכרו של דריי־פוס בחצר הזאת? נזכיר בקיצור: שערוריית דרייפוס ידועה כקנוניה בין הכנסייה והצבא לקעקע את הריפו־בליקה. הצבא זייף מסמכים כדי להאשים את דרייפוס בריגול לטובת מעצמה זרה. שר ההגנה, הגנרל מר־סייה, הרמטכ"ל, הגנרל בואדרפי תמכו בהאשמת דרייפוס ובית דין צבאי דן את הסרן דרייפוס למאסר עולם ולגירוש לאי השדים. את הריהביליטאציה קיבל דרייפוס מבית דין אזרחי.

העיקר — המאבק בין הדרייפוסרים האנטי־דריי־פוסרים התמקד בשאלת קדושת המולדת וכבוד הצבא, מצד גיסא, הזכויות האזרח, הצדק המשפט, מאידך גיסא. טענת הדרייפוסרים היתה, שאין להפוך את דרייפוס לסמל האומה ולפגוע בכבוד הצבא.

גם הריפובליקאנים, שנהלו באומץ לב את המאבק להוכחת חפותו של דרייפוס לא היו מעוניינים בהשפלת כבוד הצבא, אלא דרשו עליונות השלטון האזרחי על הצבא, אלא רק דרשו עליונות השלטון האזרחי על הצבא, כלומר — פיקוח הממשלה על מעשי הצבא, כפי שנהוג הדבר במשטר ריפובליקאני. אחרי שהצ־ליחו במאבקם זה, עשו הכל אחרי משפט דרייפוס להרים את כבוד הצבא בעיני העם.

הואיל ומשפט דרייפוס מזכיר שהצבא נתן יד ל־כנסייה להפוך את הריפובליקה, ניתן להבין למה הצבא מתנגד להקים מצבת זכרון לדרייפוס בחצר שלו, שבו נמצאות מצבות זיכרון למפקדים דגולים. בסופו של דבר דרייפוס היה רב סרן כשהורדו דרג־תו, והגיע רק לדרגת קולונל בלבד לאחר שהוחזר כבודו.

משום כך אין לראות בעניין הקמת מצבה לזכרו של דרייפוס בחצר בית הספר למלחמה מאבק בין ימין ושמאל, או בין דימוקרטים ואנטי־דימוקרטים, בוודאי לא מאבק של שר יהודי נגד אנטישמיים. הלא שר ההגנה ושר התרבות שייכים שניהם למחנה הסוציא־ליסטי, והם נהנים מאמונו של נשיא המדינה, פראנסואה מיטראן.

חוסר חוט־שדרה יהודי

מאת מרדכי רשל

וככו, גם לכך זכינו. ארבעים שנה ל־אחר הכנעתה של גרמניה הנאצית הצ־הירו יהודים החיים במדינה זו קבל עם ועדה, כי הם מלאי אמונה באשר ל־עתיד היהודים ברייך הרביעי.

ידיעה זעירה ומוצנעת בעיתונים מודיעה, כי בעיר אוגסבורג שבגרמניה המערבית נבנה מחדש — ביוזמה יהודית — בית הכנסת מקומי, במקום מקדש המעט שאותו העלו אנשי הס.ס. באש בליל הבדולח הידוע לשמצה.

את חגיגת חנוכת בית הכנסת כיבד בנוכחותו גם הקנצלר הלמוט קוהל. ובהזדמנות זאת גם קבע כי „גרמניה שוב תהיה למולדת עבור ה־יהודים". יפה. וכי מה היה יכול לומר קנצלר גרמני?! אך יותר ממוזרים היו דבריו של גוזמן דיימן, ראש הפדרציה של הקהילות היהודיות. „כל בית כנסת הנפתח על אדמת גרמניה מהווה עדות לאותו אימון שבו נוהגים היהודים כלפי גרמניה והחיים היהודיים המתחדשים בה", אמר.

מי היה יכול לתאר לעצמו ב־1945, שנת ה־שחרור מהמחנות, שיהודים יהיו מסוגלים להכות שוב שורש בגרמניה, שכבודם העצמי לא יתקומם נגד המחשבה להוליד ילדים בארץ זו, לייסד קהילות, לשקם בתי כנסת, לבנות בקיראות שה־רה... ובסיום הטקסים חזנים בעלי קול ערב יאמרו תפילת „מלא רחמים" לעילוי נשמתם של שרופי המחנות, וקהל המשתתפים ימחה דמעה של צער מעיניו?!

היו לי הזדמנויות אין ספור לבקר בגרמניה, אך נמנעתי מכך. אך כמובן, כל אדם הוא ריבון לעצמו וחופשי לנהוג בהתאם למצפונו. ובכל זאת נראה לי, שבתי כנסת הנבנים על אדמת גרמניה אינם „בתי אלוקים" כמו במקום אחר. מי שסובל בגמישי מקהאות הנבזיה על אדמת גרמנית אינו מיטהר, אלא מזהם את עצמו.

לפי חזון חכמינו, יגיעו זמנים שבתי הכנסיות ובתי המדרשות שבגולה יחזרו כולם למקומם ה־טבעי, ארץ ישראל. נבואה זאת אמנם התקיימה בחלקה הגדול. הצדיקות החסידים שהתקיימו פעם בגולה התחדשו ביכינו במדינת ישראל: ישיבות מפורסמות הוקמו כאן מחדש. ביישוב הקטן ביותר במדינה קיימים בתי תפילה לרוב, ובערים ה־גדולות במעט שאין רחוב ללא בית כנסת.

שונאינו שחשבו שיצליחו להכחיד את עמנו הפנו זעמם נגד תורת ישראל, נגד תפילות יש־ראל, נגד בתי הכנסיות ובתי המדרש. לפני שר־פלו על המוקד את בני עמנו, הציתו מדורות לאות הצבאית, לפרי רוח היהדות: הספרים: אך שומר ישראל לא רק שמר על שארית ישראל, אלא דאג גם להחזרת עטרת תורת ישראל ל־יושנה.

לא בגולה, אלא במדינה היהודית שקמה מאפר שרופי בני עמנו.

בתי כנסיות בגרמניה הם חילול השם וסימן מובהק לחוסר חוט שדרה יהודי.

כדי להגיע את האבסורד שבהצהרת הפ־„רזידנט, נהמן ורגר, ואת חוסר האחריות היהו־דית שמשתמע מהצהרת האמונים שלו, אביא ידי־עה קטנה אחרת שראתה אור באותו גליון עצמו שסיפר על חנוכת בית הכנסת בעיר אוגסבורג. בבית הקברות שבעיר דמבך חוללו הנאו־נאצים 26 קברים. ניתצו 42 ציוני קבר, ואת שאר המצבות לכלכו בציורי צלב־קרס. בין כתובות הנאצה שנמצאו בבית הקברות היו כגון אלה: „ה.ס. חי ופורח", „שישה מליון — שקר גס", „אירופה התעוררי".

גרמניה אינה יכולה להיות לעולם ארצם של יהודים. גרמניה לא תוכל לעולם להיות בשביל יהודים מה שהיתה פעם. גרמניה תישאר לעולם „עיר ההריגה" ללא פתוס ציוני, בלי להסוא לטעם הטוב עלינו לקבוע, שבשביל העם היהודי לא קיימת מולדת אחרת מלבד הארץ הקטנה הזאת, אכולת הבעיות והניגודים, הקיטוב וה־קשיים, וכל זאת: מולדת.

היא צריכה לשמש לא כאתר תיירות בלבד. מקום שאליו באים יהודים ממרחקים כדי לדחוף פתק־בקשה בין סדקי שריד בית מקדשנו. אלא מקום שבו חייבים לחיות מיליוני יהודים, כדי שאכן יוכל העם ורוחו להתחדש כראוי.

כי רק בכוח קיומה להבטיח, כי האתמול הטראגי לא יחזור על עצמו.

כמה טוב היה אילו היו רושמים זאת לפניהם אחינו החיים באוגסבורג, בדומבך, בנירנברג, בניו־יורק, באנטוורפן, או בכל מקום אחר בגולה.

נלמד מהימים ההם לזמן הזה

מאת אליהו חן־ציון

בעוד שבועות אחדים נחוג את חג הח־נוכה, שמונת ימים. בהתקרב ימים אלה צפות ועולות מחשבות נוגות תוך השוו־אות הסטוריות בין הימים ההם — והזמן הזה. מצד אחד ההידרדרות הרוחנית, מכת ההתייוונות, ומצד אחר — רבים שסירבו ללכת עם הזרם, שלא השלימו עם הטמעת האומה בתרבות המערב, בתרבות יוון ה־מתקדמת, הדימוקרטית, המשכילה.

קראנו בימים אלה, כי בתנועה הקיבוצית השמא־לית בישראל, יש למעלה מאלף חברים שאינם יהו־דים, שלא התגיירו ואין בדעתם להתגייר. ראשי התנ־ועה הקיבוצית מתפארים שאין כופים אותם להתגייר ואף אין מעודדים אותם לכך. כבחינתם, מי שמתאים עצמו כבחינה חברתית לקיבוץ — הריהו „כשר ל־כהדריך" וראוי לבוא בקהלם.

ביאה לחברה חופשית ה„משוחררת" מכבלי מסורת היהדות — מקיימים „גרעיני הארצות" משפחות עם בני ובנות הקיבוצים, מולידים בנים, הנרשמים בתעודות הזהות, כפי שנרשמים. כ„ציונים טובים" חלקם בשורותיו בצה"ל וה„אידיליה" חוגגת.

בקיבוצים הרי קיימת ליברליזציה למופת: במישור הדתי, הלאומי, התרבותי, החברתי והחינוכי. לכן קיימות תופעות כי חברת קיבוץ, גויה גננת, מביאה לגן הילדים בימי חנוכה עץ אשוח וחוגגת עם הפעו־טות, בריקוד סביב החנוכיה. הנה כי כן, הליברליזות חוגגת...

על פי חישוב סטטיסטי, תוך מספר דורות, תהווה האוכלוסיה הקיבוצית בישראל „זן חדש" עם זהות רב־לאומית — או ב„כבב המוכבי" — ללא זהות לאו־מית.

הסכנה הקיומית למדינה כמדינת ישראל — אינה עוד היום־בלהות, אלא סכנה ממשית, הניתנת לחיזוי, כתהליך „טבעי". בבוקר אפוף קדרות יתעורר עם ישראל במדינת ישראל ויראה, כי עשרות קיבוצים בגבולות־הצפון, גבולות־ירדן ובגבולות מצרים — מוחזקים בידי אוכלוסיה, שחלקה לא יהודית, חלקה מעורבת ומבולבלת, ואולי אף צוררת. ותלמידי ברל כצנלסון, בן־גוריון, יערי וחזן — לא בושים ולא נכלמים. לא זועקים ולא מרעישים עולמות. מכאן, אולי, מובנת גם גישתם הפוליטית למדינה פלש־תינאית ולבעיית השטחים. אשר כל כולה מושתת על היעדר שורשים, העדר זיקה לעם ישראל העדר זיקה לציונות, כפי שהקימו הראשונים העדר זיקה „למדינת־ישראל" — כמדינת היהודים.

והמנהיגות בישראל שותקת! שותקים מנהיגי ה„מערך" ושותקים גם מנהיגי מפד"ל, אגודת־ישראל וש"ס.

אין זה סוד שעשרות אלפים בנות־ישראל נישאו למוסלמים בהן נולדו אלפי ילדים שלפי חוקת האסלאם הם מוסלמים וחייהם וזהותם הלאומית — ערבית. הוסף על תופעות איומות אלה גם את ההס־תה של עולי אתיופיה ע"י חוגי השמאל, לא לקיים את דרישת הרבנות לגיור לחומרא, ובסמכויות לפגיע בחוזה כאוצפות, שבתחדה מי יסורנו.

● **גל חדש ועכור**

אם התופעה של טשטוש הזהות הלאומית בישראל, היתה אוחזת רק בקצות העם, בשוליים החברתיים ניתן היה לאתרה ולבודדה, אלא שההנהגה בישראל התגייסה בתאווה חולנית לבצע מבצע לחיסול הזהות הלאומית. הדבר כבר לא ניתן לטשטוש, הכל מגויים „בלבצלה": נשיא ישראל, שר החינוך, מורים, מחנ־כים, סופרים, משוררים, אמנים — כולם צפים על תינוקות של בית־רבן ומחנכים אותם ל„דו־קיום", במקום „עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב".

כעת „התבשרנו" על הענקת שני „פרסי ישראל" לעובדים מצטיינים — האחת אשה יהודיה בת תימן, והשני, כמדומני, צ'רקסי. אני מבין כי הצ'רקסי בוודאי עובד מצטיין — אבל הרי ניתן למצוא בכל גבולות ישראל עוד יהודי, הראוי לפרס ישראל יותר ממנו. אלא שגם כאן החליטו בגבוה, להוכיח את דו־הקיום הבקודש.

בעצם, הבחירה פעוט, ובבמה ראשון הבחירה של „מצטיין" שאינו יהודי מוכיחה שאנחנו „בסדר", אלא שאי אפשר עוד להסתיר את המגמה השיטה וקיום ביתקפה לאורך כל החזית, נגד גיבוש הזהות היהו־דית־לאומית. החדרת ה„אידיאל" של דו־קיום, אח־וות־עמים, חינוך משותף, חיים בשותפים, חברה משו־תפת, תוצאתן — הקמת משפחות מעורבות ליברליות...

למחרת, יבואו אותם מנהיגים שיחוללו את האסון הלאומי ויראו בבו עיניהם כיצד אבדה הציונות, וכיצד אבדה המוטיבציה, לשרת את מדינת ישראל.

ברוב „תחכום" יטענו המנהיגים, כי „נאלצו" ללכת בדרך הזאת בגלל הקיצוניים הלאומניים, או הקיצו־ניים הדתיים. אם־כן, האליבי כבר מוכן בכיסם, „האשמים" כבר נמצאו.

לדאבוני, מתגנב ללבי החשד — כי גורמים פולי־טיים מעודדים את „הגל החדש" והעכור הזה כדי „להכשיר" את הלבבות לקראת צעדים פוליטיים של ויתורים מרחיקי־לכת, ביהודה, שומרון, עזה ורמת הגולן. החשש מפני התנגדות עממית, להולכים מדי־נים אלה „מחייב" אותם להחליש ולהקהות את המו־טיבציה היהודית, לאומית, דתית, ציונית ולכפות על העם הזה את המדיניות של „טוב שלום רע, כאשר מלחמה מוצלחת" — כלשונו של שמעון פרס.

אולם, אין מר פרס יודע — או שמשים עצמו כאינו יודע, אולי בגלל ההיסטוריה שלו, „להיכנס להיסטוריה" כמי שהביא את השלום לישראל — כי „שלום רע" מביא גם למלחמה אומללה. ומלחמה אומללה — מביאה לאבדן מדינה, ואבדן מדינה — מביא לשואה!

● **שלום תמורת שלום**

עדים אנו היום ל„ציהום" ע"י כל כלי התקשורת בגלל ביטויים שהושמעו לחששות הכבדים לגורל יהודה, שומרון, עזה והגולן. ואולם ישאל השואל האם החששות הן בדיות שבדו מליבם המתיישבים —החלוצים, בחבלים אלה של ישראל? ואם אלו אמנם בדיות המצוצות מן האצבע, מדוע נזעקים ראש־הממשלה ושרים ראשי המערך ב„סירוב אוס־לו" של היועץ המשפטי של ממשלת ישראל, לשמוע הרהורי־החרדה של המתיישבים—החלוצים?!

אם אמנם זו התכנית המדינית — ובית־אל שילה ואלון־מורה ייקרעו משלטון ישראל — מדוע לא ייקרע לבם של המתיישבים? מדוע לא יזעקו מדוע לא יתריעו ויגידו: לא ניתן! על גופותינו. אני בטוח בחלוצים נפלאים הללו כי איש מהם לא יפגע בחיי־לים ושוטרים. לא ירים עליהם יד, לא יצעק לעומתם, ימשיך לאהוב אותם. הריהם נשבעים לפקודות! אבל לזעוק בשברון נפש — עד שיגרנו אבות הסיפים — את זאת בוודאי יעשו ובצדק; כן התנגדות פסיווית — עד כלות! ולא רק ששישה ריבואות תושבי יהו־דה ושומרון ייאחזו בשרשי ההר, אלא אלפים ורב־בות, ששים ריבוא ייצמדו לסלעים ולא יזוזו — עד תום!

כן, אנו חוששים כי קיומה של מדינת ישראל מותנה באחיזתנו על רמת ההר ביתיר ובקרית־ארבע, במעלה אדומים ובבית־אל, בשילה ובהר־ברכה, באלון מורה ובכל הרי ישראל! כן, המסר הזה חייב להיות מחודש היטב, למנהיגי המדיניות בישראל.

מצרים אינה חוששת להגיד ש„אין שלום בלי טאבה". נקודה שכוחת־אל שאין לה שום משמעות לא צבאית, לא כלכלית, לא לאומית, שכבעם הדא־שאין היא בגבולות מצרים. ואילו אנו חוששים להגיד ש„אין שלום בלי יהודה, שומרון עזה והגולן", שהם לב־ליבה של ארץ ישראל, שהם לב־ליבו של העם היהודי, עליה הורגנו שנות אלפים!

אלה חבלי ארץ בעלי משמעות בטחונית־צבאית־לאומית, שליחה ומכרעת, לקיומה של מדינת ישראל!

הפלשתים התחזקו ברצועת החוף בדרומה של ישראל, ואולם פניהם היו לעבר ערי־יוון והאיים ששימשו להם בסיס נסיגה, במקרה של הפסד במל־חמה.

הצלבנים ישבו במצודותיהם לכל אורך חופי־ישראל ואילו בסיסי האספקה, והתגבורת והנסיגה היוו מדי־נות אירופה הנוצרית.

ליהודי מדינת ישראל — אין בסיסי נסיגה. עוד זכורים לנו השערים הנעולים, של ארצות־הברית, אנגליה וארץ ישראל שבשלטון הבריטים — בפני פליטי שואה!

אנחנו כאן! אנו יושבים מים ועד ירדן, מגבולות מצרים ועד פסגות החרמון, ובתוך רצועת הביטחון של לבנון, כדי לשמור על שרידי הישגי מלחמת „שלום הגליל".

אין לנו יכולת להמר על „שלום רע" ואין לנו זכות להמר, אפילו על „שלום טוב" — תמורת שטחים!

„שלום — תמורת שלום" זה התשלום היחיד שאנו חייבים להציע! אוטונומיה לתושבים הפלשתינים, אוטונומיה תרבותית, חברתית, מוניציפאלית, דתית — אנו רשאים להציע!

אני מאמין שחוסיין זקוק לשלום מאתנו — יותר מאשר אנו זקוקים ל„שלום" שלו. אל יהלכו אימים על עם ישראל. הכרזו־איומו של המלך חוסיין כי זו „הזדמנות אחרונה", ייתכן שהיא נכונה, אבל בש־בילו...

„שלום" שפירושו ויתור על ליבה של ארץ־ישראל — הריהו ויתור לא רק על הרעיון הציוני, אלא על סיכויי ההישרדות של הציונות — מהבחינה המוראלית, מהבחינה הבטחונית ומהבחינה הצבאית.

הבה נלמד מהימים ההם — לזמן הזה

נחזיר עטרה ליושנה

נעלה

המבצע לחידוש פני התנועה

אכן יקום ויהיה!

איחוד הכוחות או בכיה לדורות

התנועה הציונית דתית זכתה בשמונים שנות קיומה כתנועה מאורגנת להישגים משמעותיים רבים בתחומים שונים, ביניהם: הקמת מערכת החינוך הממלכתי הדתי על כל שלוחותיו; הקמת הישיבות השונות, האולפנות והמכללות, תנועת בני עקיבא, השירות הלאומי, הנח"ל הדתי, אוניברסיטה דתית; הקמת כ-120 ישובים ושותפות בהקמת למעלה מ-100 ישובים בהתיישבות החדשה; ייזום מערכת חקיקה עניפה בתחום הדת והמדינה; ייסוד וחיזוק הרבנות הראשית בישראל ומערכת בתי הדין הרבניים; הקמת מערכת המועצות הדתיות ועוד.

כל ההישגים הללו באו מבית מדרשה של תנועת תורה ועבודה ונבעו מכך שלתנועה היה כח פוליטי ומשקל של ממש, בהיותה נציגה של מחנה גדול ומאוחד.

כל ההישגים הללו עומדים היום בסכנה. במקום שהציבור הדתי לאומי ירבה את הישגיו הארגוניים ואת משקלו הפוליטי, כוחו כציבור מאורגן הלך והתמעט.

לא ניתן עוד לאורך ימים גם להנות מפירות פעילותה של התנועה הדתית לאומית וגם לנטוש אותה.
היום זו כבר שאלה של להיות או לחדול.
הברירה היא להתפרק למתנות וקבוצות קטנות מפולגות וחסרות כח ולסכן את שהושג ונבנה בעשרות שנים, או להיות גוף ציוני דתי גדול, מאוחד, רב כח והישגים.

חידוש פני התנועה הדתית לאומית, תוך דבקות בהליכים הדמוקרטיים, וקיומן של בחירות פנימיות והוגנות הם היום התשובה למשבר האמינות שפקד את התנועה מחד ולסכנת אובדן ההישגים מאידך.

זוהי שעת מבחן!
הבה ונחדש את האמון. בואו להתפקד והיו שותפים ליצירת מחנה ציוני דתי גדול ומאוחד.

התנועה הדתית לאומית

הצלדוס

[illegible] כסלו תשמ"ט (15.11.88)

בעריכת מלכה שכטר

גליון מס' 295

שלום ילדים,

כשהכרתי לראשונה את חגית (שם בדוי) לפני משפר שנים, ציינתי לעצמי במיוחד את תלבושתה המסודרת והנקיה ללא־דופי, את שתי הקוקיות הנתונות בקפידה בשערה ואת הסדר המופתי בילקוטה. היא היתה ילדה עליזה, פעילה ומקובלת בכתה. בנוסף לכך היתה תלמידה טובה וכל מורה היתה יכולה לאחל לעצמה תלמידה כחגית, לולא הבעיה האחת — ציונים.

אם קבלה חגית במבחן ציון „טוב מאד", הדבר היה מובן מאליו, לא ייתכן בלל אחרת. אבל אם השיגה רק „טוב" או חלילה, „כמעט טוב" — היה זה יום שחור עבורה ולא רק עבורה. בדיקנות של שעון התייצבה אמה למחרת בבית הספר וניהלה שיחות ממושכות עם המורה שנתנה את „הציון הנורא הזה שלא מגיע לבתי כלל". לעתים לא הסתפקה בכך ודיברה עם כמה מורות ואף עם המנהל. היא התמקחה, שכנעה והסבירה בשטף וזו טענותיה. את בית הספר עזבה רק לאחר „שהשיגה" תיקון בציון או הבטחה של המורה למבחן חוזר וכדומה, מפני ש„ברור שהמורה טעתה בציון". לעתים קרובות היה „נצחונה" של האם תוצאה של תשת המורה או המנהל.

וחגית? לא זו בלבד שלא מנעה את אמה מ„קרבות" כאלה אלא שמידי פעם היתה אומרת בזעם לחברותיה: „רק 'טוב' היא נתנה לי? תראו מה שאמא שלי תעשה לה מחר!"

ככל שהתקדמה חגית ועלתה לכתה גבוהה יותר, הפכה מלחמת הציונים קשה ומסובכת יותר. גם בנות הכתה נגררו לויכוח פנימי: האם כדאי/מותר להפעיל הורים כדי ללחוץ ולסחוט ציון גבוה? מה הרווח ומה ההפסד במעשה כזה?

מה דעתכם בנושא זה, קוראים חביבים? חישבו על כך („חגית" כזאת נמצאת כמעט בכל כתה) וכתבו לנו. בשמח לקרוא את דעתכם ואם תהיה מעניינת — גם לפרסמה.

שלכם בברכה,

מלכה

ויאמר ד' לה שני גוים בבטנך...

ע"פ רש"י נאמר לה הדבר ע"י שליח. מדוע לא ד' בעצמו? כי אז תיפגע הבחירה ולא תהיה לו בחירה להיות רשע. כל זמן שלא יצא חיוב מפי ד', עדיין נשאר עשו בעל בחירה. (אמרי שפר)

...והנה תומים בבטנה...

תומים — תמימים, שניהם היו תמימים (שלמים במעשיהם). זה צדיק תמים וזה רשע גמור. הצדיק תמים בצדקתו והרשע — תמים ברשעתו. (חתם סופר)

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו...

על אהבת יצחק לעשו צריך לתת טעם (סיבה) אבל אהבת רבקה ליעקב אינה צריכה להסבר ולטעם. (אזניים לתורה)

ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר...

כי יצחק חידש ותיקן מצוות מעשר, והדין במעשר בהמות שאין מעשרין מצאן על בקר, (וכבשים ועזים מעשרים מזה על זה) לכן היה לו מקנה צאן בפני עצמו ומקנה בקר לעצמו, כדי להפריש מכל אחד ואחד לעצמו. (משך חכמה)

כסלו

כסלו — מזלו קשת, כקשת הנראית בענן ביום גשם, מפני שמרובים בחודש זה הימים בהם משמשים הגשם והשמש בערבוביא והקשת נראית בשמים.

בכסלו נראתה הקשת לראשונה, אחרי המבול. „ויאמר אלוקים: זאת אות הברית אשר אני נותן... את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ" (בראשית ט'). דברים אלו נאמרו לנח בראש חודש כסלו או באמצע החודש, שהרי בעשרים ושמונה לחשוון יצא מן התיבה ואח"כ בנה מזבח לד' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח, עד שכלה חודש חשוון והתחיל כסלו.

משהתחיל כסלו — ברך אלוקים את נח, התיר לו את הבשר לאכילה, אסר עליו שפיכת דם האדם, כרת עימו את ברית החיים והראהו הקשת.

בזמן שקידשו את החודש על פי ראייה, היו יוצאים בחודש כסלו שלוחי בית־דין להודיע לבני הגולה שנתקדש החודש, כדי שיחוג חג החנוכה בזמנו.

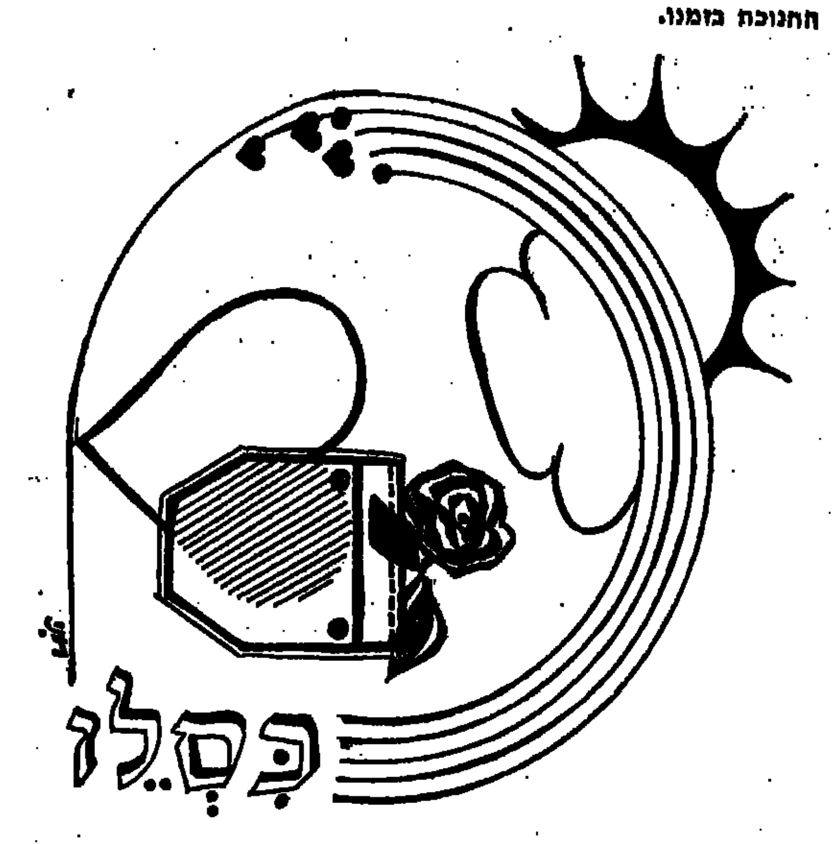

ליורה

הקיץ עבר חלף
מרשתן על הסף
מבשר בוא הסתיו.

רוח קרירה נושבת בלאט,
עלי השלכת נושרים
אט אט
עינינו למרום בתפלת
אולי תופיע עננת

כי כל היקום מצפה
לארץ קרנע
ליורה.

מאת
רות מלנוביצר

כדאי לדעת

הגיר

במיני הימים והאוקיאנוסים פזורים המוני יצורים קטנטנים, וביניהם מין אחד, חד־תאי, הנקרא „חוריריות". לחוריריות [illegible] וכשהן מתות שוקעים הגרעינים לקרקע הים ויוצרים שם רבדים לבנים. במשך אלפי שנים מתקשים רבדים אלה ויוצרים את אבן הגיר הלבנה והרכה הנקראת „גיר".

ברבות השנים שינו ימים רבים את אפיקיהם ומקומות שהיו פעם קרקע הים, הפכו ליבשה עשירה מאד בגיר. חופי התעלה האנגלית למשל, [illegible] „אלביון" [illegible] את התעלה האנגלית וראו את הסלעים הלבנים של דובר, קראו ליבשה שגילו להם „אלביון".

הגיר משמש למטרות רבות ושונות ובניהן — כתיבה על הלוח השחור שבכיתת הספר...

יש לי ידיד

יש לי ידיד, ידיד נחמד,
כחול — ג'ינג'י בועט.
מן החלון מדברת אליו
מן הקומה השניה —
דברי מאכל ותרופה אליו,
ושמו —

קפץ ועלה על החלון הרחבה,
אמר בציפורניו במסקה ובשוליים:
פחד ועוד רשום העיניים,
ולרגע — השתרע ונח:
גדול, רחב אישוני עיניו.
כשחדרתי לקרב ולא יאבד עשתונותיו
ויקפוץ, חלילה, לקרקע.
החלטתי לקחש לו:

„אל תפחד ידידי, אל תבהל לך!
ואת החלון אפתח לך
ובידי לך גבינה
ובידי לך נקיפה"
לא הועילו לחישותי.

וכשרק נגעתי בשמשה
הלא רק נגעתי בשמשה
הלא רק נגעתי להסיטה
קפץ לו באחת.

הסתכלתי בו הג'ינג'י הנועז
וזרקתי את הגבינה אחריו.
ובקול יליל — „מיאו — מיאו"
החל לטרוף את הגבינה
ורגשות התודה נשך לתוכה.
טרף ואכל וישב על אחוריו
מסתכל למעלה ומלקק את פניו.

איזה! איזה ג'ינג'י נועז.

מאת
רחל שילוני

חידון ושעשוע

חידון ספרותי / מאת שולמית ציטרון

התוכלו להתאים את שם הספר למחברו?

בין הפותרים נכונה יוגרל פרס נאה!

הסופרים:

1. מוטה גור
2. מרים ילן־שטקליס
3. ימימה צרנוביץ־אבידר
4. יגאל מוסינזון
5. חיים אליאב
6. גלילה רון־פדר
7. משה שמיר
8. עמוס עוז
9. אורי מילשטיין
10. לנה קיסלר

הספר:

1. מאה ילדים שלי.
2. חסמבה
3. ילדי העיר העתיקה לוחמים במסתנפים.
4. עית הכלבה הצנחנית.
5. אחד משלנו.
6. שירי רחל.
7. יש לי סוד.
8. הוא הלך בשדות.
9. בריחה לילית ממרתף עתליה.
10. מיכאל שלי.

שתי פירמידות הפוכות

1. צפור.
2. חפרדת נוזל מפסולת.
3. ראש חדשים.
4. ארץ לא קטנה.
5. תו.
6. מספיק, רב.
7. קריאה לדגל.
8. גאונות.
9. בקעה ליד טבריה.

1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						

החסירו אות בכל שורה שבפירמידה העליונה והוסיפו אות בכל שורה שבפירמידה התחתונה.

בין הפותרים נכונה יוגרל פרס נאה!

סתו

סתו
סתו בא
החרף קרוב
והנחליאלי מקפץ
כלו רטב.

גשם יורד
בא מטר
משמח כל אכר
אנו אוכלים פרות הדר,
והסתו ממש נהדר.

איש זקן עמד מלכת
והסתכל בעלי שלכת.

מאת: מיכל דגן
בני־ברק

מאחורי הדשות

אורחים חביבים בחיפה

תשע ספינות של חיל־הים האמריקאי הגיעו לאחרונה לארצנו והציפו את העיר חיפה בקרוב לעשרת אלפים מלחים.

המלחים טיילו בעיר, סיירו ברחובותיה ובאו במגע עם התושבים. הם גם התנדבו למבצעי־עזרה מיוחדים, שזכו להכרת תודה ולהערכה רבה. במסגרת זאת „פשטו" מלחים רבים למחלקת הילדים בבית החולים רמב"ם וכיסו את הקירות החשופים בציורים רבים ועליזים שנושאיהם — דמויות מעולמם של ילדים. בסיום המבצע הזה דמתה מחלקת הילדים ל„דיסנילנד", לשמחתם הרבה של הילדים המאושפזים.

גם זקני העיר ונכות נהנו מן האורחים. מלחים אמריקאים ביקרו בבתי הזקנים והנכים, תיקנו, שיפצו וחידשו כל מה שהיה טעון תיקון וזכו לברכות ולתודות חמות מקרב לב.

הרופא שחזר בתשובה

רופא, עולה מברית המועצות, שקיבל בארצו חינוך אנטי־דתי וידע מעט מאד על יהדות — חזר בתשובה בעיקבות תפילה על יד הכותל המערבי.

עשר שנים היתה אשת הרופא עקרה והם נואשו כמעט מהתקוה להיות הורים. מיד לאחר עלותם ארצה הלך הרופא בלוית בן־דודו אל הכותל, התפלל והטמין פתק בין אבניו. כשנה לאחר מכן ילדה אשתו בן. כעבור שש שנים ביקרו בני הזוג שנית על יד הכותל, התפללו ושוב הטמין פתק. התוצאה הפעם היתה... תאומים.

„אמנם אינני חובש עדיין כיפה", סיפר הרופא „אך התחלתי להאמין באלוקים".

בחג המשפחה

בעריכת
י' גוטקינד

אופנה

הקו השולט בחורף זה הוא הקו הישר. חלקן הגדול של החליפות, השמלות והחצאי־יות הן צרות וארוכות. כשהבדים עשויים מצמר, משי, בארג' וקטיפה, בחלקם מבהיקים מבריקים.
מראה אחר מאד אופנתי הוא חצאית „הפליסה" שלא נס ליחה.

משבצות וזהב

החליפה הטובה אף היא מתרשת נעוריה ומהווה את בסיס המלתחה בשפע של מקט־רונים ארוכים ושלל חצאיות צרות תואמות גם את הבדים המשובצים, מאד אופנתיים השנה וכל אשה צריכה שיהא לה לפחות פריט אחד משובץ במלתחתה החורף. ה־מוהבים — מאורכות בצורה הצ'רלסטון, עם חגורות רחבות מאד מבד השמלה או מבד נוגד לשמלה.
סממן אופנתי אחר הן הטוניקות. סגורות למעלה, בעלות צווארון גוקי או בעלות פתח משולש. הטוניקות ארוכות מאד ומגיעות כמעט עד לשוליה של החצאית „המציצה" מלמטה. צבע החצאית על פי רוב הוא שחור והטוניקה מופיעה בגוונים מגוונים, בוורוד פוקסיה וסגול, כחול אלקטרי (מחשמל) צב־עי המהכה לערב — צבעי הברונזה והזהב. וכמובן השחור הקלאסי.
הצוארונים: סיניים, גוקי קטן.
שרוולים: תפוחים מאד, ברובם מושמות בריות עגולות ומרובעות בשהן מודגשות ע"י היפורים צמוד לשרוול וגם על השרוול עצמו, המעטנוקות נפוח.

קטיפה לערב

לשעות הערב ראינו קטיפה בחזקת או קטיפה בחלק העליון של השמלה והשרוולים והחצאית עשויים משיפון. מקומה של ה־שמלה השחורה לא נפקד והיא ממשיכה כדרכה להיות אלגנטית לשעות הערב.
האבזרים: שרשראות ארוכות בצבע נוגד, אפליקציות מרובות במרכז או בצד ולידיהם אף בחגורה. האפליקציות עשויות עור או חרוזים ופאייטים.
הפאות שעיטרו את ראשיהן של הדוגמ־ניות הן לא אחרות מאשר מאגת בארגי של צופי סלומון מבני־ברק.
בחלק השני של התצוגה ראינו את פרוור היה של אגה, ברנפתר — פרוות שלאשה ה־ממוצעת בארץ, במצב הכלכלי הנוכחי הן בחינת „ברות־חנוכה", „לראותן בלבד". ל־פעמים נעים וטוב לראות גם דברים לנוי־העין.

ארוך וצר - אופנה לצנועות ולסולידיות

מאת אסתר וסדלאוף

בשבוע שעבר נערכה בכפר המכביה תצו־גת־אופנה מטעם סניף „אמונה" — רמת גן. האולם היה מלא מפה לפה, בחברות „אמונה" מר"ג והאזור, אשר באו במיטב מחלצותיהן לארוע. חלקן הגדול יכלו בעצמן לדגמן בשל הופעתן המרשימה.
את הערב פתחה הגב' יהודית פולק, גז־ברית „אמונה" ויו"ר סניף „אמונה" בר"ג.
על כל שולחן ערוך היתה מונחת גם תערובת מיני המלוחה בתמונות המשמחות של פעולות תנועת „אמונה".
דילה יופי ומאפרת ביקשו מתנדבת מ־הקהל שתסכים להתאפר במראה החורף ה־חדש של הלנה רובינשטיין הנקרא „תציה".
מלכה מגמי, התנדבה והכתה בשי נאה, על שנאותה להתאפר. המעניין הוא שהמתנדבת עצמה היא בוגרת אחד מבתיה"ס המקצועיים של „אמונה" — „גוה שרה־הרצוג" בבני־ברק והיו הוכחה להמשכיות הדורות.
בחלקו הראשון של הערב כללה התצוגה את בגדיה של המעצבת רחל אהרונוביץ, שמהם שונים רבות מלבישה נשים, באמרת סולידי ואלגנטי. חלקן הגדול — נשים דתיות. בגדיה צנועים ואינם נעזים והקו שלה אינו מצטעצע ואינו המוני. מי שמחפשת את ה־בגדים הזרוקים, הגדולים מספר מידות ממידותיה, לא תוכל למצאם בבית־אופנה זה. אלא רק בגד טוב מ„בית טוב".
התצוגה המרשימה, לא היתה יכולה ל־הערך ללא מזכירת סניף „אמונה" ברמת־גן חיה הרמתי, שעבודה מספר חודשים, ראשית — לשכנע את רחל אהרונוביץ להופיע בת־צוגתה למען נשות „אמונה", לדאוג לאולם, למכירת הכרטיסים באופן אישי ואפילו ל־הגרלות שהיו רבות ובעלות ערך כספי רב. ראינו שהושקעה בערב עבודה רבה.
בתצלום המצורף, מימין — שמלה לערב עם שרוולים הפוחים עד מעל למרפק, וחלק עליון מקטיפה. משמאל — מקטורן משובץ מעל חצאית קטיפה כהה. גם הצווארון ב־קטיפה, החלק הקידמי של המקטורן קצר מעט מהחלק האחורי.

צרכנות

מלחמת מ' בכ': המוסד לבטיחות ולגיהות נגד מרכז הבניה

מרכז הבניה הישראלי ברמת אביב מטפח את הציבור ועצותיו הבלתי מקצועיות עלו־לות לגרום לאסונות בחורף הקרוב, אסונות שנגרמו גם בימי חורף קודמים — כך הוי־דיעו לנו מומחי המוסד לבטיחות ולגהות, המתריעים בפני הציבור הרחב לבל ינהג לפי עצות של „מומחים" שלא חשבו עד א־סוף בשעה שנתנו אותן.
ביקורתם הנוקבת של מומחי המוסד לב־טיחות ולגהות כנגד „מומחי" מרכז הבניה היא בגלל הכלצתם של האחרונים להתכונן לחורף ולאטום את כל הפתחים והסדקים ב־דירה, כדי למנוע בריחת אנרגיה מהדירה החוצה במטרה לחסוך בהוצאות חימום. עצות אלה, לדעת המוסד לבטיחות ולגהות, עומ־דות בניגוד גמור לחוקי הבטיחות האלמנט־ריים והן עלולות לגרום לאסונות כבדים. היאיל וכל חדר בו בוערת להבה גלויה אסור לאטום בתכלית האיטום. אם מקור הלהבה הוא תנור גז, תנור סולר, תנור נפט או אח, יש הסיבות מירבית לאריכה תפשית של
אויר נקי לחדר המחומם, אחרת ייאצל ה־חמצן הכבוי בחדר (החמצן נשרף על ידי הלהבה) והאנשים הנמצאים בחדר המחומם ייחנקו מחוסר חמצן. במיוחד מסוכן הדבר בשעת שינה, כשהחמצן אזל והאדם ישן וב־תוך שנתו הוא נחנק.
המוסד לבטיחות ולגהות מציין כי רק ב־מקרה שמחממים את הבית במערכת הסקה מרכזית, או בחימום חשמלי אחר, מותר ל־אטום את פתחי הבית ואת סדקיו. המוסד לבטיחות ולגהות מזהיר את הציבור הרחב לבל ישה אוזן לעצות „מומחים", אלא יפעל בהתאם להגיון הפשוט ולחוקי הבטיחות.
ואם מדברים כבר בעניני בטיחות לקראת החורף, הנה עוד מידע —

העדר ברזי בטיחות במערכות הגז עלול להביא גם החורף לאסונות ביתיים

העדר ברזי בטיחות וכתברי בטיחות ב־מערכות הגז הביתיות בארץ עלול להביא ב־חורף הקרוב לאסונות ביתיים הקשורים ב־שימוש לא נכון או לא אחראי בצנרת גז הן לצורך חימום הבית או הדירה והן לצורך ב־ישול חימום אוכל — כך עולה מסקר ש־נערך על ידי מפעל „שניב" בקיבוץ שטאב־שרה. מסקר התברר כי צרכני גז רבים לא יודעים ולא מודעים לסכנת התמורה שיש לשימוש במערכות גז ביתיות. אם הן לא פועלות כראוי ואם הן אינן מצוידות בברזי בטיחות ומתברי בטיחות. אסונות בטיחותיים הקשורים בתחום מערכת הגז הביתית קיי־מים מדי שנה, במיוחד בתקופת החורף, ולכן יש צורך להתריע עליהם מראש.
מפעל שניב המייצר ברזי גז ומתברי גז בטיחותיים, מזהיר במיוחד משפחות שבר־שותן מערכות גז להסקה ביתית לנקוט בכל האמצעים במטרה למנוע מילדיהן הקטנים, שאינם מודעים לגודל הסכנה העלולה ל־היגרם כתוצאה מדליפת גז בגלל „משחקי" הילדים בצנרת הגז.

מחקר

כדאי או לא כדאי לדעת מראש?

שאלה מסקרנת: אם מספרים לאדם מראש הרבה פרטים על מקום העבודה החדש שלו, על בית הספר שבו הוא עתיד ללמוד, על פנימייה שיתגורר בה, על בית הא־בות אליו נרשם — האם הדבר הזה עוזר לו להתאקלם? האם בזכות זאת ישיג (כתלמיד) ציונים גבוהים יותר או (כעובד) דרגה טובה יותר?
לדעת מראש מה מצפים ממך ו־איזה אופי יש למקום החדש אליו אתה הולך — זה גם להצליח יותר במהלך תיפקודך באותו מקום?
ומעניין יותר: מה כדאי לספר על המקום החדש? רק את הדברים ה־טובים? לעשות אידיאליזציה, כמו שנהגו פעם פקידי הסוכנות במיפגש עם עולים פוטנציאליים מארצות המערב, ואולי דווקא את הדברים הרעים? כדי שתתקבל תמונה ריא־לית? כדי שלא יהיו אחר־כך אכז־בות קשות?
מירה שלום, מהמחלקה לפסיכולוגיה ב־אוניברסיטת בר־אילן החליטה שהנושא הזה מרתק וראוי לעבודת המאסטר שלה. היא ערכה מחקר שנושאו: השפעת מידע מוקדם על רמת חרדה, שביעות רצון, וביצוע.

תלמידות-אחיות כ„שפני נסיון"

„שפני הנסיון" שלה היו תלמידות חדשות בבתי ספר לאחיות.
נירה ליוותה 426 תלמידות כאלה ב־11 בתי ספר לאחיות מוסמכות ברחבי הארץ כחודש ימים לפני הכניסה לביה"ס ועד תום ש־נת הלימודים הראשונה.
שני סוגי מידע ניתנו לתלמידות מראש: מידע חיובי, כלומר הצגת תמונה אידיאלית של מה שמצפה להן בזמן הלימודים ומידע שלילי — תיאור מציאותי ודי אפור של ה־חיים בבית הספר. לחלק מהבנות ניתנו ה־מידע בצורת חוברות ולאחרות — ע"י סיור במקום. איזו דרך טובה יותר.
לחוקרת היו השערות מוקדמות, כמו למ־של שתלמידות שקיבלו מידע ריאלי מוקדם על בית הספר יגלו פחות חרדה עם תחילת הלימודים יחסית לאלו שקיבלו רק אינפור־מציה חיובית, ששביעות הרצון של הראשו־נות תהיה גבוהה יותר, רמת ציוניהן כנ"ל, ונשירתן מן הלימודים נמוכה.
נירה שלום האמינה גם שאותן תלמידות שסיפרו להן מראש לאיזה התנהגות מצפים מהן — „יסתדרו" כללית טוב יותר מאותן תלמידות שקיבלו מידע כללי בלבד. ועוד חושבת שמי שהשתתפה בסיור וראתה את מקום הלימודים במו עיניה תחשוש פחות, תצטיין יותר, תחזיק מעמד יותר מאותן ש־למדו על ביה"ס רק מן החוברות.

מידע ריאלי — יוצר שביעות רצון

עכשיו — איך מתאימים הממצאים ל־השערות?
ובכן, צדק מי שחשב שמידע ריאלי עדיף על פני אינפורמציה חיובית. אכן, בנות שסי־פרו להן על הקשיים ועל ההווי המציאותי גילו כעבור שנה יותר שביעות רצון מחייהן ומלימודיהן. מאידך — לא ניכרו הבדלים בין הקבוצה שקיבלה אינפורמציה בחוברת לזו שערכה סיור.

הפתעות וקליטת עלייה

אבל עכשיו מגיע תור ההפתעות. כאשר מדובר על ציפיות אישיות — גם הבנות ש־נתנו להן מידע ריאלי לא פיתחו ציפיות ריאליות לגבי העתיד, כשם שבנות שמסרו להן תמונה אידיאלית של ביה"ס לא פית־חו ציפיות חיוביות מוגזמות.
בתחום החרדה — מי שמקבל מידע ריא־לי פוחד פחות, אבל אשר לציפיות — גם מידע ריאלי לא יכול לדכא אותן.
כדאי לחשוב על כך כאשר מכינים למשל עולים פוטנציאליים (ובקרוב, נקווה, יגיעו עולים מבריה"מ). — לחייהם במדינת יש־ראל.

אקלים ונשירה?

במחקר התגלה למשל שרק בתחום האק־לימי — למי שקיבלה מידע ריאלי על מזג האוויר במקום החדש בו תחייה — היתה שביעות רצון יותר מזו שקיבלה תמונה ו־רודה. גם על אחוזי הנשירה — היה למידע הריאלי השפעה טובה, כלומר, מי שידעה באופן מציאותי מה מצפה לה — החזיקה מעמד ולא „ברחה" מביה"ס ומימצא זה נכון, כנראה, נדמה לנו, גם בתחומים אחרים (קליטת עלייה, קליטה במקום עבודה חדש, מגורים בעיר חדשה וכדומה).

הציונים והתקווה לעתיד

באיזה שטח לא השפיע המידע המוקדם כלל?
בשטח ההישגים.
לא נמצא למשל שבנות בעלות מידע מוק־דם ריאלי משיגות ציונים גבוהים יותר ב־מבחנים. ציונים הם כנראה פונקציה של כישורים אישיים אוביקטיביים שאינם קשורים למה שיודעים או לא יודעים מראש על המקום החדש.
„מסר ריאלי" מסכמת החוקרת, „משפיע לחיוב על רמת חרדה נמוכה יותר ביום ה־לימודים הראשון, על הערכה חיובית יותר של האקלים בבית הספר בתום השנה, על רמת שביעות רצון גבוהה יותר ושיעורי נשי־רה נמוכים יותר בהשוואה לקבוצות שקיבלו מידע חיובי".
אבל — בתחום הישגים (ציונים) וההת־נהגות אין לו השפעה. גם בתחום הציפיות — אין הוא משנה הרבה.
תוכלו למסור לזולת אינפורמציה ריא־לית ככל שתירצו — כאשר הוא עומד בפני שלב חדש בחיים — ציפיותיו גבוהות, ודבר זה קשור כנראה ל„יצר לב האדם" המוטבע בנו, לאותה תחושה אינסטינקטיבית שמחר יהיה יותר טוב...

מה נצפה מה צפוי

ברדיו * בטלוויזיה
בעריכת שולה מוסטיק

ברדיו

* „קבלת שבת" — פרשת „תולדות" — בעריכת משה חן (א') שישי, 15.00 — פרשן השבוע: רבי ישעיהו הלוי הורביץ — השל"ה; המשוחח: יצחק קשאני; האורח: פרופ' יהודה לוי שידבר על לוח מיוחד של זמני הדלקת נרות.
* „מההוה מהלכה" (ב') מוצ"ש, 22.10 — „שכרי זה סיפוקי" — ביקור באגודת „יד שרה". משתתפים: פרופ' מאן, נשיא האגודה, מר לופוליאנסקי, מנהל האגודה, ומתנדבים. עורך ומנחה: משה חן.
* „אלף הימים" — סדרה מחיי הצבא בעיבודו ובביצועו של דן רונן, עפ"י „לילה ראשון בלי אמא" של יגאל לב (גל"צ) ראשון, 15.46 — פרק שישי: „מדריכה קרבית".
* „המשפט העברי" (א') ראשון, 19.05 — המשך שיחתו של הרב יוחנן פריד בסדרה על משנתו של הרב קוק.
* „עם ישראל" — מוסף לעניינים יהודיים בעולם (ב') ראשון, 19.35.
* „אזמר בשבחין" — תכנית כבק־שתך לפיוטים ופרקי חזנות ספרדיים (ב') ראשון, 20.05.
* „תפוח ועץ" — תכנית על הקשר בין הורים לילדיהם (א') ראשון, 22.05 — הפעם: „אבא עסוק — אבא לא בבית". יועץ לתכנית: ד"ר עמירם רביב, פסיכולוג חינוכי קליני.
* מנירית הלב (גל"צ) ראשון, 23.05 — עדנה צברון משוחחת עם הסופר והמשורר אהרן שבתאי. (ש"ח).
* „אלף הימים" (גל"צ) שני, 15.45 — פרק שביעי: „הפחד".
* „האוניברסיטה הפתוחה" — „הסלאי הצהוב" (א') שני, 17.20 — הפעם: „הפתרון הסופי" — השלב ה־אחרון. ד"ר ליויה רוטקירכן.
* „עיונים בפרשת השבוע" — פרשת „ויצא" — מאת הרב יונה מצגר (א') שני, 19.05.
* „מבצעי הזמירות" — עורך: שב־תאי ביבי (ב') שני, 20.05.
* „מחפשים את המטמון" — ב־עריכת זאב צור (ב') שני, 23.05.
* „השכלה דעת לכל" — „קהילות ישראל" (א') שלישי, 11.30 — ה־פעם: „גרמניה".
* „אלף הימים" (גל"צ) שלישי, 15.45 — פרק שמיני: „שאלות בזל המלחמה".
* „ספר פוליטי" — בעריכת עמוס גורן (א') שלישי, 16.05.
* „האוניברסיטה הפתוחה" — „מגלות לקוממיות" (א') שלישי, 17.20 — הפעם: „יונתן ושמעון" — ד"ר גדעון פוקס.
* „אצבע על הדופק" — שבועון בענייני בריאות ורפואה (ב') שלישי, 18.06.
* „שיעור בתלמוד" — מסכת „בר־כות" — מפי שבתאי סבטו. (א') שלישי, 19.05.
* פרקי חזנות „כבקשתך" — מ־מור שיר (ב') שלישי, 20.05.
* „קפה ראשון" — הידונים מגוונים בהשתתפות המאזינים — עם שמוליק רוזן (ב') שלישי, 23.05.
* „אלף הימים" (גל"צ) רביעי, 15.45 — פרק תשיעי: „הצל"ש".
* „מועדון שעון הזהב" — מעולמו של האדם המבוגר (א') רביעי, 16.05.
* סיכום ההלכה היומית — מפי הרב חיים פרדס (א') רביעי, 19.05.
* „חביבת הנח"ל" — בן הרש ל־משפחת חייר (גל"צ) רביעי, 23.05 — התכנית מובאת לציון חודש הנח"ל שחל עכשיו. (ש"ח).
* „אלף הימים" (גל"צ) חמישי, 15.45 — פרק עשירי: „פרח טיס".
* „צומת המזרח־התיכון" — ב־עריכת אפרים אבא (א') חמישי, 16.05.
* „שיעור בתניא" — מגיש: הרב עדין שטיינזלץ (א') חמישי, 19.05.
* „שורשים" — מגוון לענייני עדות ופולקלור (ב') חמישי, 20.05.
* „צימוקים ושקדים" — מבחר שי־רים ביידיש (ב') חמישי, 22.05 — הפעם: שירים מפי אמה שיבר לכבוד יובל ה־80 של המורה.

זרקור על...

זרקור על — 20 ציצרו — זוד 8 — — —

* **סקר צפייה מקיף וכולל — ותקציב אין**

מבין התכניות האהובות עליך ברדיו, ואלה בטלוויזיה? אילו שעות מתות לך להאזנה לרדיו, ואלו לצפיה בטלוויזיה? איזה נושא היית מעדיף לשמוע עליו יותר, ואיזה פחות? על אלו תכניות היית מוותר? — ועוד כהנה וכהנה שאלות מגוונות ודאי תישאל בסקר הצפייה המקיף והכולל שהחליט לקיים ועד המנהל של רשות השידור לקראת סוף השנה הזו.
מזה שלוש שנים לא ערכה רשות השידור סקר מקיף כזה, ובמשך התקופה הזו רק „תפסה טרמפ" על סקרים אחרים, או שקיימה סקר על תחום מסויים, כמו זה שערכה ב־1984 כדי לבדוק את רמת הצפייה בשידורי האולימפיאדה שהתקיימה בלוס אנג'לס, או זה שקיימה ביום 82 על תכניות יום העצמאות.
במשך תקופה של שלוש שנים עברו הרבה מים בנהר, השתנה קהל היעד, השתנו התכניות, ויש לפיכך לחדש סקר כללי ומקיף שישקף את רצון הציבור כולו במגוון התכניות ויאפשר היערכות נכונה לקביעת לוח משדרים — כך חשב והחליט ועד המנהל של הרשות.
עוד מדברים ברשות השידור על עריכת סקר שעלותו הון תועפות — 20 מיליון שקל — ועדיין לא אישרה ועדת הכספים של הכנסת, למרות אישור הממשלה, את תקציב הרבעון השלישי של תקציב רשות השידור לשנת 85.
בישיבת הממשלה ביום א' הקרוב תעלה רשות השידור — באמצעות שר החינוך — את הדרישה לדון בהליכי האישור של תקציב רשות השידור. הרשות מבקשת מן הממשלה לפנות לוועדת הכספים שלא לעכב יותר את אישור תקציב הרבעון השלישי של הקציבה לשנת הכספים הזו, ובאותה הזדמנות לאשר גם את תקציב הרבעון הרביעי.
התהליך המסורבל של אישור התקציב של רשות השידור, הכולל אישור התקציב בוועד המנהל של רשות השידור, אישור בוועדת הכספים של מליאת רשות השידור, אישור בוועד המנהל, הצגתו בפני משרד האוצר, אישור הממשלה, אישור בוועדת הכספים של הכנסת — מתקיים באופן בלעדי לגבי רשות השידור, 4 פעמים בשנה! דבר שמנוגד, לפי כל הדעות, מנהל תקין, תכנון תקין וביצוע תקין של עבודת הרשות וגורמת לחוסר ודאות בעבודה השוטפת של רשות השידור. לפיכך דורשת עוד רשות השידור לעדכן את תקציב הרשות פעם אחת בלבד בשנה, בצמוד לעדכון של תקציב המדינה ובאופן בלתי נפרד ממנו, כמו שנהוג לגבי כל אישור תקציב של גוף ציבורי אחר.

* ● *

* **העיסוק — „חלטורות"**

ממה בדיוק מתפרנסים עובדי רשות השידור, בעיקר הפופולריים בהם. מעבודה סדירה ברשות, או מן ה„חלטורות" שהם עושים?
להגנתם יאמרו אלה, שהעיסוק ב„חלטורות" נעשה לאחר שעות העבודה, ואין בו סתירה מקצועית או ניגוד אינטרסים לעבודתם ברשות.
נושא החלטורות של „כוכבי" רשות השידור יועלה ביום שני הקרוב בוועדת האתיקה של רשות השידור.
אם תשאלו, אז למה לא לפטר קודם, במסגרת הקיצוצים של רשות השידור, את העוסקים בחלטורות, שהרי יש להם עבודות נוספות (שבוודאי מכניסות להם מספיק כסף ל„מחיה") — כי אז הצטרכו בוודאי לוותר על הרבה פרצופים מוכרים"...

* ● *

* **סיבה למסיבה במוצ"ש**

סיבה למסיבה תהיה במוצ"ש — כך הובטח — לציבור הדתי, ובכלל, כשיובא בשידור חוזר את השיר „עם אחד — שיר אחד", בביצועו של טוביה צפיר, אשר שודר ביום שישי שעבר בתכנית הטלוויזיה „סיבה למסיבה".
תכנית הטלוויזיה „סיבה למסיבה", שחזרה לא מכבר למרקע בערבי שבת, לאחר שעברה גלגולים שונים, לא היתה אף פעם גולת הכותרת של הטלוויזיה. אלא שביום שישי האחרון הפכה לשיחת היום, בזכות קטע החיקוי המהמם של טוביה צפיר. דרך השיר „עם אחד — שיר אחד", פרי יצירה ישראלית לשיר „אנחנו העולם", חיקה טוביה צפיר, דמויות של עשרה שרים ואת מנחם בגין, כשהם שרים, כל אחד בתורו וכולם ביחד, את השיר.
הקטע היה כל־כך טוב שהוא גרר בעקבותיו תגובות נלהבות של צופים ובקשות רבות להביאו שוב.
את הקטע מבקשה הטלוויזיה להביא בשידור חוזר בערב שבת, אלא שבלחצם של הדתיים ברשות השידור הוא יוקרן, כאמור, במוצ"ש, לאחר החדשות.

בטלוויזיה

* „צירופים" — תכנית אירוח דו־שבועית (מוצ"ש, 20.00) — בתכנית מתארחים אישים ואמנים, ומוגשות כת־בות בנושאי מורשת ישראל.
* „הקול של ברזיל" — תכנית בידור (מוצ"ש, 22.15) — התכנית הרא־שונה בסדרה של חמש תכניות כסיבוב המוסיקה המצבית של ברזיל, לכל סוגיה, עם אמניה המפורסמים: ג'ילברטו ג'יל, טום ג'ובים, גל קוסטה, מריה בתניה ועוד רבים. בין קטעי ההופעות של הזמרים מובאים דברי קישור על האמנים ועל מגמות המוסיקה.
* „רצח במשיכת קולמוס" (מוצ"ש, 23.05) — שם הפרק: „רצח בגבעת הקפיטול". ג'סיקה מתבקשת למלא זמנית את מקומו של חבר קונגרס שמת לפתע. בתוקף הסמכויות שבידיה היא חושפת סבך של מעשי שחיתות, סחיטות וגם רצח, שקשורים בפוליטיקה בבירה ה־אמריקנית.
* „פסוקו של מקום" (מוצ"ש, 23.55) — מבט אל צרעה בקשר ל־מסופר על שמשון, שגדל בין צרעה ל־אשתאול.
* בתו של מיסטרל (א', 22.15) — הפרק השישי: עם חלוף השנים, ב־שנות החמישים, סדי שהיתה לדוגמנית צמרת יוצאת לצרפת לצילומי דוגמנות, למורת רוחה של אמה מגי.
* „עוברים דירה" — סדרה קומית אנגלית חדשה, 6 פרקים בהמשכים (ב', 21.30) — תלאות קשות עוברים רופא שיניים ואשתו — מבקרת ספרים, הרוצים לעבור לדירה קטנה יותר, לאחר שגדלו ילדיהם ועזבו את הבית.
הפרק הראשון: שרה גלאהוין משכ־נעת את פרנק, בעלה, שמן הדין כי ימכרו את ביתם ויעברו לדירה קטנה. רבים באים לראות את הבית, אבל אין קונה.
* „הדוב הלבן" — סרט טבע (ג', 20.02) — מעקב אחרי חייו של הדוב הלבן.
* „המציל נפש אחת — —" — מחזה על המשטר ברוסיה בימי הצאר (ג', 22.20) — זקיף השומר על מבצר בסנט פטרסבורג נוטש את מש־מרתו, שלא עפ"י ההוראות, כדי להציל אדם מטביעה בנהר הסמוך. קפטן קירוב נקלע למקום ומנצל את המצב לקידומו האישי: את סיפור ההצלה הוא זוקף ל־זכותו, ואילו הזקיף פוסטניקוב מואשם בעבירה הקשה של נטישת המשמרת.
סיפור המחזה עוסק בשאלות הצדק, ביחס של הקצינים אל החיילים הפשוטים ובאינטרסים האישיים של הגנרלים בצבא הצאר.
* „פסוקו של מקום" (ג', 23.50) — מבט אל תל־א־סבע היא באר־שבע המקראית, בקשר לנאמר בפרשת השבוע „ויצא יעקב מבאר־שבע וילך חרנה".
* „שניים אוחזין" (ד', 20.30) — הפעם התכנית על יחסים בין הורים לבניהם שחזרו בתשובה. הגב' בינה אופק והגב' רחל העכברג, שתי אמהות לבנים שחזרו בתשובה, מתוקפת כל אחת בדרך שונה על תופעת החזרה בתשובה ועל טיב הקשר עם הבנים.
* „בגלגל ייסוב הלב" — סרט טלוויזיה אמריקני (ד', 22.05) — סיפור הסרט מבוסס על סיפור חייה של שירלי מלדובני, עקרת בית שהיתה לאשה ה־יהודיה שהשתתפה בפועל במרוצי מכוניות באמריקה. היא זכתה במרוצים במקומות ראשונים, למרות ההתנגדות שנבעה מן המוסכמות שהמקצוע הזה שמור לגברים בלבד.
* „הרח השישי" (ה', 21.30) — הפרק השלישי.
* „כתוב בעיתון" — תכניה שבועית שעניינה ביקורת העיתונות היומית בישראל (ה', 22.30).
* „סקי באלפים" — סרט תעודה (ה', 22.35) — סיפור מסע סקי ב־אלפים שעשתה לפני שנים אחדות מש־לחת ראשונה מאנגליה, כן האלפים ה־אוסטריים מערבה.
* „קודרי בשפיים" (ה', 23.25) — הפרק האחרון: הפסיכיאטר אוליבר מילטון מתאמץ עד סירוק כדי לפענח את דבריו המוקלטים האחרונים של סוס על התכשיטים הגנובים. ואל מפצילה את הס־מיה גם על השיטר בניסטר. הסיום ה־מפתיע מעורר סימני שאלה על אופיה של ואל, המגשלת לקיקה מן המיתולוגיה היוונית שהיתה הופכת גב־ים לחיות.

לילדים ולנוער בטלוויזיה הכללית והלימודית

* **יום ראשון**

14.00 **מה זאת אומרת** — בדרך ליבנה — דוד מלכה. חבר המועצה בעיירה פלוגות, בא לבקש את עצתו של חיים מאיר שמרית.
14.30 **עולם המסורת של האיסלאם** — החיים הפנימיים — על כת ה־סופית באיסלאם. על כת זו נמנו רוב המשוררים, המוסיקאים, האר־כיטקטים ואנשי המדע של עולם ה־איסלאם.
16.30 **תבונה ורגישות** — סדרה עלי־לתית בת שבעה פרקים, עפ"י סי־פורה של ג'יין אוסטין העוסקת באהבתם של צעירים וברצון לרכוש מעמד בחברה. באמצעות תהודה ר־רכוש.
בפרק הראשון: הגב' דאשווד ושתי בנותיה, אלינור ומריאן, נאלצות לעזוב את ביתן, משום שאביהן הוריש אותו לבנו מנישואים קוד־מים. הן עוברות לגור בבית צנוע על אדמתו של קרוב משפחה.
17.30 „**ילדי השלא**" — שם הפרק: „כוכב אדום מאיר". ריצ'י מגלה ש„צלות" שידור מקומית משדרת קודים לחולית תקשורת רוסית.
18.32 „**גיבור מעולם אחר**" — גיבור הסדרה ג'ין בלקסטאר הוא אסטרו־נאוט, שעבר דרך „חור שחור" ב־חלל והגיע לעולם זר ומוזר, סאגר שמו. תושבי סאגר הם יצורים קטי־נים וחביבים הנקראים „טרוביטים". בלקסטאר מצטרף למלחמתם ב־„שליט הנעול" הרשע, בעזרת נשקו המופלא הרב הכוכב, ומשתתף בכל הרפתקאותיהם.
הפרק הראשון: „צירים של קר־מונים".

* **יום שני**

14.25 **גיאוגרפיה** — המזרח התיכון: פסיפס אנושי — הסרט מתאר בקי־צור את החבשים ההיסטוריים, ה־דתיים, התרבותיים, החקלאיים וה־פוליטיים של החיים בארצות הים התיכון.
16.00 **אמנות ההישרדות** — תושבי צפון מורה בדיל החיים במצוקה כלכלית נוראה בשל הבצורת וה־בחיתות של אזורים, מצאו דרך מקורית לפרנס את משפחותיהם. הם החלו במיחזור פסולת והפיכתה למוצרי אמנות מקסימים. הסרט מתאר את האנשים, אורח חייהם ואמנותם.
18.00 „**תקוות גדולות**" — הפרק ה־חמישי: הצייד ג'אגרס מספר לפיפ שיש לו „תקוות גדולות" ממקורות בלתי ידוע. פיפ עובר ללונדון ל־התחנך אצל פוקט, קרוב משפחה של גב' האווישם.

* **יום שלישי**

14.00 **הלוויתן גדול הסנפיר** — בסרט צילומים מרהיבים של הלוויתן גדול הסנפיר (הלוויתן המזמר) במימי הוואי החמימים ובמי הקוטב ה־קפואים. הסרט מתאר את אורח חייו, את שירתו ואת הדרך ה־מעניינת שהלוויתן ניזון בה.
15.50 **קשת העין** — מורי סאלם — פרקים מתולדותיהם ואורחות חייהם של יהודי תימן מתגלמים בשירתו המגוונת של רבי שלום שבזי. ה־משורר שנתן ביטוי למצוקותיהם ולתקוותיהם של יהודי תימן היה לדמות נערצת, ושיריו מלווים או־תם בכל עת.
16.30 **איזיס** — פרק 15: מנהיגות ה־מריצות — אן שואפת להיות מנ־היגת קבוצת המריצות, המעודדות את נבחרת הספורטאים. היא מצלי־חה על וין, המריצה הראשית, בתקווה לתפוס את מקומה. איזיס מחזירה את אן למוטב.
18.00 „**באותו ענין**" — סדרה שבועית המעלה בעיות של תלמידי תיכון בדרך של פסיכודרמה ומשחקי תפ־קידים.

* **יום רביעי**

14.00 **מורשה למען העתיד** — היקום בעולמו הפנימי של האדם — היקום בעיני דתות ופולחנים שונים. בסרט נראים: הקתדרלה הקתולית בבור־גוס שבספרד, המנזר סן מרטין דה פרומיסטה — גם הוא בספרד, פסלי אלים מן המיתולוגיה של ארצות הצפון, נהר הגנגס בהודו, מקדש דיזאגבי שבקיוטו, וכו'.
17.30 „**שמיניות באוויר**" — עם דליק ווליניץ וטוליפ.

* **יום חמישי**

14.00 **הסיפור האמריקני הקצר** — החטיפה — סיפור הרפתקאות מאת או. הנרי. שני נוכלים מחליטים לחטוף ילד ממשפחה עשירה ול־דרוש עבורו כופר־נפש. הילד מת־גלה כפותו אמיתי הנהנה מכל רגע במצבו החדש. לבסוף, כדי להיפטר ממנו, מוכנים הנוכלים לא רק ל־וותר על הכופר נפש אלא להוסיף מכספם הם.
14.25 **האוצר של האוקיינוס** „גריבס" — סיפור אודות שני מחנות של יצורים רבים ביניהם על אוצר בדמות בקבוק מלא משקה שחור שהשאירו בני האדם בתחתית ה־אוקיינוס. תוך כדי מריבתם מזה־מים יצור הים את האוקיינוס.
15.30 **נילס הולגרסן** — פרק 21: קוסמת מזג האוויר — נילס מתגרה בקוסמת מזג האוויר, והיא גורמת לסערה. אולה וכתי, שני ילדים קטנים מהכפר של נילס, נמצאים על האגם ובגלל הסערה נבקע ה־קרח מתחת לרגליהם והם נקלעים לסכנה גדולה. נילס מבחין בהם, מוצא את הקוסמת, והיא מצילה אותם.
17.30 „**סיפורים בראשי**" — הפעם ה־ספרים האלה: „הבצר בסיביליה" מאת דורית אורגד; „סיפורי נסי־כותי", ליקט ר' נדלר; „בתוך ה־חורף", מאת ע' בורלא; „אלף מרכבות", מאת נורית זרחי.

פרקי היום בתנ"ך

רשת א', 18.47.

יום א': ישעיהו — שיחה מאת פרופ' מנשה הראל על הנושא: ה' הרוכב על עב קל ובא מצ־רים.
יום ב': ישעיהו, פרק כ' — קריאה מפי צמיקם גורביץ ושיחה מאת ד"ר ירחמיאל ברגמן על הנושא: ואמר יושב האי הזה ביום ההוא.
יום ג': ישעיהו, פרק כ"א (פסוקים א'—י"א) — קריאה מפי צמיקם גורביץ ושיחה מאת עמוס חכם על הנושא: שומר מה מלילה.
יום ד': ישעיהו, פרק כ"א (פסוקים י"א—י"ז) — קריאה מפי צמיקם גורביץ ושיחה מאת חגי מושקוביץ על הנושא: משא דומה.
יום ה': ישעיהו, פרק כ"ב (פסוקים א'—י"א) — קריאה מפי צביקם גורביץ ושיחה מאת חגי מושקוביץ על הנושא: ולא הבטתם אל עושיה.

פינת הבול

מאת חיים לנגלבן

בימים אלה הנפיק מפעל הבולים של הקרן הקיימת לישראל סדרת בולים חד־שה לציון מלאת 80 שנה לנטיעת היער הראשון בארץ ישראל על־ידי הקרן ה־קיימת בבן־שמן.
הנטיעות הראשונות של הקק"ל בארץ ישראל היו של עצי זית. בהתאם לכך,

שמונים שנה לנטיעת היער הראשון בארץ ישראל

מופיעה על הבולים תמונת עץ זית. ה־סדרה כוללת שני בולים, אשר מציינים את האירוע גם בעברית וגם באנגלית.
כשהחל רעיון של גאולת האדמה ל־קרום עור וגידים ותתבצעה רכישת השט־חים הראשונים בחולדה — מדרום לרחו־בות ובבית־עריף — הלא היא בן־שמן בשפלת לוד ממזרח לעיר לוד, עמדה השאלה לפני הנהלת הקרן הקיימת, מה ייעשה על מנת לשמר את האדמה הנג־אלת. כאחד הפתרונות נראתה הצעתו של פרופ' ורבורג, שיש לנטוע עליה עצי זית — „מאריכי שנים ונושאי פרי", והם עתידים לשמש מקור לצרכים לאומיים. מן הראוי לציין, כי בראשית שנת 1904 נוסדה לפי תכנית זו קרן מיוחדת בשם „תרומות עצי זית", במטרה לאסוף תרו־מות לנטיעת עצים על אדמת קק"ל. מידת התרומה נקבעה לפי גודל ההשקעה ל־נטיעת עץ זית ולטיפול בו עד שיניב פירות. בימים ההם נקבע המחיר ל־6 מארקים גרמניים. קרן זו היתה עצמאית עד שהוועד הפועל הציוני החליט לכוללה במסגרת פעולות הקק"ל.
עם מותו של ד"ר הרצל החליט להקדיש את כל המאמצים והאמצעים של קרן תרו־מות עצי זית, לשם הנצחת המנהיג ה־ציוני הדגול ולנטוע במקום את יער הר־צל. בהתחלה נשתלו כ־12,000 שתילים, של עצי זית, ועצי פרי אחרים. מבן שמן התפשט יער הרצל לחולדה. שם גם הוקם „בית הרצל".
הגשמת הרעיון לנטיעת יערות עצי זית כנכס לאומי־ציבורי, הפכה ברבות הימים יסוד לשני היעדים החשובים במפעלי הקרן הקיימת לישראל: ייעור שיטתי ולפיתוח המשק החקלאי המעורב.
עם קום המדינה בשנת תשי"ח — 1948 כיסו שטחי היער הנטוע על־ידי הקק"ל כ־40,000 דונאם, והם כחמישה מיליון עצים. היום, לאחר שמונים שנה מאז תחילת הייעור, מטפלת הקק"ל במיליון 200 אלף דונאם יערות והם למעלה מ־160 מיליון עצים. בשש משתלות מכינים כיום כ־4 מיליון שתילים מדי שנה, רובם מחטניים ומיעוטם רחבי־עלים.
הבולים החדשים של הקרן הקיימת ל־ישראל, עוצבו בידי מישו להרס, מפעל בולי קק"ל. הבולים כלולים בתוך שני גליונות מיוחדים. אחד הוא בעל 12 בולים מהם 2 בולים נושאים כתובת ב־אנגלית ו־10 בולים עם כתובת בעברית. הגליון השני הוא בעל 32 בולים, כאשר הכתובות הן בשפה העברית בלבד. בעוד הגליון הראשון הוא בעל 3 שובלים שו־נים, הרי הגליון השני הוא ללא כל שו־בלים. הבולים מיועדים להדבקה לצורך ביול מסמכים שונים בבתי הספר השו־נים בארץ, כולל תעודות גמר. הצילומים שעל גבי הבולים נעשו בידי צוריה אלון. הבולים הם בגודל 30.8×40 מ"מ והם נדפסו בבית הדפוס של לווין־אפשטיין בצבעים רב גוניים. הגיוור והבקרה בידי אנשי המדפיס הממשלתי בירושלים.

*

כנס אספני בולי קק"ל בחנוכה

מפעל בולי קק"ל מתכונן לערוך בחנוכה כנס אספני בולי הקק"ל. הכנס ייערך בתל אביב למשך יום אחד ובו תצוגה מדגמית. במקום תערך מכירה של פריטים אשר לא הופצו עד כה. אספנים יוכלו במקום ל־העלות נושאים ובעיות לדיון בכנס.